

Azdo

SŁOWO I DZIAŁANIE

Bibliodrama w dialogu międzykulturowym

Redakcja: Maria Schejbal

Autorzy tekstów: Maria Schejbal, Piotr Kostuchowski, Krystyna Sztuka, Andrew McGuire (Bielskie Stowarzyszenie Artystyczne Teatr Grodzki, Péter Varga, Péter Pál Tóth (Egyházforum, Hungary), Björg Árnadóttir (Reykjavík Akadémían, Iceland), Halldór Reynisson (Bishop's Office, Iceland), Şafak Ebru Toksoy, Aslı Yeşil, Ahmet Tamer Aker (Kocaeli University Institute of Health Sciences, Turkey) Yael Unterman, Peta Jones Pellach (The Elijah Interfaith Institute, Israel), Aleksander Schejbal (Placówka Kształcenia Ustawicznego EST, Poland).

W publikacji wykorzystano wypowiedzi uczestników zajęć warsztatowych prowadzonych w ramach projektu.

Książka powstawała równolegle w pięciu językach – angielskim, polskim, węgierskim, islandzkim i tureckim.

Przekład z języka polskiego na angielski: Andrew McGuire

Przekład z języka angielskiego na polski: Ewa Horodyska (oraz Maria Schejbal: *Rola lidera w bibliologu*)

Przekład z języka angielskiego na węgierski i z węgierskiego na angielski: Péter Pál Tóth

Przekład z języka angielskiego na islandzki: Björg Árnadóttir i Bogi Bjarnason

Przekład z języka angielskiego na turecki i z tureckiego na angielski: Elif Kırmızı Alsan, Gonca Akkaya, Pınar Gibbons, Aybike Telkök

Okladka, projekt graficzny, zdjęcia: Krzysztof Tusiewicz

Copyright: BASICS Project Partners

Korekta: Justyna Zarzycka

Skład: Anna Maśka

Druk: Agencja Reklamowa „AGENDA” Małgorzata Chodorowska

Zakład Introligatorsko-Drukarski Stowarzyszenia Teatr Grodzki

Zakład Aktywności Zawodowej

Wydawca

Bielskie Stowarzyszenie Artystyczne Teatr Grodzki

ul. S. Sempołowskiej 13, 43–300 Bielsko-Biała, www.teatrgrodzki.pl

Bielsko-Biała 2013

ISBN: 978-83-936320-2-2

Powielanie materiałów zawartych w tej publikacji jest dozwolone wyłącznie w celach niekomercyjnych i z wyraźnym zaznaczeniem źródła.

Lifelong
Learning
Programme

Ten projekt został zrealizowany przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej. Publikacja odzwierciedla jedynie stanowisko autorów i Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za umieszczoną w niej zawartość merytoryczną.

Peta Jones Pellach

Bibliodrama w kontekście dialogu międzyreligijnego: doskonalenie sztuki rozmowy

Gdy Pan Najświętszy, błogosławione Jego Imię, postanowił stworzyć Adama, opiekuńczy aniołowie podzielili się na grupy i odtamy. Jedni mówili: „Niech zostanie stworzony”, inni zaś nalegali: „Niech nie zostanie stworzony” [...] Prawda rzekła: „Niech nie zostanie stworzony, ponieważ przepętnia go kłamstwo”. Sprawiedliwość rzekła: „Niech zostanie stworzony, ponieważ dokonywał będzie sprawiedliwych czynów” [...] Co uczynił Pan? Wziął Prawdę i cisnął ją na ziemię. Aniołowie odezwali się przed Panem Najświętszym, błogosławione Jego Imię: „Władco Wszechświata! Dlaczego wzgardziłeś swą pieczęcią?” [Bóg odparł:] „Niech Prawda powstanie z ziemi!” Zatem napisane jest: „Niech prawda wyrośnie z ziemi”.

Literatura rabiniczna

„Akceptując fakt, że chrześcijaństwo w swych różnych odmianach jest z historycznego punktu widzenia dominującą religią w większości, choć nie we wszystkich krajach europejskich, żyjemy obecnie w społeczeństwie wielowyznaniowym. Niektóre kraje, jak Francja, są państwami świeckimi, natomiast nie jest nim Brytania. W Anglii, choć nie dotyczy to Walii czy Szkocji, Kościół anglikański jest Kościołem państwowym, a monarcha jego głową. Mimo to wszyscy przywódcy Kościołów dostrzegają wielowyznaniową naturę dzisiejszej Europy i potrzebę podtrzymywania dialogu oraz wzajemnego szacunku”. Dr Tara Kumar Mukherjee, przewodnicząca Wielokulturowej Fundacji Europejskiej, maj 2004

Pojęcie Europy jako „świata chrześcijańskiego” nie odpowiada już nie tylko rzeczywistości, lecz nawet dążeniom. Europa uznawana jest za wielokulturową i wielowyznaniową wspólnotę. Wiązą się z tym jednak pewne problemy. Religia pozostaje istotnym elementem ludzkiej tożsamości i przez to może być przyczyną podziałów i wzajemnej podejrzliwości. Poza przekonaniem ludzi, że ich sąsiedzi wyznający inną wiarę są równoprawnymi obywatelami różnych państw tworzących Europę, orędownicy dialogu międzyreligijnego dążą do przekonania Europejczyków, że wszyscy mogą skorzystać i wzbogacić się duchowo dzięki mądrości, jaką przynosi każda wspólnota wyznaniowa. Dialog międzyreligijny nie tylko stwarza warunki, w których wyznawcy różnych religii mogą żyć razem w pokoju, lecz także buduje zrozumienie i szacunek dla innych.

Dialog „międzywyznaniowy” czy „międzyreligijny” odnosi się do całej gamy wspólnych i pozytywnych interakcji między przedstawicielami różnych tradycji religijnych i wyznających różne poglądy w sferze duchowej i humanistycznej, zarówno na płaszczyźnie indywidualnej, jak i instytucjonalnej. Wiele z tych inicjatyw ma na celu określenie, co łączy wszystkich ludzi wierzących, znalezienie wspólnej płaszczyzny wiary dzięki skupieniu na podobieństwach, zrozumienie wspólnych wartości i zobowiązania wobec świata. Dialog polega na znajdowaniu równowagi między tym, co nas łączy jako istoty ludzkie, a tym, co różni poszczególne kultury. Filozof Isaiah Berlin wyraził wiarę w uniwersalne wartości moralne. „Istnieją uniwersalne wartości. Jest to stwierdzony fakt, gdy mowa o rodzaju ludzkim. [...] Idea praw człowieka opiera się na prawdziwej wierze, że są pewne dobra –

wolność, sprawiedliwość, poszukiwanie szczęścia, uczciwość, miłość – przynoszące korzyść całej ludzkości jako takiej, nie przedstawicielom tej czy innej narodowości, religii, zawodu, charakteru. [...] Pewnych rzeczy ludzie po prostu potrzebują [...] ponieważ żyją razem jako mężczyźni i kobiety”¹. Te uniwersalne wartości można wyrazić na niezliczone sposoby i znaleźć rozmaite środki wyrazu w różnych kulturach i tradycjach religijnych. Dialog na głębszym poziomie można nawiązać jedynie wówczas, gdy wyjdziemy poza to, co wspólne i spojrzymy w pozytywny sposób na różnice, a także zrozumiemy, iż możemy się wiele nauczyć z mądrości innych tradycji. Idealne społeczeństwo europejskie oparte na docenieniu wyjątkowego wkładu mądrości z każdej tradycji religijnej będzie wymagało zmiany sposobu myślenia, która dokona się jedynie przez edukację i aktywizację działań. Na początek należy przyznać, że istnieje wiele obowiązujących, „prawdziwych” systemów wiary.

Według literatury rabinicznej² podczas stwarzania ludzkości nastąpiło dziwne wydarzenie.

Gdy Pan Najświętszy, błogostawione Jego Imię, postanowił stworzyć Adama, opiekuńczy aniołowie podzieliли się na grupy i odłamy. Jedni mówili: „Niech zostanie stworzony”, inni zaś nalegali: „Niech nie zostanie stworzony” [...] *Prawda* rzekła: „Niech nie zostanie stworzony, ponieważ przepętnia go kłamstwo”. *Sprawiedliwość* rzekła: „Niech zostanie stworzony, ponieważ dokonywał będzie *sprawiedliwych* czynów” [...] Co uczynił Pan? Wziął *Prawdę* i cisnął ją na ziemię. Aniołowie odezwali się przed Panem Najświętszym, błogostawione Jego Imię: „Władco Wszeczeństwa! Dlaczego wzgardziłeś swą pieczęcią?” [Bóg odparł:] „Niech *Prawda* powstanie z ziemi!” Zatem napisane jest: „Niech *prawda* wyrośnie z ziemi”.

Nieco zawily fragment przytoczony powyżej (odczytywany jako przypowieść) sugeruje, iż „Prawda” przez duże P istniała przed aktem stworzenia, w sferze niebiańskiej, a została rzucona na ziemię i roztrzaskana w trakcie procesu twórczego. To był warunek konieczny zaistnienia rodzaju ludzkiego – ponieważ my, ludzie, nie potrafimy pojąć ani ogarnąć boskiej Prawdy. Wszystkie nasze prawdy są cząstkowe. Tak się dzieje na płaszczyźnie indywidualnej w różnych tradycjach religijnych.

Dla tych, którzy wierzą w jednego Boga, Stwórcy całego świata i ludzi różnych wyznań, fragment sury Al-Maida Koranu (5:48) wyraża ważną zasadę: „Dla każdego z was uczyniliśmy normę i drogę otwartą. A gdyby Bóg zechciał, to uczyniłby was jednym narodem [zjednoczonym w religii], lecz [zamierzył] was doświadczyć w tym, co wam dał. Starajcie się więc pilnie czynić dobre dzieła. Do Boga powrócicie wszyscy razem. On [wówczas] obwieści wam to, w czym się różniliście”.

To właśnie odczucie prowadzi rabbię Jacka Bemporada do wniosku, iż „Bycie religijnym oznacza bycie międzyreligijnym”. To zrozumienie każe współczesnemu teologowi amerykańskiemu Yitzowi Greenbergowi stwierdzić: „Pluralizm znaczy więcej niż akceptacja czy nawet afirmacja kogoś innego. Wiąże się z dostrzeżeniem błogostawieństwa w istnieniu drugiej osoby, ponieważ równoważy położenie człowieka i przybliża nas wszystkich do ostatecznego celu. Nawet gdy znajdujemy się w dobrym położeniu, inny, który temu przeczy, może je skorygować lub powstrzymać nas przed brakiem umiaru”³.

Niestety, nie jest to powszechnie uznawane. Religia była i nadal jest potężnym czynnikiem sprzyjającym gwałtownym konfliktom. W roku 2005 dr Hans Küng, profesor teologii ekumenicznej i przewodniczący Foundation

¹ W: Ramin Johanbegloo, *Conversations with Isaiah Berlin*, London: Peter Halban, 1992, s. 37–39.

² Midrasz, *Bereszit Rabba* 8:5.

³ Yitz Greenberg, *For the Sake of Heaven and Earth: The New Encounter Between Judaism and Christianity*, s. 196.

for a Global Ethic (Weltethos, „Etos Świata”), złożył znamienne oświadczenie: „Nie będzie pokoju między narodami bez pokoju między religiami. Nie będzie pokoju między religiami bez międzyreligijnego dialogu”.

Na podstawowej płaszczyźnie w dialogu międzywyznaniowym uczestniczą przedstawiciele różnych wyznań, którzy spotykają się, żeby porozmawiać. „Rozmowa” w tym znaczeniu nie jest ograniczona wyłącznie do werbalnej wymiany zdań. W swej nowatorskiej pracy *Habits of the Heart* („Nawyki serca”)⁴ socjolog Robert Bellah umieścił rozmowę w samym sercu cywilizacji, określając kultury jako „dramatyczne rozmowy o sprawach, które są ważne dla rozmówców”.

Główny brytyjski rabin Jonathan Sacks w swej ważnej książce *The Dignity of Difference* („Godność różnic”) napisał: „Kultury są jak języki. Świat przez nie opisywany jest taki sam, lecz sposoby jego opisywania nieskończenie się różnią. Angielski to nie francuski. Włoski nie jest niemieckim. Urdu to nie język ugarycki. Każdy język jest wytworem określonej społeczności i jej historii, wspólnych doświadczeń i wrażliwości. Nie istnieje żaden język uniwersalny. Nie możemy w żaden sposób mówić, porozumiewać się czy nawet myśleć bez postawienia siebie w granicach konkretnego języka, którego zarysy ukształtowały przed nami całe pokolenia mówców, gawędziarzy, artystów i wizjonerów, pozostawiając nam dziedzictwo i uczestnictwo w ich historii. W każdym języku można powiedzieć coś nowego. Żaden język nie jest ustalony, niezmienny, kompletny. Nie możemy pomijać osobliwości językowych, aby dotrzeć do prawdy, zrozumienia i odpowiedzi na świat, który zwraca się do każdego w każdej chwili. Nie jest to istota człowieczeństwa, lecz próba ucieczki od niego. [...] Musimy nauczyć się sztuki rozmowy [...] musimy otworzyć się na ich opowieści, które mogą wejść w głęboki konflikt z naszymi”⁵.

Pojęcie dialogu międzywyznaniowego obejmuje wiele różnych typów rozmów, lecz ten dialog z całą pewnością nie ma być debatą. Ma na celu wzajemne zrozumienie, nie współzawodnictwo; wspólne rozwiązywanie problemów, nie prozelityzm. Martin Buber wyjaśnił w księdze „Ja i Ty”⁶: „Istnieje prawdziwy dialog – nieważne, słowny czy milczący – w którym każdy uczestnik naprawdę ma w pamięci inną osobę lub osoby w teraźniejszości i zwraca się ku nim z zamiarem ustanowienia żywej wzajemnej relacji między sobą a nimi. Następuje formalny dialog, wywołany wyłącznie potrzebą obiektywnego zrozumienia. I jest monolog przebrany za dialog, w którym dwóch lub więcej ludzi, spotykając się w przestrzeni, rozmawia każdy z sobą w dziwnie zawity i okrężny sposób, a jednocześnie wyobraża sobie, że umknęli przed udręką zwrócenia się ku własnym rezerwom”.

Nie należy przypuszczać, że łatwo wejść w prawdziwy dialog, nawet gdy uczestnicy mają najlepsze intencje. Przejście od monologu do dialogu jest zawsze procesem. Niemniej istnieją różne drogi do osiągnięcia celu polegającego na wzajemnym szacunku i docenieniu mądrości innej kultury.

Można zdefiniować dwie kategorie prawdziwego międzyreligijnego dialogu:

- Pierwsza polega na budowaniu więzi, podkreślaniu wspólnych cech „ludzi wierzących” i często włącza inne projekty lub popiera je w całości. Dialogi te oparte są na wierze, iż poprzez zaangażowanie i przyjaźń na poziomie osobistym da się osiągnąć pokój na płaszczyźnie społeczności. Można się spierać, iż widoczne czyny zmierzające ku pojednaniu bywają bardziej skuteczne niż wdawanie się w rozmowę. Uczynki te mogą

⁴ Robert N. Bellah, *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*, University of California Press, 1985.

⁵ Jonathan Sacks, *The Dignity of Difference: How to Avoid the Clash of Civilizations*, Continuum, 2002, s. 22–23.

⁶ Martin Buber, *I and Thou*, T&T Clark, 1952.

również zostać zaliczone w poczet międzywyznaniowego dialogu, ponieważ łączy je poświęcenie wyższym ideałom. Uczestnicy dialogu z innych tradycji religijnych deklarują zgodnie transcendentne ideały, takie jak honor, sprawiedliwość, wybaczenie i wolność⁷. Dzielenie się mądrością może okazać się owocem blisko zadzierzgniętych więzi;

- Druga kategoria opiera się w większym stopniu na kwestii intelektualnej. Zaczyna się od podzielenia mądrości między ludźmi osadzonymi głęboko w różnych wierzeniach religijnych, opartych na przekonaniu, iż mądrość nie spoczywa w jednych rękach i w jednym systemie wiary i że korzystamy z niej wszyscy, a dzięki wzajemnym relacjom stajemy się mądrzejsi. Szacunek, jaki okazujemy sobie nawzajem, wpłynie również na rozwój osobistych związków.

Proces dialogu działa w dwie strony. Pracując razem, otwieramy się na wiadomości o sobie i od siebie; dzieląc się wiedzą możemy się nauczyć, jak doceniać się nawzajem i skuteczniej razem pracować. Oddani wyznawcy międzyreligijnego dialogu nie tylko wierzą, że przedstawiciele innych religii mają dostęp do wiedzy równej ich własnej; widzą również praktyczne korzyści w rozmowie z poszczególnymi osobami i ich społecznościami.

Do wyzwań stojących przed orędownikami dialogu należy określenie projektów, które mogą zbliżyć pewne społeczności i tych, które pomogą przesunąć zespołowe działania w stronę dzielenia się wiedzą. Nawet gdy ludzie okazują gotowość przejścia na tę płaszczyznę, udostępnienie mądrości jednej tradycji zwolennikom innej najezone jest trudnościami. Podejmując językową analogię, istnieje potrzeba dokonania tłumaczenia.

Bibliodrama posiada potencjał, by stać się „tłumaczem”. Jest to sposób udostępnienia drugiej osobie własnej tradycji kulturowo-religijnej. A także sposób, by wiarygodnie przedstawić teksty sakralne zaczerpnięte z różnych religii w międzyreligijnym kontekście. Dzięki temu możemy odkryć wspólne ogólnoludzkie wartości, te uniwersalne wartości moralne określone przez Isaiaha Berlina, a jednocześnie potrafimy zrozumieć, że mogą one być wyrażane na wiele różnych sposobów. Ponadto w każdej tradycji odkrywamy jedyne i niepowtarzalne elementy Prawdy, mądrość, która wzbogaci nas wszystkich.

Doświadczenie bibliodramy może być rozmową z użyciem słów, lecz ma tę przewagę, iż wykracza poza słowa. Wykorzystując ruchy i milczenie, na równi z wymianą słów, bibliodrama przekracza bariery językowe i pozwala uczestnikom na szczery wzajemny kontakt. Każda osoba osiąga korzyść ze spotkania z innymi; wszyscy nabierają głębszego zrozumienia i mądrości.

Leonard Swidler⁸ z Temple University w Filadelfii przedstawia korzyści z dialogu w trzech etapach:

- Poznać siebie jak najgłębiej, wzbogacić i uzupełnić własną świadomość w kwestii tradycji wiary;
- Poznać drugą osobę z jak najszczerzym zamiarem i osiągnąć przyjazne zrozumienie innych takimi, jakimi są, a nie w postaci karykatury;
- Żyć w związku z tym pełnią życia i położyć trwałe fundamenty pod współdziałanie osób wywodzących się z różnych tradycji.

Bibliodrama przeprowadzona we właściwy sposób może, jako podstawa szczerego dialogu, stać się płaszczyzną dla lepszego życia osobistego i społecznego.

⁷ Specjalny raport na temat oceny programu dialogów międzywyznaniowych, zob. na: www.usip.org.

⁸ Leonard Swidler, *Toward a Universal Theology of Religion*, Orbis Books, 1987, s. 26.

I

Maria Schejbal

DLACZEGO BIBLIODRAMA I DIALOG MIĘDZYKULTUROWY?

Nigdy wcześniej nie brałam udziału w żadnym przedsięwzięciu o charakterze międzywyznaniowym, więc wyobrażałam sobie, że będzie to coś w rodzaju spotkania dyskusyjnego [...] Myślę, że bibliodrama przede wszystkim ułatwia przekraczanie barier. Do głosu dochodzi „ludzki” punkt widzenia, a nie tylko teologiczne przekonania. Wtedy możliwe jest skupienie się na wspólnej wierze i wspólnych wartościach. Na przykład kiedy prowadziliśmy bibliodramatyczną debatę jednego Boga z wieloma bogami, nagle uświadomiłam sobie, że praktycznie wszyscy tutaj (prawdopodobnie) jesteśmy monoteistami i to nas łączy. To było dla mnie ciekawe odkrycie. Zamiast myśleć o tym, jak różni jesteśmy, zobaczyłam jak wiele mamy wspólnego. Poświęciliśmy tyle czasu na rozmowy o ludzkich uczuciach, że pod koniec spotkania widziałam po prostu ludzi. A kilka godzin wcześniej, idąc na zajęcia, myślałam tylko: będę w pomieszczeniu pełnym chrześcijan. Sądzę, że to właśnie bibliodrama pozwoliła mi zobaczyć nie chrześcijan, a ludzi. Oni z kolei mieli szansę przekonać się, że Żydzi też mogą być zabawni, kreatywni i ludzcy. My takie same cechy zobaczyliśmy w nich. Stało się to o wiele łatwiej i szybciej, niż gdybyśmy prowadzili teologiczną dyskusję.

*Uczestniczka zajęć pilotażowych
Jerozolima, Izrael, 2012*

PROJEKT

Pomysł wykorzystania bibliodramy w edukacji międzykulturowej pojawił się jako odpowiedź na społeczne zjawisko niechęci wobec „innych” i „obcych”, które przybiera w naszym codziennym życiu bardzo różne, nieraz drastyczne, formy i domaga się zdecydowanej reakcji. Często źródłem wrogiego nastawienia do odmienności są – paradoksalnie – przekonania religijne, w swojej istocie ukierunkowane przeciw na świat wartości i służenie wyższym ideałom. Sfera uczuć i emocji, z jaką mamy tu do czynienia nie poddaje się łatwo kształtowaniu i przeobrażeniu, stąd potrzeba szukania dróg odbiegających od tradycyjnych dydaktycznych metod. Bibliodrama, sięgająca po teksty sakralne i wykorzystująca techniki grania ról, wydawała się być narzędziem jakby stworzonym do realizacji celów dialogu międzykulturowego, a przede wszystkim międzyreligijnego. Przekonanie o jej atrakcyjności i sile oddziaływania na uczestników procesu grupowego zaowocowało stworzeniem projektu „Bibliodrama metodą edukacji międzykulturowej osób dorosłych”, który w 2011 roku uzyskał dofinansowanie Komisji Europejskiej w ramach programu „Uczenie się przez całe życie” (Grundtvig).

Projekt jest realizowany przez sześć organizacji partnerskich z Polski, Węgier, Islandii, Turcji i Izraela w okresie od października 2011 do października 2013 roku. Jego główny cel to zastosowanie bibliodramy do kształcenia

kompetencji międzykulturowych i promowania dialogu kultur i tradycji współistniejących w Europie. Poszukiwania modelu działań edukacyjnych służących temu celowi były prowadzone równoległe we wszystkich krajach projektu, w jego pierwszej, eksperymentalnej fazie (styczeń–wrzesień 2012). Warsztaty bibliodramatyczno-międzykulturowe dla osób pracujących z dorosłymi w rozmaitych kontekstach edukacyjnych (szkolenia tematyczne, treningi samorozwoju, terapia) pozwoliły na zebranie materiału dokumentującego blisko pięćset godzin zajęć pilotażowych. Z tego bogatego zasobu wybrane zostały pomysły i metody najbardziej przydatne w budzeniu otwartości wobec różnych tradycji kulturowych i religijnych. Stanowią one zbiór piętnastu scenariuszy zajęć przedstawionych w tej publikacji jako szczegółowe instrukcje dla edukatorów zainteresowanych wdrażaniem nowej metody. Poszerzona, pełna wersja scenariuszy jest dostępna na platformie e-learningowej, stworzonej specjalnie na potrzeby projektu: www.bibliodramatic.net.

DIALOG

Inspiracją do realizacji założeń projektu była dla nas Biała Księga Dialogu Międzykulturowego Rady Europy ogłoszona w Strasburgu w 2008 roku. Sformułowane w niej tezy i rekomendacje są warte przywołania, ponieważ stanowią punkt odniesienia dla interpretacji treści prezentowanych w materiale dydaktycznym.

Biała Księga definiuje dialog międzykulturowy jako „otwartą i pełną szacunku wymianę poglądów pomiędzy osobami i grupami o różnych etnicznych, kulturowych, religijnych i językowych korzeniach na bazie wzajemnego szanowania i zrozumienia”. Podkreśla również, że we współczesnym świecie pluralizm i tolerancja są potrzebne bardziej, niż kiedykolwiek indziej. To przekonanie, wyrażone przez reprezentantów czterdziestu siedmiu krajów członkowskich Rady Europy potwierdza słuszność skupienia się w edukacji międzykulturowej przede wszystkim na kształtowaniu postawy otwartości i szacunku wobec tych wszystkich, którzy są postrzegani jako „inni” czy „obcy”. Dlatego też właśnie te aspekty bibliodramatycznego doświadczenia zostały szczególnie mocno uwypuklone w programie warsztatów i w treści scenariuszy zajęć opracowanych jako efekt końcowy pilotażu.

Dokument Rady Europy zwraca uwagę na istotną rolę religii w umacnianiu dialogu międzykulturowego i podkreśla, że powinien on być prowadzony nie tylko pomiędzy religiami, ale też wewnątrz ich społeczności (dialog intra-religijny). W ramach projektu powstały i działały zarówno grupy warsztatowe gromadzące reprezentantów różnych wyznań, jak i grupy jednorodne pod względem deklarowanej religii, choć o istotnie zróżnicowanym podejściu do zagadnień wiary. W pierwszym przypadku kontakt uczestników z odmiennymi tradycjami był bezpośredni – poprzez wzajemne relacje i konfrontacje na bibliodramatycznej scenie, a w drugim pośredni – dzięki zdobywaniu wiedzy o bogactwie kulturowym, religijnym i obyczajowym różnych społeczności. W obu tych kontekstach testowana była zasadność odwołania się do dziedzictwa pism sakralnych oraz innych literackich świadectw religijności jako drogi poszukiwania tego, co wspólne dla różnych światopoglądów i służące wzajemnemu zrozumieniu i akceptacji.

Zawarte w Białej Księdze wskazanie przydatności działań z zakresu kultury i sztuki dla budowania dialogu międzykulturowego znalazło w projekcie pełne zastosowanie. „Działania kulturalne mogą dostarczać wiedzy o różnorodnych przejawach twórczości, pogłębiając w ten sposób tolerancję i zrozumienie. Mogą być prawdziwą szkołą szacunku dla inności. Sztuka to płaszczyzna, na której konfrontują się sprzeczności, która daje możliwość indywidualnej ekspresji, krytycznej autorefleksji i mediacji. Sztuka w naturalny sposób przekracza granice, łączy ludzi i przemawia bezpośrednio do ich emocji”. Parateatralny charakter bibliodramy i tak ważne dla niej spontaniczność i kreatywność w działaniu niewątpliwie służą zarówno zdobywaniu wiedzy o świecie, jak i weryfikacji

stereotypowego myślenia o „innych”, ponieważ angażują uczestników na wielu poziomach indywidualnego przeżywania i w relacji z grupą.

„Tylko dialog pozwala żyć w jedności i jednocześnie zachować różnorodność”. „Nie jest on jednak lekarstwem na wszelkie zło ani też odpowiedzią na wszystkie pytania. Trzeba mieć świadomość, że jego możliwości są ograniczone”. Te istotne stwierdzenia dokumentu poświęconego dialogowi międzykulturowemu można potraktować jako swoiste motto niniejszej publikacji. Projekt testujący przydatność bibliodramy w kształceniu kompetencji międzykulturowych potwierdza potencjał realnego wpływania na ludzkie postawy i przekonania za pomocą tej metody, a równocześnie pokazuje, jak trudna i złożona jest materia dialogu i porozumienia między odmiennymi tradycjami.

BIBLIODRAMA

Bibliodrama to przede wszystkim unikalna możliwość spotkania z tekstami biblijnymi poprzez zespołowe działanie. Uczestnicy zajęć bibliodramatycznych odgrywają role postaci z Pisma Świętego oraz inscenizują biblijne historie. Dzięki temu mają szansę głębiej zrozumieć i przeżyć zawarte w Biblii treści. W ramach projektu przedmiotem twórczej analizy są – obok Starego i Nowego Testamentu – również inne teksty, ważne dla zrozumienia różnych tradycji religijnych, między innymi: Tora i Talmud, poemat Rumiego *Masnawi* i *Manawi*, Koran czy różne wersje „Złotej Zasady”, obecnej w świętych pismach wielu religii świata, a także rozmaite legendy i podania ludowe.

W programie warsztatów pilotażowych wykorzystywane były dwie szkoły bibliodramatyczne – bibliodrama oparta na założeniach psychodramy Jacoba Levi Moreno (pozwalająca na swobodne interpretacje tekstów poprzez granie ról) i bibliolog stworzony przez Petera Pitzele (zakładający drobiazgową analizę Słowa poprzez zadawanie pytań bohaterom wybranego tekstu i udzielanie odpowiedzi w ich imieniu). Istotą obydwu metod jest odgrywanie ról, dające możliwość utożsamienia się z rzeczywistością przedstawioną w tekście źródłowym. Podczas warsztatów stosowane były także inne techniki twórcze, ukierunkowane na plastyczną ekspresję i kreatywne tworzenie literackich przekazów. W obu metodach ważne było również uwzględnienie dynamiki procesu grupowego – troska o stworzenie bezpiecznej i przyjaznej atmosfery zajęć, kontrolowanie zjawisk zachodzących w grupie, reagowanie na ujawniane potrzeby i trudności.

Struktura sesji bibliodramatycznej

Bibliodrama odwołująca się do metody Moreno wykorzystuje strukturę sesji psychodramatycznej obejmującej trzy główne fazy: rozgrzewkę, grę i podsumowanie całego procesu. Pierwszą część otwiera zazwyczaj tak zwany „puls” (krąg integracyjny). Jest to czas na krótkie wypowiedzi wszystkich uczestników, którzy mówią o swoim obecnym samopoczuciu, nawiązując ewentualnie do poprzednich wspólnych spotkań i skupiając się na własnych emocjach. Następująca po pulsie właściwa rozgrzewka może mieć bardzo różne formy i charakter, często polega na działaniu ruchowym, angażującym ekspresję ciała („starter fizyczny”). Celem rozgrzewki jest przygotowanie uczestników do zespołowej pracy i wprowadzenie do tematu zajęć, tak więc wybór ćwiczeń rozgrzewkowych zależy od wielu czynników – charakteru grupy, aktualnych potrzeb i ograniczeń jej członków, podejmowanej problematyki.

Główną część sesji bibliodramatycznej to odgrywanie scen z odczytanego wspólnie wybranego tekstu. Słowo jest tu punktem wyjścia do improwizowanej akcji, która angażuje całą grupę, ma interaktywny charakter pozwalający

na konfrontację różnych postaw i interpretacji. Na bibliodramatycznej scenie mogą zaistnieć zarówno postacie, jak i miejsca, uczucia, przedmioty, pojęcia. Poprzez utożsamienie się z nimi uczestnicy mają niepowtarzalną okazję przeżycia opisywanych zdarzeń i stanów. Jest to doświadczenie radykalnie różne od tradycyjnej analizy tekstu czy samej dyskusji o nim. W grze wykorzystywane są rozmaite przedmioty, najczęściej kolorowe chusty, służące jako rekwizyty, elementy dekoracji i wyobrażenia bohaterów. Ich kształt, faktura i barwa wzmocniają niewerbalną ekspresję.

Istotnym elementem każdego zajęcia jest refleksja kończąca działania. Może ona mieć formę dyskusji w kręgu czy w mniejszych grupach lub przebiegać jako działanie ruchowe, plastyczne, przynoszące odpowiedź na pytania kluczowe dla założonych na początku celów sesji.

BIBLIODRAMA – SPOTKANIE Z MIŁOSIERNYM SAMARYTANINEM

Prowadzenie: Peter Varga i Beata Pozsar

(liderzy zajęć warsztatowych na Węgrzech)

Zaglądamy w głąb słów, poza tekst. Starajmy się zobaczyć szeroki kontekst.

PULS

Warsztat rozpoczyna się od spotkania wszystkich uczestników w kręgu. Na środku stoi zapalona świeczka, leżą różnokolorowe chusty. Spokojna, refleksyjna muzyka. Trenerzy przedstawiają krótko zasady wspólnej pracy i wyjaśniają istotę bibliodramatycznej przygody. – *Ważne jest, by każdy z nas zadbał o siebie w tym procesie, by czuł się wolny. Zawsze możecie powiedzieć, że proponowane działanie przekracza wasze granice. Ale równocześnie starajcie się dbać o wspólny proces – nie porzucajcie wybranych ról, nie wychodźcie z sali w trakcie gry. Bibliodrama jest naszym spotkaniem z tekstem Biblii i z tekstami innych świętych ksiąg.* Każdy z uczestników mówi kilka słów o sobie, o swoim samopoczuciu.

ROZGRZEWKA

Pierwsze zaproponowane ćwiczenie to autoprezentacja poprzez opowiedzenie o swoim imieniu – dlaczego je dostaliśmy, co oznacza, czy wiąże się z nim jakaś historia? Uczestnicy w ten sposób dowiadują się o sobie wielu rzeczy, ujawniają swoją wrażliwość i indywidualną ekspresję. Po tej statycznej rozgrzewce następuje działanie ruchowe. – *Teraz obudzimy nasze ciała. Zacieramy ręce, dotykamy nimi twarzy. Przeciągamy się, szukamy takiego ruchu, który jest nam w tej chwili potrzebny. Poruszamy się po całej sali, we własnym rytmie. Koncentrujemy się na głowie – w jaki sposób łączy się z ciałem? Rozglądamy się wokół – w jakiej jesteśmy przestrzeni? Poczujmy klimat tego miejsca, w którym będziemy razem pracować. Wybierzmy jedną z chust i znajdziemy dla siebie miejsce w sali – bezpieczne i wygodne. Przyjmijmy pozycję, która wyraża nasze samopoczucie. Określmy je jednym słowem.* Prowadzący podchodzą po kolei do każdego uczestnika, dotykają jego ramienia, dając sygnał do wypowiedzi.

Następny etap wzajemnego poznawania się i określania swoich uczuć i przekonań wiąże się z obecnością świętych ksiąg we wspólnej przestrzeni. Biblia, Tora i Koran w różnych językach zostają położone na chustach w central-

nym punkcie. Liderzy zapraszają uczestników do wędrówki po sali i znalezienia miejsca, które wyraża ich indywidualny stosunek do tekstów religijnych. – *Dystans dzielący was od ksiąg, ekspresja ciała mają wyrażać waszą osobistą relację z tym, co księgi zawierają. Niech każdy z was powie teraz, co czuje. Zostańmy przez chwilę w tej sytuacji, zajrzyjmy do swojego wnętrza. Może chcemy coś zmienić w naszej postawie? A teraz pożegnajmy się z tą sceną, powiedzmy jej „good by”.*

LEKTURA TEKSTU

Kolejny etap pracy rozpoczyna się wspólną lekturą tekstu biblijnego. Uczestnicy spacerują po całej sali i najpierw jedna osoba czyta głośno po angielsku przypowieść o Dobrym Samarytaninie, a potem ten sam tekst jest odczytywany po jednej frazie przez różne osoby w kilku językach. Przed przystąpieniem do inscenizacji historii, lider wyjaśnia wybór tekstu, zwracając uwagę na jego głębokie osadzenie w problematyce międzykulturowej. Zagadnienia inności i obcości są w tej przypowieści obecne w różnych wymiarach: obcy są sobie Żydzi i Samarytanie, inność w stosunku do przeciętnych członków społeczności cechuje zarówno przedstawicieli hierarchii kościelnej, jak i złoczyńców, którzy napadli na wędrowca.

ARANŻACJA PRZESTRZENI SCENICZNEJ I WYBÓR RÓL

Lider zaznacza główne miejsca akcji: jaskinię zbójców, świątynię w Jerozolimie, przydrożną gospodę i miejsce, gdzie leży ofiara, a także drogę, która znajduje się w centrum opowieści. Uczestnicy zostają zaproszeni do wyboru ról i wymyślenia imion, wieku, zawodu, sytuacji rodzinnej swoich postaci. Istotne jest, by pojawili się przede wszystkim główni bohaterowie, ale można również zdecydować się na rolę uczucia, przedmiotu, rośliny czy zwierzęcia w ramach odgrywanej historii. Grupa ma czas, by dokonać wyborów, oswoić się z fikcyjną przestrzenią.

Każdy – w ramach wybranej roli – wymyśla szersze tło dla działań swojej postaci, określa realia jej codziennego życia. – *Zastanówcie się, jak grany przez was bohater żyje, jakie ma problemy, obowiązki, czym się zajmuje. A teraz znajdźcie w przestrzeni gry swoje miejsce.* Kiedy uczestnicy znajdują się we właściwym punkcie wyimaginowanej scenerii, prowadzący przeprowadzają ze wszystkimi postaciami szczegółowe wywiady. Na przykład rozmowa z jednym ze zbójców przebiega następująco: – *Ile masz lat? – Trzydzieści. – Czy coś już dziś jadłeś? – Nie. Jestem bardzo głodny. – Czy masz rodzinę? – Nienawidzę ludzi, bo byli dla mnie źli. – Dlaczego robisz to, co robisz? – Potrzebuję pieniędzy na ubranie i jedzenie.* Obok postaci ludzkich w grze pojawiają się też inne charaktery – stare drzewo na rozstaju dróg i ból, który jest wszechobecny. Prowadzący podkreślają, że ważne jest, by wszyscy uważnie słuchali wywiadów, ponieważ zawarte w nich informacje są materiałem do improwizowanej akcji. – *Musicie wiedzieć, kto kim jest i jaki jest, żeby rozumieć to, co dzieje się na scenie. W ten sposób buduje się znaczeniowa przestrzeń gry i kształtują się wzajemne relacje.*

GRA

Gra zaczyna się od określenia czasu – w przeddzień zdarzeń z przypowieści. Na sygnał prowadzącego akcję inicjują zbójcy. Jest wieczór, trzy osoby planują dokonanie napadu następnego dnia, dochodzi między nimi do kłótni. Najpierw rozmowa toczy się po angielsku, potem każdy zaczyna mówić w swoim własnym języku – po polsku, islandzku i turecku. Po chwili prowadzący zatrzymuje grę i akcja przenosi się kolejno do innych miejsc, poprzedzona wywiadami. O swojej obecnej sytuacji, o uczuciach mówią właściciele karczmy, kapłani w świątyni, drzewo stojące przy drodze, Samarytanin, ból bląkający się po bezdrożach i polujący na ofiarę, kupiec przygotowujący się do podróży. Na dźwięk dzwonka oznaczającego początek gry, wszystkie postacie naraz przystępują do improwizowanego działania. Panuje chaos, gwar, akcja toczy się równolegle na wielu frontach, postacie wchodzą

ze sobą w interakcje. Kiedy dochodzi do kulminacyjnego punktu – napadu na wędrowca, prowadzący zatrzymują grę i pytają każdą osobę, co w danej chwili czuje. Gra toczy się dalej, w pewnym momencie liderzy sygnalizują upływ czasu. – *Minęło kilka godzin. Sytuacja się zmieniła. Co się teraz dzieje?* W trakcie dalszej gry trenerzy kilkakrotnie skupiają uwagę grupy na wybranych miejscach akcji i przeprowadzają z niektórymi postaciami krótkie wywiady.

PODSUMOWANIE

Zakończeniem bibliodramatycznego doświadczenia jest powrót do rzeczywistości „tu i teraz”. Uczestnicy pomagają sobie wzajemnie w wychodzeniu z ról, zwracają się do siebie po imieniu. Podsumowująca grę rozmowa w kręgu koncentruje się na trzech kwestiach: „Jak postrzegam swój wybór roli? Co wydarzyło się w tej historii? Jakie widzę powiązania tej gry z moim własnym życiem?”.

Specyfika bibliologu

W bibliologu główny nacisk położony jest na dogłębne poznanie tekstu poprzez utożsamienie się z wybranymi postaciami. W trakcie wspólnego studiowania biblijnych treści pozostajemy zawsze blisko konkretnej historii, sytuacji przedstawionej w tekście, szukamy ukrytych w niej prawd i przekazów, wiedzy o świecie i o nas samych. Żywioł grania, improwizacji, wyrazu aktorskiego nie ma tu specjalnego znaczenia. Głównym narzędziem poznawczym i sposobem komunikacji pozostaje ekspresja werbalna, nazywanie, interpretowanie, precyzowanie pojęć i docieranie do ich sedna. W bibliologu lider zadaje uczestnikom pytania, tak jakby to oni byli bohaterami analizowanej historii. Członkowie grupy udzielają odpowiedzi z pozycji danej postaci, zawsze używając formy pierwszoosobowej: „ja” lub „my”.

Bardzo cenna w tej metodzie jest możliwość nawet wielokrotnej zmiany ról w trakcie gry – okazja do utożsamienia się ze skrajnymi, przeciwstawnymi punktami widzenia. Pozwala to na bezpośrednie doświadczenie różnych perspektyw, różnych stanowisk, co w efekcie sprzyja weryfikacji postaw i poglądów, ułatwia dialog z myślącymi inaczej. Struktura bibliologu, podobnie jak bibliodramy opartej na metodzie Moreno, składa się z trzech głównych części: rozgrzewki, różnorodnych ćwiczeń i form grania ról oraz podsumowania wspólnej pracy.

ROLA LIDERA W BIBLIOLOGU

Yael Unterman i Peta Jones Pellach

Bycie liderem bibliologu (lub reżyserem, jak Peter Pitzele nazywa doświadczonego lidera) wymaga wielu umiejętności potrzebnych do prowadzenia rozmaitych działań.

1) Wybór tekstu. Lider musi umieć wybrać taki tekst, który sprawdzi się bibliodramatycznie. Nie wszystkie narracje nadają się do pracy tą metodą, najlepsze są takie, które zawierają głębokie ogólnoludzkie treści (także duchowe i teologiczne), które ukazują sytuacje spotkań i konfliktów oraz zawierają element tajemnicy i budzą ciekawość.

Międzyreligijnemu i międzykulturowemu zastosowaniu bibliodramy służą szczególnie teksty pokazujące spotkania i relacje ludzi różnych narodowości i wyznań.

2) Wybór odpowiedniego fragmentu tekstu. Lider decyduje, w którym momencie analizowanej historii rozpoczyna się praca grupy i w którym kończy.

3) Przygotowanie warsztatu. Lider musi zdecydować, jakie techniki najlepiej sprawdzą się w pracy nad wybranym tekstem i z konkretną grupą. Czy zajęcia powinny mieć bardziej statyczny charakter (praca na siedząco) i ściśle odwoływać się do tekstu, czy też mieć swobodniejszą formę, pozwalającą na teatralną ekspresję (bliższą bibliodramie)? Jak dobrać poszczególne techniki, by stanowiły logiczną całość, wzajemnie się uzupełniały i zainteresowały uczestników? Pytania zadawane przez lidera w bibliologu mają decydujące znaczenie, dlatego powinny być wcześniej przygotowane. Równocześnie jednak lider powinien polegać na swojej intuicji i zadawać w czasie sesji pytania, które pojawią się spontanicznie w związku z rozwojem akcji.

4) Wprowadzenie do bibliodramy. Na początkowych sesjach bibliodramy lider powinien wyjaśnić (a potem przypominać) uczestnikom zasady i specyfikę pracy tą metodą. Ważne jest przede wszystkim zwrócenie uwagi na wzajemne respektowanie granic każdej osoby i wspólne kreowanie poczucia bezpieczeństwa oraz przyjaznej, a równocześnie stymulującej atmosfery. Pomocne są takie na przykład wskazówki: *Nie bójmy się „złych, nieprawidłowych odpowiedzi”* – tutaj prowadzimy po prostu wspólne poszukiwania i grę. *Jeśli jesteś nieśmiały, poczekaj, aż będziesz gotowy. Nie musisz brać udziału w grze, ale skorzystasz o wiele więcej, jeśli będziesz uczestniczyć. A jeśli uczestniczysz, musisz zawsze mówić w pierwszej osobie, jako postać, zaczynając zdanie od „ja”, a nie „on” czy „ona”. Nie analizuj tekstu, stań się jego bohaterem.*

5) Wprowadzenie do historii. Jest ważne, by lider wyjaśnił i przybliżył uczestnikom kontekst wybranego tekstu, tak, aby rozumieli daną opowieść i znali podstawowe historyczne fakty. Choć bibliodrama nie jest lekcją historii, to jednak odgrywanie scen biblijnych w sposób niezgodny z rzeczywistym kontekstem nie służy edukacyjnym celom.

6) Prowadząc sesję bibliologu lider wykonuje wiele działań:

I. **Zaprasza uczestników** do odczytania wybranych fragmentów tekstu.

II. **Zadaje pytania** postaciom przywoływanym na scenę.

III. **Powtarza odpowiedzi** uczestników, ale używając innych słów. Na przykład:

Lider zapytał: *Kainie, dlaczego składasz ofiarę Bogu?*

Jeden z uczestników odpowiedział: *Słyszałem, jak moi rodzice rozmawiali z Bogiem i też chciałem z Nim porozmawiać.*

Lider powtarza: *Jestem bardzo ciekawy, kto to jest ten Bóg, o którym wspomnieli moi rodzice. Więc składam ofiarę, żeby nawiązać z Nim kontakt i zapytać „halo, Boże! Jesteś tam?”.*

Takie powtórzenia służą czterem celom: (a) dają uczestnikowi poczucie pewności – potwierdzają jego wypowiedź; (b) pozwalają liderowi sprawdzić, czy właściwie zrozumiał intencję uczestnika. Jeżeli powtórzenie nie było trafne, uczestnik może je skorygować i wyjaśnić swój punkt widzenia; (c) jeśli członkowie grupy nie słuchali uważnie wypowiedzi lub jej nie zrozumieli, mają szansę – dzięki powtórzeniu lidera – uchwycić właściwy sens; (d) lider może powtórzyć wypowiedź uczestnika, wzmacniając ją przez podniesienie głosu czy zmianę intonacji. W ten sposób udrmatyzuje odgrywaną scenę

IV. **Podpowiada.** Gdy uczestnik coś mówi, lider stara się zachęcić go do powiedzenia więcej, podpowiadając początek nowego zdania: „ponieważ...”, „tak więc...”, „powoduje to, że czuję...”.

V. **Zwraca uwagę,** jeśli jakaś wypowiedź współbrzmi z kwestiami innych osób lub im zaprzecza. Stara się w interesujący sposób połączyć różne wypowiedzi uczestników, którzy wchodzą w rolę, a tym samym pomóc grupie uchwycić przebieg całej sesji.

VI. Prowadzi dyskusję podsumowującą proces wspólnej pracy (*sharing*), tworząc przestrzeń dla otwartych, osobistych wypowiedzi na temat przeżyć i emocji dotyczących poszczególnych osób i całej grupy.

VII. Inspiruje i edukuje. Utalentowany lider bibliologu, oprócz umożliwienia grupie osobistego i emocjonalnego kontaktu z tekstem, może tak poprowadzić sesję, by uczestnicy UCZYLI SIĘ dzięki lekturze i od siebie nawzajem.

Połączenie bibliodramy i bibliologu tworzy niezwykle bogaty zbiór technik, które mogą być wykorzystywane na różne sposoby – zarówno w procesie swobodnych, samodzielnych poszukiwań grupy, jak i w pracy pod ścisłym kierunkiem prowadzącego, który wchodzi w rolę nauczyciela.

Zagadnienia międzykulturowe w bibliodramie

Pilotażowe warsztaty przeprowadzone w ramach projektu ujawniły różnorodne możliwości wykorzystania bibliodramy dla celów rozwijania i umacniania dialogu międzyreligijnego i międzykulturowego. Dotyczą one zarówno przesłań i treści zawartych w samych tekstach sakralnych (oraz w bogatej narracji związanej ze sferą religijności w różnych tradycjach kulturowych), jak i specyfiki metody bibliodramatycznej – jej aktywizującego charakteru i konkretnych technik służących pogłębionym emocjonalnie przeżyciom.

Dla osiągnięcia zamierzonego celu – kształcenia kompetencji międzykulturowych poprzez bibliodramę – kluczem jest **wybór tekstu** do pracy z grupą. Przywołana powyżej ewangeliczna opowieść o Dobrym Samarytaninie to modelowy przykład historii pokazującej różne postawy wobec ludzi, którzy stają na naszej życiowej drodze. Zderzenie przeciwstawnych zachowań w tej przypowieści prowokuje do zajęcia własnego stanowiska, do oceny sytuacji i wyciągnięcia z niej wniosków. Jej metaforyczna wymowa ma charakter uniwersalny. Podobnych przekazów w pismach wszystkich religii można znaleźć wiele, a wskazywanie podobieństw i bliskości pomiędzy różnymi wyznaniem to jeden z najważniejszych aspektów budowania otwartości wobec „innych” i „obcych” w kontekście dialogu międzykulturowego. Podobną funkcję pełni **wybór bohatera** – centralnej figury, wokół której aranżowane są działania warsztatowe. Może ona być swoistym medium promowania akceptacji i zrozumienia, jak na przykład postać Mojżesza, obecna w religii żydów, chrześcijan i muzułmanów, i łącząca ich „ponad podziałami”. W bibliodramie ukierunkowanej na dialog i tolerancję niezwykle istotna jest analiza każdego tekstu religijnego pod kątem obecnych w nim ogólnoludzkich, wspólnych wszystkim, wartości. Ten właśnie wymiar doświadczenia bibliodramatycznego okazał się w procesie warsztatowym najważniejszy i najbardziej owocny, co potwierdzają liczne wypowiedzi uczestników zajęć. Jest on podkreślany w programie warsztatowym na różne sposoby, a przede wszystkim poprzez pokazanie, że wszyscy ludzie doświadczają tych samych uczuć, rozterek, dramatów, co znajduje wyraz w narracjach wszystkich religii.

Z wyborem tekstu wiąże się bezpośrednio **sposób jego lektury**. Specyfiką bibliodramy jest budowanie osobistej relacji z zapisanym Słowem, w czym mogą pomóc niekonwencjonalne działania i wielokrotne przywołania znaczących partii wybranego tekstu. Obok tradycyjnej lektury – indywidualnie w ciszy czy poprzez odczytanie danego fragmentu na głos przez jednego z członków grupy – w bibliodramie stosuje się aktywność ruchową, czytanie z podziałem na role, interakcje z innymi uczestnikami, ekspresję plastyczną. W ten sposób często udaje się odkryć w całej historii czy w poszczególnych sformułowaniach (nawet powszechnie znanych) nowe aspekty. Stworzenie zaskakujących, nietypowych okoliczności lektury, sprzyja odsłonięciu wieloznacznych sensów i ukrytych treści, zachęca do „zagłądania w głąb słów, poza tekst”, do wysiłku twórczej interpretacji.

W bibliodramie lektura tekstu stanowi punkt wyjścia dla analizy świata przedstawionego – zagłębienia się w jego

strukturę i symboliczną przestrzeń poprzez **granie ról**. Bycie kimś lub czymś innym na scenie wymaga zawsze zmiany zachowania, podporządkowania się narzuconym regułom. Potrzebny jest wysiłek zrozumienia granego bohatera, utożsamienie się z jego uczuciami, co stanowi specyficzny trening umiejętności międzykulturowych. Jest on oparty w pierwszym rzędzie na przeżyciu emocjonalnym, które dopiero w dalszej kolejności podlega intelektualnej analizie, a ostatecznie przekłada się na zachowania i postawy przyjmowane w codziennym życiu. Ten unikalny aspekt doświadczenia edukacyjnego odróżnia bibliodramę od tradycyjnych form studiowania tekstów związanych z różnymi wyznaniem i kulturami. Dzięki swej sile oddziaływania na uczestników procesu warsztatowego służy weryfikacji utrwalonych, stereotypowych poglądów, wytrąca z obojętności i bierności. Istotne znaczenie ma w tym względzie technika bibliodramatyczna określana jako **zamiana ról**. Dzięki niej możliwe jest utożsamienie się z obydwiema stronami sporu czy dialogu. Rozmawiając z dowolnym, przywołanym na scenę bohaterem, mamy okazję odpowiedzieć samym sobie – w jego imieniu. Wymaga to postawienia się w sytuacji „innego”, myślącego, czującego i działającego inaczej.

W grze bibliodramatycznej istotną funkcję pełni **żywiół zabawy**, związany ze swobodnym, improwizowanym charakterem działań. On także ma znaczenie dla osvajania się z innością, neutralizując napięcia i ostrość konfrontacji, które zawsze pojawiają się w kontekście zróżnicowanych przekonań i światopoglądów. W identyfikacji z rzeczywistością stwarzaną na symbolicznej scenie pomagają również wykorzystywane w bibliodramie przedmioty – tkaniny, maska, kostium. Celom kształcenia kompetencji międzykulturowych, obok grania ról, służy **różnorodność metod i technik** stosowanych w obrębie warsztatu bibliodramatycznego. W procesie warsztatowym szczególnie przydatne i owocne okazały się formy plastycznej ekspresji, pozwalające na wypowiedź metaforyczną, wieloznaczną, odwołującą się do różnych kontekstów. Zajęcia pilotażowe potwierdziły (skądinąd oczywiste) założenie, że jeśli jakiś temat drażni się na wiele sposobów, stosując różnorodne narzędzia poznawcze, wzrasta ciekawość, zaangażowanie i zdolność do krytycznej refleksji u osób aktywnie uczestniczących w procesie. Wszystkie te cechy są niezbędne do podjęcia jakiegokolwiek dialogu.

O sile bibliodramy jako metody edukacyjnej decyduje także jej **grupowy charakter**. Już sam kontekst bliskiej współpracy z innymi wymaga zdolności do kompromisu i dostosowania swoich preferencji do dynamiki zespołowego działania. Ponadto ciągła konfrontacja własnych postaw z poglądami innych uczestników, która jest istotą metody bibliodramatycznej, tworzy bogate, zróżnicowane tło dla poszukiwania odpowiedzi na problematyczne pytania o prawdy, wartości i racje. W grze bibliodramatycznej każda wypowiedź i każde działanie zyskują natychmiastowy oddźwięk, nie tylko na płaszczyźnie słów, ale również w sferze reakcji emocjonalnych, poprzez komunikaty niewerbalne (język ciała) i sam rozwój kreowanych wydarzeń.

METODYKA

Doświadczenia zdobyte podczas warsztatów pilotażowych posłużyły do opracowania programu zajęć prezentujących różne sposoby wykorzystania bibliodramy dla celów międzykulturowych. Struktura scenariuszy obejmuje dwie główne części: określenie kontekstu międzykulturowego oraz szczegółowy opis działań. Pierwszą część każdego scenariusza otwiera lista kompetencji międzykulturowych, do których bezpośrednio odnoszą się proponowane techniki i przebieg warsztatu. W charakterystyce kompetencji i w ich podziale na **postawy, umiejętności i wiedzę** wykorzystane zostało opracowanie Martyna Barretta (Centre for Research on Nationalism, Ethnicity and Multiculturalism – CRONEM): <http://www.theewc.org/content/resources/intercultural.competence/#models>. Dalszemu sprecyzowaniu międzykulturowego wymiaru zajęć służy określenie celów, jakie stoją przed prowadzącym oraz przewidywanych rezultatów – konkretnego wpływu na uczestników. Ta część konspektu zawiera

również uwagi na temat charakteru grupy odbiorców, do których adresowany jest scenariusz oraz przedstawiony skrótowo porządek jego działań. Cały pierwszy fragment struktury scenariuszy poświęcony kompetencjom międzykulturowym ma zasadnicze znaczenie dla innowacyjnego zastosowania bibliodramy w edukacji. Określa on bowiem bardzo bogaty potencjał treści międzykulturowych i międzyreligijnych, jakie mogą być twórczo realizowane dzięki metodzie grania ról i sięgnięciu po dziedzictwo pism sakralnych różnych wyznań. Szczególnie istotne jest wskazanie obszarów konkretnej wiedzy i umiejętności (*learning outcomes*) związanych z aktywnym uczestnictwem w dialogu międzykulturowym, które mogą uzyskać dorośli uczestnicy tego programu.

Na drugą część scenariuszy składają się wyczerpujące opisy poszczególnych działań „krok po kroku”. Zawierają one wiele wskazówek dotyczących wdrażania technik bibliodramatycznych oraz roli prowadzącego. Szczególną uwagę warto zwrócić na komponent poświęcony informacjom na temat różnych tradycji religijnych i kulturowych, ich uwarunkowań historycznych, geograficznych i społecznych. Został on włączony w materię pracy z tekstem, by zapewnić właściwy kontekst analizy i poszukiwań interpretacyjnych. Dzięki obecności takiej informacji improwizowane i spontaniczne działania grupy są osadzone w konkretnych realiach, a uczestnicy zdobywają wiedzę przydatną dla zrozumienia badanej rzeczywistości literackiej.

Stosowanie bibliodramy w edukacji międzykulturowej wymaga od liderów zajęć warsztatowych szczególnej umiejętności prowadzenia procesu grupowego. Niezwykle istotną sprawą jest kontrolowanie emocjonalnego zaangażowania uczestników w działania, które mogą czasem przybierać charakter właściwy dla sesji psychodramatycznej zorientowanej na cele terapii i wymagającej innego podejścia. Osadzenie doświadczenia bibliodramatycznego w sferze uczuć decyduje o sile tej metody, ale jest też źródłem potencjalnych zagrożeń, ponieważ może wyzwać trudne dla uczestników stany psychiczne i emocjonalne.

Scenariusze mogą być wdrażane w różnych kontekstach edukacyjnych i w pracy z różnymi grupami – zarówno jako propozycja wieloetapowego programu, jak i zajęcia jednorazowe. Przywoływane w nich teksty są zaczerpnięte przede wszystkim z pism trzech wielkich religii monoteistycznych – judaizmu, chrześcijaństwa i islamu. Pochodzenie narracji sakralnych nie jest jednak jedynym i najważniejszym czynnikiem decydującym o międzykulturowym wydźwięku programu. Zasadnicze znaczenie ma w tym względzie struktura i logika poszczególnych sesji ukierunkowanych na rozbudzanie wrażliwości, empatii oraz otwartego podejścia do zagadnień religii i kulturowych tradycji. Udział w proponowanych ćwiczeniach ma służyć przede wszystkim przezwyciężaniu stereotypowych wyobrażeń i utartych schematów myślenia, a także relacji z „innymi” pozbawionej uprzedzeń. Doświadczenie bibliodramatyczne pozwala przede wszystkim zrozumieć i pogłębić własną wiarę i przekonania. Jest to (na pozór paradoksalnie) warunek akceptacji i szacunku dla innych punktów widzenia, bowiem dotarcie do fundamentalnych wartości ogólnoludzkich, jakie są podstawą wszystkich religii, ułatwia dialog i porozumienie.

Metody pracy z grupą prezentowane w scenariuszach składają się na moduły zajęć gotowe do powielania i stosowania w całości lub we fragmentach. Ich autorzy mają jednak nadzieję, że staną się one również inspiracją do tworzenia nowych programów edukacyjnych, odpowiadających na złożone wyzwania dialogu międzykulturowego.

III WARSZTATY PILOTAŻOWE I SCENARIUSZE ZAJĘĆ

Węgry
HISTORIA JÓZEFA
BYCIE KIMŚ OBCYM – NAOMI I RUT
MIŁOSIERNY SAMARYTANIN

Polska
PRZYJĄĆ SWÓJ LOS – MOJŻESZ I KRZEW GOREJĄCY
LEGENDY ZACHWYCENIA – MISTYCYZM ŻYDOWSKICH CHASYDÓW
SŁOWO I DROGA – SPOTKANIE Z RUMI

Islandia
CZŁOWIECZEŃSTWO I BRATERSTWO: PRZYPOWIEŚĆ O MIŁOSIERNYM SAMARYTANINIE
BRATERSTWO I CZŁOWIECZEŃSTWO: BIBLIODRAMA I KREATYWNE PISANIE OPOWIEŚCI
KOMUNIKACJA MIĘDZYKULTUROWA I MIĘDZYRELIGIJNA: BIBLIODRAMA I RÓŻNE ŚRODKI EKSPRESJI

Turcja
RUMI: CZTERECH LUDZI, KTÓRZY NIE ROZUMIELI SIĘ NAWZAJEM
RUMI: DRZEWO NIEŚMIERTELNOŚCI
RUMI: JAK GŁUCHY ODWIEDZIŁ CHOREGO

Izrael
BIBLIODRAMA O BOHATERACH
Numer 1: RABBI AKIBA I RACHELA
Numer 2: ŚWIĘTA KLARA
Numer 3: RUMI I SZAMS

Węgry

HISTORIA JÓZEFA

BYCIE KIMŚ OBCYM – NAOMI I RUT

MIŁOSIERNY SAMARYTANIN

Seria warsztatów została zorganizowana w Budapeszcie i odbywała się od lutego do lipca 2012 roku. Grupa spotykała się regularnie co dwa tygodnie na 4 godziny, ze sporadycznymi sesjami całonocnymi oraz wspólnie spędzonym weekendem na zakończenie. Zajęcia prowadziły dwie osoby z doświadczeniem w zakresie bibliodramy:

Tünde Majsai-Hideg (Kościół ewangelicko-reformowany), teolog, prowadząca psychodramy, trenerka bibliodramy, superwizor, konsultantka rodzinna, psychoterapeutka, nauczycielka.

Péter Pius Varga (katolik), nauczyciel, prowadzący psychodramy, trener bibliodramy, asystent na wydziale literatury Uniwersytetu Eötvös Loránd w Budapeszcie. Doświadczony prowadzący seminariów szkoleniowych dla dorosłych. Członek European Bibliodrama Network.

Nasza koncepcja polegała na tym, że skład grupy powinien odzwierciedlać kulturowe i religijne zróżnicowanie Węgier oraz warstwy społeczne. Adresatami naszego wezwania były między innymi katolickie młodzieżowe grupy biblijne, kongregacje Kościoła reformowanego, liberalne społeczności żydowskie, romskie organizacje kulturalne i wspierające edukację osób dorosłych, członkowie poprzednich grup bibliodramatycznych. Mieliśmy na celu wydobycie problemów i napięć życia codziennego, które można przetworzyć za pomocą bibliodramy, w przestrzeni „jak gdyby” tekstów biblijnych.

Na początku 100-godzinnych warsztatów głównym celem było jak najszybsze zbudowanie spójności i zaufania w grupie. Tematyczną osi sesji stanowiło przeciwstawienie doświadczenia własnej osoby i kogoś obcego, i do każdej sesji wybierano fragmenty związane z tym tematem. Notatki i indywidualne opinie wiernie odzwierciedlały proces, podczas którego członkowie grupy coraz bardziej otwierali się na siebie nawzajem i coraz lepiej potrafili wyrazić siebie i nawiązać kontakt z innymi dzięki osobistemu zaangażowaniu, a także zastanowieniu nad głównym tematem. Czas trwania procesu i wzmocnienie zaufania w grupie doprowadziły do katartrycznej rozmowy, podczas której nacisk padał na dialog chrześcijańsko-

-żydowski, naświetlenie historycznych urazów i błędnie rozumianych gestów oraz symboli religijnych. Jedną z sesji poświęciliśmy w całości temu dialogowi, co pogłębiło tolerancję, otwartość i chęć prowadzenia rozmów w obrębie grupy. Przedłużone sesje są wyjątkiem w przebiegu zajęć: dwie całonocne zaraz po normalnych sesjach i końcowa obejmująca dwa i pół dnia, zapadająca wszystkim w pamięć. Podczas tych sesji uczestnicy przeżywają zazwyczaj w bardziej intensywny sposób poczucie bycia razem, nawiązują bliższą współpracę w grupie i głębiej angażują się osobiście.

Na zakończenie warsztatów kilka osób wyraziło chęć wzięcia udziału w dalszych szkoleniach z zakresu bibliodramy, którą uznali za przydatną w swoich dziedzinach zawodowych. Wyrażono również potrzebę wyraźniejszej obecności grupy i dzielenia się doświadczeniami w dialogu międzyreligijnym w mediach i na forach internetowych.

Na nasze ogłoszenie opublikowane na różnych forach w grudniu 2011 roku odpowiedziało ponad 20 osób i w pierwszej sesji wzięło udział 21 uczestników. Aby zapoznać się z ich oczekiwaniami, poprosiliśmy wszystkich o wypełnienie kwestionariuszy, w których pytaliśmy o podstawowe dane osobowe, działalność zawodową, motywację skłaniającą ich do uczestnictwa oraz w jaki sposób wykorzystają później doświadczenia uzyskane w grupie.

W skład grupy weszli przedstawiciele wszystkich oczekiwanych nurtów religijnych i kulturowych, z wyjątkiem Romów. Z religijnego punktu widzenia przeważali przedstawiciele Kościołów chrześcijańskich (katolicy rzymscy i grekokatolicy, luteranie, ewangelicy reformowani, zielonoświątkowcy), lecz swoją obecność zaznaczyli również Żydzi (religijni, liberalni, zeświecczeni) oraz osoby areligijne. Jeśli chodzi o działalność zawodową, większość ma do czynienia z edukacją osób dorosłych jako nauczyciele, psychologowie, doradcy, pracownicy socjalni i inni. Sama grupa była zróżnicowana i z uwagi na zawody wykonywane przez uczestników pojawiło się w jej obrębie szersze spektrum problemów natury społecznej, jak na przykład kwestia Romów, urazów historycznych, mniejszości, ubóstwa.

HISTORIA JÓZEFA

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – rozpoznanie szczególnego charakteru innych kultur; nauczenie się bycia obecnym w społeczności opartej na partnerskim dialogu

Umiejętności – tolerancja okazywana w praktyce poprzez wzajemne relacje z przedstawicielami odmiennej kultury bądź religii, rozpoznanie zazdrości, dyskryminacji, praca nad tymi emocjami przez zrozumienie ich natury

Wiedza – ukierunkowana na daną kulturę: historia żydowskiego praojca Jakuba i jego rodziny, wiedza psychologiczna; za pośrednictwem historii Józefa uczestnicy stykają się z jedną z najgłębszych ludzkich emocji, zazdrością

Adresaci

Scenariusz może zostać wykorzystany w grupach kulturowo mieszanych

Cele

- Odkrycie w innych kulturach wspólnych problemów, takich jak dyskryminacja, faworyzowanie, zazdrość, gniew, konfrontacja. Zrozumienie, że uprzywilejowaną pozycję niełatwo zaakceptować, wywołuje zazdrość, która wzbudza poczucie winy i ludzie starają się znaleźć kozła ofiarnego, by przenieść winę na „wroga” z zewnątrz
- Zmierzenie się z problemem przywilejów oraz konfrontacji między narodami i religiami przez identyfikację z postaciami biblijnymi. Podkreślenie wagi autorefleksji
- Zachęcenie uczestników do wyciągnięcia nauki z uniwersalnych życiowych sytuacji za pośrednictwem opowieści o biblijnej rodzinie i porównania tych sytuacji z własnymi uwarunkowaniami

Efekty uczenia się

Pomyślnie zakończone zajęcia warsztatowe pozwolą uczestnikom uzyskać:

- Dokładną znajomość historii Józefa i jego rodziny, która stanowi ważną część dziejów judaizmu
- Głębsze zrozumienie historycznego kontekstu i psychologicznych mechanizmów ludzkiego postępowania
- Rozpoznanie dyskryminacji w społeczeństwie poprzez dostrzeżenie podobieństw do historii własnego życia
- Zrozumienie szczególnego charakteru judaizmu (który zakłada, iż jego wyznawcy są narodem wybranym przez Boga)
- Zrozumienie i omówienie wpływu na społeczeństwo faktu, iż zarówno Żydzi, jak i chrześcijanie uważają się za ludy wybrane przez Boga

Struktura działań

- I. Krąg integracyjny
- II. Rozgrzewka
- III. Wprowadzenie w kontekst i tło historyczne
- IV. Odegranie opowieści
- V. Opinie na temat ról
- VI. Zakończenie i omówienie ćwiczenia

Opis działań

I. Krąg integracyjny

Kolejność działań

1. Zapytaj uczestników, jak się czują, jaki jest ich obecny stan psychiczny i fizyczny. Pytania: „Co pozostawiliście za sobą w codziennym życiu?”, „Czy od ostatniej sesji przemyśleliście głębiej jakieś kwestie?”.

II. Rozgrzewka

Kolejność działań

1. Uczestnicy stoją. Poproś ich, by zaczęli chodzić po sali, każdy we własnym tempie. Każ im przyspieszyć, później jeszcze trochę przyspieszyć, a na koniec znowu zwolnić.
2. Polecenia: „Przyjmijcie postawę, która pokazuje, że czujecie się ludźmi sukcesu, jesteście zadowoleni i pewni siebie. Przespacerujcie się dookoła i spoglądajcie na siebie nawzajem ze spokojem”. Kilka minut później: „Wyjdźcie z tego stanu, uwolnijcie się od niego i chodźcie znowu własnym rytmem”.
3. „Poruszajcie się jak ktoś, kto czuje się gorszy od innych pod względem wiedzy, siły woli lub urody. Całe wasze ciało powinno uzewnętrzniać to, że opuściła was siła i pewność siebie”. Po kilku minutach: „Uwolnijcie się od tego uczucia i obejdźcie salę spokojnym krokiem”.
4. „Podzielcie się na dwie grupy liczące tyle samo osób. Niech jedną stroną sali zajmą zwycięzcy, a drugą stroną przegrani. Pomocne może być przypomnienie sobie sytuacji z rzeczywistego życia, w której tak się czuliście. Poruszajcie się po sali w odpowiedni sposób”.
5. Następnie pewni siebie ludzie sukcesu spotykają tych gorszych od siebie. Ci, którzy należą do grupy zwycięzców, mają zasygnalizować niewerbalnie, że spoglądają z góry na członków drugiej grupy. Niech te zachowania się potęgują. Po mniej więcej 4 minutach niech nastąpi zamiana ról.
6. Każdy wybiera partnera poprzez kontakt wzrokowy. Partnerzy dzielą się w parach swoimi doświadczeniami. Mają na to 4 minuty.
7. Teraz każda para znajduje inną parę i tworzą czteroosobowe grupy. Omówienie wszystkich ważnych kwestii trwa 10–12 minut. Po upływie tego czasu poproś uczestników o zakończenie dyskusji i powiedz: „Przygotujcie się do wspólnego utworzenia żywej rzeźby, w oparciu o wasze emocje i przeżycia”.
8. Każda grupa prezentuje pozostałym swoją rzeźbę. Wspólna praca nie jest łatwa, ponieważ

- charaktery i pomysły mogą się ścierać, niektórzy muszą wycofać lub zmienić pierwotną koncepcję itp. To zadanie pomaga wprowadzić w grupie poczucie rywalizacji.
9. „Przyjrzyjcie się rzeźbie uważnie. Jakie są wasze skojarzenia? Nadajcie jej tytuł!”.

Przerwa na kawę

III. Wprowadzenie w kontekst i tło historyczne

Lektura tekstu – Genesis (Księga Rodzaju) 37, 2–8, 12–14, 18–25, 27–28

Kolejność działań

1. Przedstawienie drzewa genealogicznego Józefa i złożonych relacji między dwunastoma synami a ich matkami.
2. Zapisz imiona postaci na kartkach papieru (z kilkoma słowami wyjaśnienia) i połóż na podłodze, aby uczestnicy mogli obejść je dookoła i wybrać imię, które ich inspiruje.
3. Mogą zostać wybrane również inne role: kupców midianickich, którym bracia sprzedali Józefa za 20 srebrników.

IV. Odgrywanie opowieści

Wybieranie ról

Kolejność działań

1. Sugestie, kiedy uczestnicy wybierają role: „Czy poruszyła cię któraś z postaci?”, „Możesz utożsamić się z anty-rolą, by spojrzeć na wydarzenia z nowej, odmiennej perspektywy”.
2. Po kilku minutach: „Jeżeli podjęliście decyzję, stańcie obok kartek z zapisanym imieniem wybranej postaci. Załóżcie chusty na znak, że utożsamiacie się z postacią. Nie spieszcie się i zajrzyjcie w głąb siebie”.
3. Po mniej więcej dwóch minutach ciszy: „Jeśli jesteście gotowi, proszę, przedstawcie się!”.
4. Teraz odszukajcie członków waszej rodziny i swoje miejsce w rodzinie albo dołączcie do grupy. Rozgrzejcie się nawzajem przed wejściem w rolę, zadając pytania, na przykład: „Kim jesteś?”, „Ile masz lat?”, „Co chcesz zrobić?”.
5. Po mniej więcej 10 minutach prowadzący przeprowadzają rozmowy z postaciami po kolei, skupiając się na przemian na różnych scenach.

Gra

Scena 1: Jakub znajduje się w domu z rodziną. Dwaj młodszy synowie to Józef i Beniamin. Ich matka Rachela już nie żyje. Drugie żony i służące mogą również być obecne.

Scena 2: Dziesięciu braci pasie trzodę.

Scena 3: Spotkanie Józefa z braćmi przy studni.

V. Opinie na temat ról

Kolejność działań

1. Pierwsza wymiana opinii na temat ról następuje na zakończenie gry, podczas indywidualnych rozmów. Pytania: „Jakie to uczucie?”, „Co teraz odczuwasz?”.

2. Prowadzący poleca uczestnikom, by wyszli ze swoich ról i powrócili do prawdziwej tożsamości.
3. Druga wymiana opinii na temat ról następuje na poziomie grupy. Prowadzący muszą być przygotowani na możliwość intensywnej konfrontacji przy kluczowych scenach. Mogą się ujawnić silne emocje. W dynamice grupy mogą również dojść do głosu zazdrość i lęk. Należy poświęcić więcej czasu na dyskusję i danie upustu emocjom.
4. Polecenie: „Podzielcie się na trzyosobowe grupy i omówcie swoje najistotniejsze przeżycia”. Ewentualne pytania pobudzające dyskusję: „Dlaczego wybrałeś/wybrałaś właśnie tę rolę?”, „Co było dla ciebie zaskoczeniem w trakcie gry?”, „Czy coś cię zraniło?”.

VI. Zakończenie i omówienie ćwiczenia

Kolejność działań

1. Ewentualne pytania: „Jak się czuliście w swoich rolach?”, „Co wyniesiecie z tych ćwiczeń na płaszczyźnie osobistej i w odniesieniu do dialogu międzykulturowego?”.
2. Prowadzący muszą być świadomi faktu, iż uczestnicy mogą odczuwać silne emocje nawet na tym etapie. „Proszę na następnych zajęciach przedstawić w grupie wszelkie ważne kwestie do dalszego omówienia”.

Lektura tekstu

Biblia, Genesis 37

Christian de Chergé, *L'échelle mystique du dialogue* („Mistyczna drabina dialogu”)

BYCIE KIMŚ OBCYM – NAOMI I RUT

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – szacunek dla innych kultur; ciekawość innych kultur; docenianie kulturowej różnorodności

Umiejętności – zdolność nawiązywania kontaktów z przedstawicielami innych kultur; zdolność dostrzeżenia się do różnych środowisk kulturowych

Wiedza – wartości i tradycje żydowskie

Adresaci

Scenariusz może być wykorzystywany w grupach homogenicznych oraz w grupach mieszanych

Cele

- Zgłębianie, na czym polega bycie „innym” w społeczności przez utożsamienie się z postacią biblijną
- Podkreślenie znaczenia empatii i rozwijanie jej przez odgrywanie scen biblijnych
- Zachęcenie uczestników, by poznali wartości i tradycje innej kultury przez odegranie wybranych tekstów z Biblii

Efekty uczenia się

Pomyślnie zakończone zajęcia warsztatowe pozwolą uczestnikom uzyskać:

- Szerszą wiedzę na temat ważnego źródła żydowskich wartości
- Empatię w stosunku do postaci występujących w opowieści
- Głębsze zrozumienie pozycji społecznej obcego
- Świadomość własnych poglądów na temat obcych
- Nowe strategie radzenia sobie z gniewem w bezpiecznym otoczeniu

Struktura działań

- I. Krąg integracyjny
- II. Rozgrzewka – ćwiczenia (A, B, C)
- III. Lektura tekstu
- IV. Tło historyczne Księgi Rut
- V. Odgrywanie opowieści: „Rut w obcym kraju”
- VI. Zakończenie i omówienie ćwiczenia

Opis działań**I. Krąg integracyjny***Kolejność działań*

Pytania:

„Co pozostawiliście za sobą w codziennym życiu? Czy od ostatniej sesji przemyśleliście głębiej jakieś kwestie?”.

II. Rozgrzewka – ćwiczenia (A, B, C)**Rozgrzewka (A)****„Wiosna – ciało jako środek wyrazu”***Kolejność działań*

1. Zaproszenie uczestników, aby zaczęli spacerować, rozluźnili się i poczuli ducha wiosny. Słuchają narracji prowadzącego i postępują zgodnie z jego sugestiami: „Jest pierwszy dzień wiosny – znajdźcie dla siebie rolę w tym początku wiosennej pory. Możecie być czymkolwiek, drzewem, które wypuszcza pąki, małym żonkilem, który kietkuje w ciepłych promieniach słońca. Możecie zacząć jako drobne nasionka, które powoli rosna. Poszukajcie sobie miejsca w sali i przybierzcie jakąś szczególną pozę wyrażającą wasze uczucia”.
2. Wskazówki: „Może okazać się pomocne, jeśli zamkniecie oczy i spróbujecie wyobrazić sobie wiosenny ogród albo las. Jakie zapachy i kolory odbieracie? Gdzie jest wasze miejsce w tej scenarii?”.
3. Pozwolenie uczestnikom na wykonywanie ćwiczenia w takim tempie, jakie im odpowiada. Wskazówki: „Nie spieszcie się! Możecie pozostać w bezpiecznej osłonie nasionka i możecie również wzrastać powoli”. (Każde słowo powinno zmierzać do przelamywania oporów.)
4. Poproszenie uczestników, by rozejrzeli się wokół i zobaczyli, jak urozmaicony jest świat.

5. Polecenie: „Przyjmijcie pozycję, która najpełniej wyraża wasze uczucia!” Prowadzący zwraca się do każdego z osobna, dotykając jej/jego ramienia i prosząc o wyjaśnienie, co czują. „Kim jesteś w tej chwili? Jakie to uczucie?”.
6. Poproszenie uczestników, by powoli wyszli ze swoich ról i powrócili do rzeczywistości „tu i teraz”.

Rozgrzewka (B) **„Podróż do domu”**

Głównym celem drugiego ćwiczenia w ramach rozgrzewki jest pobudzenie głębszych pokładów emocjonalnych na płaszczyźnie indywidualnej.

Kolejność działań

1. Zaproszenie uczestników do głośnego odczytania tekstu i powtórzenia jednego wybranego zdania, kluczowego dla odegrania tej części historii: „Pełna wyszłam, a pustą sprowadził mnie Pan” (Księga Rut 1: 20–21).
2. Podzielenie przestrzeni, przy użyciu pasa materiału, na dwa obszary przedstawiające sobą Betlejem i Moab. Wskazówki: „Po tej stronie sali możecie przypomnieć sobie chwile w waszym życiu, kiedy doznawaliście głębokiego poczucia osobistego spełnienia”. (Prowadzący może ukazać ten stan zadowolenia przybierając odpowiednią pozę.) „Druga strona jest miejscem, w którym czujecie, że nie posiadacie nic albo jesteście wyzyskiwani”.
3. Sugestie, jak przełamywać opory: „Nie spieszcie się! Przechodźcie swobodnie, jeśli chcecie, z jednej strony na drugą, nawet kilkakrotnie. Możecie zatrzymać się na chwilę, by przywołać w pamięci uczucia lub obrazy i możecie również wrócić”.
4. W przewyciężeniu oporów pomaga także uświadomienie uczestnikom, że jest to wewnętrzna podróż i w tej chwili nie będą ujawniać uczuć, jakich doznają.
5. Po mniej więcej 10 minutach kończą następujące sugestie: „Uwolnijcie się od wewnętrznych obrazów i wróćcie do grupy, do naszej wspólnej przestrzeni. Przespacerujcie się i popatrzcie na innych, pozdrawiając ich przez nawiązanie kontaktu wzrokowego.

Rozgrzewka (C) **„Powrót Naomi”**

„Zawrzało o nich w całym mieście” (Księga Rut 1:19). W tym ćwiczeniu zapraszamy uczestników do podjęcia działań w grupie. Po podróży w głąb samych siebie mogą spotkać się z innymi i wypróbować nowe role.

Kolejność działań

1. Wskazówka: „Możecie być kimkolwiek w tym mieście, w którym zawrzało”. Gra jest spontaniczna, oddaje miejski ruch.
2. Uczestnicy grają role mieszkańców zajętych codziennymi sprawami na początku pory żniw. Powinni zachowywać się spontanicznie i nawiązywać wzajemne kontakty.
3. Prowadzący rozmawia z uczestnikami o tym, jak się czuli.

III. Lektura tekstu

Księga Rut 2: 1–3, 8–11 – Spotkanie Rut z Boazem i początek nowego życia

Główny cel: Uczestnicy powinni doświadczyć sytuacji bycia obcym, kimś, kto został zaakceptowany albo włączony do społeczności oraz podobnych problemów.

IV. Tło historyczne Księgi Rut

Uczestnicy dowiadują się o żydowskich tradycjach i rytuałach związanych z porą żniw oraz o postawach żydowskiego społeczeństwa wobec obcych kultur.

Kolejność działań

1. Po objaśnieniach historycznych uczestnicy powinni wybrać swoje role. Aby pomóc im w podjęciu decyzji, prowadzący zapisuje imiona postaci na kartkach papieru, które kładzie na podłodze.
2. Po dokonaniu wyboru przez uczestników następuje 15-minutowa przerwa. Uczestnicy mogą podczas przerwy przygotować się do ról.

V. Odgrywanie opowieści: „Rut w obcym kraju”

Wybrany fragment Księgi Rut zostaje odczytany na głos.

Kolejność działań

1. Uczestnicy wybierają role, tworzą proste kostiumy używając do tego chust i określają miejsca akcji: dom Naomi, dom i pole Boaza, inne otoczenie.
2. Rozmowa z uczestnikami; prowadzący pyta o imiona, pozycję społeczną, obecne odczucia. Wszystkie postaci przedstawiają się krótko.
3. Prowadzący daje znak do rozpoczęcia gry i mówi: „Jest wczesny ranek, ludzie zaczynają pracę w polu”. Rozwój akcji przerywają „wywiady” i komunikaty o upływie czasu, np. „Godzinę później”.
4. Pod koniec gry prowadzący pyta każdego uczestnika po kolei o opinię na temat roli: „Jak się teraz czujesz?”.
5. Uczestnicy zostają poproszeni o wyjście z ról i wyswobodzenie się z wszelkich relacji, które nawiązali w trakcie gry.

VI. Omówienie ćwiczenia*Kolejność działań*

1. Prowadzący prosi uczestników o omówienie wspólnych doświadczeń w małych grupach.
2. Uczestnicy proszeni są o zakończenie dyskusji i wyjście z ról.
3. Omówienie doświadczeń w odniesieniu do międzykulturowego dialogu.
4. „Dlaczego wybrałeś/wybrałaś właśnie tę rolę? Czy reakcja innych coś w tobie zmieniła?”.
5. Prowadzący dzieli się przemyśleniami z każdym z uczestników, nawiązując do szerszego kontekstu i dynamiki grupy.

Teksty źródłowe

Biblia, Księga Rut 1, 19–21; 2, 1–3; 8, 10–13

Biblia, Księga Rut 2, 1–3; 8, 10–13

MIŁOSIERNY SAMARYTANIN

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – otwartość i empatia w stosunku do tych, którzy myślą inaczej; przezwyciężenie zahamowań komunikacyjnych między osobami (lub grupami) niechętnymi sobie nawzajem z powodu odmiennych tradycji religijnych bądź kulturowych

Umiejętności – tolerancja dla osób o innych obyczajach kulturowych i tradycjach religijnych, zrozumienie ich wartości, zaciekawienie i otworenie się na nie; dążenie do obiektywizmu, powstrzymanie się od narzucania innym naszych wartości i przekonań jako niepodważalnych

Wiedza – ukierunkowana na kulturę: uczestnicy poznają historyczny kontekst biblijnej przypowieści, zwłaszcza źródło konfliktu między Żydami a Samarytanami. Podczas zajęć zwracamy uwagę na kulturowe i religijne uprzedzenia wiążące się z opowieścią (ze szczególnym uwzględnieniem antysemickiej dysputy)

Adresaci

Scenariusz najbardziej nadaje się do wykorzystania w grupach kulturowo mieszanych

Cele

- Przezwyciężenie uprzedzeń
- Wspieranie akceptacji dla różnic kulturowych
- Zrozumienie charakteru konfliktów międzywyznaniowych
- Przyswojenie wzorców proszenia o pomoc i przyjmowania jej
- Zrozumienie znaczenia empatii, pogłębienie empatii

Efekty uczenia się

Pomyślnie zakończone zajęcia warsztatowe pozwalają uczestnikom uzyskać:

- Zrozumienie charakteru konfliktów międzywyznaniowych
- Psychologiczne doświadczenie, w jaki sposób można wyrazić miłość w kontekście danej kultury (szczególne wartości i swoiste ograniczenia)
- Świadomość istnienia uprzedzeń
- Głębsze zrozumienie własnych horyzontów
- Empatię w stosunku do innych

Struktura działań

- I. Krąg integracyjny
- II. Rozgrzewka – ćwiczenia
- III. Lektura tekstu i wprowadzenie w tło historyczne
- IV. Odgrywanie opowieści
- V. Opinie na temat ról
- VI. Zakończenie i omówienie ćwiczenia

Opis działań

I. Krąg integracyjny

Krąg pomaga uczestnikom przypomnieć sobie wydarzenia i doświadczenia z poprzednich zajęć warsztatowych. Daje również uczestnikom możliwość podzielenia się refleksjami na temat ich obecnego stanu fizycznego i psychicznego, dzięki czemu jednostki mogą poczuć bliską więź z grupą.

Kolejność działań

1. Prowadzący kładzie dużo kolorowych chust pośrodku sali. Pyta uczestników: „Który kolor wyobraża twoje uczucia w tej chwili? Wybierz jeden! Weź chustę w ręce i spróbuj coś z niej uformować. Kiedy kształt będzie gotowy, połóż go na podłodze przed sobą, żebyśmy zobaczyli rezultat”.
2. Pytania: „Czy od ostatnich zajęć jakiś temat poruszył cię głębiej? Jak się tu pojawiłeś/łaś? Dlaczego wybrałeś/łaś ten kolor i kształt? Co chciałeś/łaś przez to wyrazić?”.

II. Rozgrzewka

To ćwiczenie przygotowuje uczestników do wyboru roli kogoś, kto chce albo nie chce pomóc. Dla głębszego zrozumienia należy również przeciwyczyć *anti-role* (przeciwnieństwa).

Kolejność działań

1. Wskazówka dla uczestników: „Przechadzajcie się po sali we własnym tempie, pozdrawiajcie się wzajemnie spojrzeniami i ruchami głowy. Przyspieszcie na chwilę, a potem znowu zwolnijcie”.
2. „Wybierzcie jakąś osobę z grupy, podejmijcie jej tempo i przez chwilę spacerujcie razem, potem znajdźcie kogoś innego, dołączcie do niego, a następnie znajdźcie jeszcze kogoś innego”. Zakończenie następuje po 4–5 zmianach.
3. Prośba, by uczestnicy podzielili się na dwie grupy o tej samej liczbie osób. Osoby z jednej grupy znalazły się w trudnej sytuacji i proszą, a nawet błagają o pomoc. Niech uczestnicy spróbują wyobrazić sobie konkretny problem i znaleźć miejsce oraz postawę, żeby to wyrazić. Członkowie drugiej grupy nie zwracają uwagi na tych, którzy są w potrzebie i beztrudnie przechodzą obok. „Pomyślcie, jaki to ważny powód skłonił was do pośpiechu i ominięcia strapionego bliźniego? Zastanówcie się przez minutę i ruszajcie!”
4. Po mniej więcej pięciu minutach prowadzący daje uczestnikom znak, by się zatrzymali i wyszli ze swoich ról. Następnie powinni zamienić się rolami i kontynuować ćwiczenie przez kolejne pięć minut. Należy zatrzymać ćwiczenie, gdy każdy zetknie się w ten sposób z większą częścią grupy.
5. Rozgrzewka w myślach. Wskazówka dla uczestników: „Przypomnijcie sobie wydarzenie z własnego życia, kiedy zupełnie nieoczekiwanie ktoś pospieszył wam z pomocą. To mogło się zdarzyć dawno temu albo w ostatnim czasie”.
6. Uczestnicy dzielą się na trzysobowe grupy, w których omawiają swoje przemyślenia i doświadczenia.

III. Wprowadzenie w kontekst i tło historyczne

Lektura tekstu i przedstawienie tła historycznego

Miłosierny Samarytanin: Ewangelia Św. Łukasza 10, 25–30

Kolejność działań

Po wprowadzeniu należy położyć na podłodze kartki papieru. Na każdej kartce zapisana jest postać (reprezentująca grupę religijną dawnego judaizmu) wraz z kluczowym słowem wyjaśnienia.

IV. Odgrywanie opowieści

Wybieranie ról

Propozycje dla uczestników: „Czy poruszyła cię któraś z postaci? Może zechcesz utożsamić się z anty-rolą, by przyrzeć się opowieści z nowego, odmiennego lub nieznanego ci punktu widzenia”.

Gdy uczestnicy podejmą decyzje, następuje przerwa, podczas której mogą się mentalnie przygotować do swoich ról.

Kolejność działań

1. Po przerwie prowadzący ponownie odczytują tekst na głos.
2. Polecenia: „Proszę, załóżcie chusty na znak, że utożsamiacie się z wybraną postacią. Nie spieszcie się i spójrzcie w głąb siebie. Wyobraźcie sobie, Wyobraźcie sobie, gdzie w tej chwili jesteście, w jakim stroju, w jakim otoczeniu i jakie są wasze zamiary”.
3. Po mniej więcej dwóch minutach ciszy: „Jeśli jesteście gotowi, proszę, przedstawcie się!”.
4. Sugestie dla uczestników: „Proszę, stwórzcie scenerię. Droga z Jerycha do Jerozolimy ma 27 kilometrów. To bardzo niebezpieczna okolica, zbójcy czyhają w pobliżu. Przy drodze stoi gospodarz. Podróżuje tamtędy kupiec ze swoim osłem”.
5. Osoby należące do jednej grupy spotykają się i rozgrzewają wzajemnie przed odegraniem ról. Mówią sobie nawzajem, kim są i jakie mają zamiary.
6. Po mniej więcej 8 minutach prowadzący proszą o ciszę i zatrzymują sceny. Polecają uczestnikom rozejrzeć się wokół. Podchodzą do nich kolejno i pytają: „Kim jesteś? Skąd przybywasz? Dlaczego jesteś tutaj? Co chcesz zrobić?”. Następnie dają znak do dalszej gry.
7. Po rabunkowej napaści i przybyciu Samarytanina, który stara się pomóc i zabrać rannego człowieka do gospody, prowadzący ponownie zatrzymują grę. Rozmawiają z uczestnikami, zadając pytania: „Jak się w tej chwili czujesz? Co się dzieje wewnątrz ciebie?”. Następnie dają znak do dalszej gry. Gra toczy się przez pewien czas, po czym na znak prowadzącego dobiega końca.

V. Opinie na temat ról

Kolejność działań

1. Pierwsza wymiana opinii następuje pod koniec gry, podczas scen, w ramach indywidualnych rozmów. Prowadzący pyta: „Jak to teraz odbierasz? Jakie są twoje odczucia?”.
2. Po przeprowadzeniu rozmowy z każdym z uczestników prowadzący poleca im, by uwolnili się od swoich ról i powrócili do prawdziwej tożsamości.
3. Druga wymiana opinii ma miejsce na płaszczyźnie grupowej. Polecenie: „Podzielcie się na trzyosobowe grupy i omówcie swoje najważniejsze przeżycia”. Ewentualne pytania skłaniające do dyskusji: „Dlaczego wybrałeś/łaś tę właśnie rolę? Co cię zaskoczyło w trakcie gry? Czy coś cię zraniło? Jak to się ma do twojego prywatnego życia?”.

VI. Zakończenie i omówienie ćwiczenia

Kolejność działań

1. Ewentualne pytania skłaniające do dyskusji: „Jak się czuliście w swoich rolach? Co wyniesiecie z tych zajęć w sensie osobistym i w odniesieniu do naszego głównego tematu, dialogu międzykulturowego?”.
2. Dobrą metodą rozszerzania zajęć jest poproszenie uczestników, by w domu zapisali swoje przemyślenia i przestali je grupie pocztą elektroniczną.

Lektura tekstu

Nowy Testament, Ewangelia Św. Łukasza 10, 25–36

Polska

PRZYJĄĆ SWÓJ LOS – MOJŻESZ I KRZEW GOREJĄCY

LEGENDY ZACHWYCENIA – MISTYCYZM ŻYDOWSKICH CHASYDÓW

SŁOWO I DROGA – SPOTKANIE Z RUMIM

W ramach projektu zorganizowana została jedna grupa warsztatowa w Bielsku-Białej. Zajęcia prowadzone były od stycznia do czerwca 2012 roku w siedzibie Bielskiego Stowarzyszenia Artystycznego Teatr Grodzki. Były to dwudniowe spotkania odbywające się w soboty i niedziele – 7 sesji obejmujących łącznie 100 godzin. Program warsztatowy opracowały i realizowały wspólnie dwie osoby.

Krystyna Sztuka – dr psychologii, specjalista psychologii klinicznej i psychologii twórczości, nauczyciel akademicki. Od wielu lat prowadzi własną praktykę psychoterapeutyczną oraz warsztaty bibliodramy (bibliodrama jako w pomoc w szeroko pojętym rozwoju człowieka i w edukacji dorosłych, łączenie bibliodramy z metodyką Ignacego Loyoli, treningiem twórczości i psychodramą Moreno). Jest członkiem European Bibliodrama Network. Katoliczka.

Bibliodramę rozumiem jako próbę przedstawienia obrazów i narracji biblijnych w języku sztuki, tak by móc wydobyć z nich jak najwięcej warstw zarówno duchowej jak i psychologicznej głębi. Tekst biblijny jest tu zasadniczym tworzywem dla interpretacji własnego doświadczenia emocjonalnego poprzez twórczą ekspresję (gra sceniczna, pantomima, taniec, ruch w przestrzeni, kreacja poprzez kompozycje linii i koloru a także rytmu i form przestrzennych).

Prowadzenie tego cyklu warsztatów, mimo mojej długoletniej praktyki, było ubogającym i uczącym doświadczeniem. Bibliodrama wydawała mi się metodą kształcenia i głębszego poznania siebie odpowiednią dla ludzi tkwiących głęboko w religii chrześcijańskiej lub też możliwą płaszczyzną spotkania ludzi wywodzących się z różnych tradycji religijnych. W tej grupie natomiast możliwości warsztatowe bibliodramy wykorzystane zostały dla pogłębienia refleksji nad własną tradycją kulturową na tle tradycji religijno–kulturowych trzech wielkich religii świata. Niewątpliwie dawało to uczestnikom możliwość refleksji nad ich dotychczasowym stosunkiem do tzw. „oczywistości kulturowej” czyli do podważenia schematów, do weryfikacji utrwalonych postaw i zmian emocjonalnej oceny tego, co „nasze” i co „obce”.

Piotr Kostuchowski – filozof, nauczyciel, instruktor zajęć edukacyjnych i artystycznych, autor i koordynator projektów edukacyjnych w Teatrze Grodzkim. Katolik.

Moje działania w ostatnich latach – to praca w obszarze projektów edukacyjnych, przede wszystkim związanych z edukacją osób dorosłych. Bibliodramą zainteresowałem się po odkryciu, że psychodrama niesie wiele przeżyć innych niż te, jakich dotąd doświadczyłem. Pierwszym bezpośrednim spotkaniem z tą metodą był udział w zajęciach prowadzonych przez Petera Vargę. Z jednej strony uświadomiły mi one, że Pismo Święte jest tekstem wymagającym uzupełnienia na bazie własnych przeżyć, rozmyślań i doświadczeń, z drugiej pokazały, jak można dzięki dramowej formie wypełniać historie biblijne nową treścią. Te zajęcia pomogły mi inaczej spojrzeć na Biblię. Nigdy wcześniej nie brałem aktywnego udziału w dialogu międzykulturowym i międzyreligijnym. Dopiero wyzwanie poprowadzenia warsztatów w projekcie BASICS zobligowało mnie do zgłębienia tych spraw i wypowiedzi na forum grupy.

Grupę warsztatową tworzyło 15 osób reprezentujących różne profesje – lekarz psychiatra, pracownik naukowy, terapeuci, nauczyciele, katecheta, psycholog, instruktor terapii zajęciowej. Grupa była jednorodna kulturowo, jedna osoba zadeklarowała się jako niewierząca, pozostali byli katolikami. W obrębie tej jednorodności istniało jednak duże zróżnicowanie postaw i sposobów przeżywania wiary i religijności. Wszyscy uczestnicy byli narodowości polskiej, lecz pochodzili z różnych regionów kraju, o różnych tradycjach kulturowych i różnym doświadczeniu w kontakcie z „innowiercami” i reprezentantami innych kultur. W trakcie zajęć ujawnił się wyraźny podział na dwa obozy – „dogmatyczny” i „poszukujący”. Napięcie między nimi stopniowo ustępowało. Relacje różnic, odwoływania się do wiedzy i autorytetów zostały zastąpione relacjami osobistymi. Ludzie, pozostając przy swojej tożsamości religijnej, zaczęli szukać dróg porozumienia, dyskusji.

Nadrzędny cel całego cyklu warsztatowego został określony jako znalezienie w obszarze bibliodramy metod i środków pozwalających kształtować postawy otwartości i dialogu z innymi kulturami i religiami. Założeniem była teza, że teksty święte różnych religii (chrześcijaństwo, judaizm, islam) przekazują zasadnicze i podstawowe doświadczenia, losy, rozterki człowieka. Ten egzystencjalny wymiar można ujawnić, przeżyć w trakcie zajęć i zreflektować. Na tej bazie można budować otwartość i otwierać drogi dyskusji i porozumienia.

PRZYJĄĆ SWÓJ LOS – MOJŻESZ I KRZEW GOREJĄCY

Warsztat całonocny (8 godzin)

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – szacunek dla innych kultur; otwarcie na osoby reprezentujące inne kultury; docenienie różnic kulturowych

Umiejętności – odkrywanie informacji o innych kulturach; interpretacja kultur i zdolność ich wzajemnego powiązania

Wiedza – kulturowa samoświadomość; znajomość elementów łączących trzy monoteistyczne religie

Adresaci

Ten scenariusz może zostać wykorzystany w grupach homogenicznych religijnie i kulturowo oraz w grupach mieszanych. Najlepsze rezultaty osiąga się jednak w grupie złożonej z chrześcijan, którzy lepiej znają Nowy Testament, a proponowane działania zmierzają do odkrycia ducha Starego Testamentu. W grupach mieszanych łączących żydów, muzułmanów i chrześcijan proponowane działania mogą doprowadzić do owocnej wymiany wiedzy na temat proroka Mojżesza postrzeganego z odmiennych perspektyw religijnych.

Cele

- Pogłębienie świadomości, jaką rolę odgrywa osobista decyzja w kształtowaniu własnego losu i jakie są konsekwencje wyborów zmierzających do wyższych wartości niż osobisty sukces i wygoda
- Rozwinięcie zdolności krytycznego i obiektywnego oglądu własnej i innych kultur; wykazanie podobieństwa ludzkich dylematów przez analizę, dyskusję, odniesienia do przeżyć uczestników w związku z zaakceptowaniem norm etycznych, zaleceń Boga lub innych sił wyższych
- Zachęcenie uczestników do zastanowienia się nad każdą religią i poszukania we wszystkich wyznaniach wspólnych elementów

Efekty uczenia się

Pomyślnie ukończone ćwiczenia pozwolą uczestnikom uzyskać:

- Głębszą wiedzę o Mojżeszu (znanym w judaizmie, chrześcijaństwie i islamie) oraz pełniejszy obraz proroka
- Bardziej otwartą postawę w stosunku do innych kultur i religii dzięki odkryciu ich cech wspólnych i uniwersalnej natury doświadczeń religijnych
- Świadomość uniwersalnego charakteru ludzkich dylematów związanych z kształtowaniem własnego losu – dylematów przekraczających granice kulturowe
- Głębsze zrozumienie uczuć i postaw w stosunku do religii oraz otoczenia kulturowego, zarówno obcego, jak i dobrze znanego

Struktura działań

- I. Krąg integracyjny
- II. Rozgrzewka
- III. Lektura tekstu i praca w parach
- IV. Gra grupowa – powrót Mojżesza do domu
- V. Mapa – jakie są najważniejsze aspekty wszystkich religii?
- VI. Analiza działań

Opis działań**I. Krąg integracyjny***Kolejność działań*

1. Powitaj uczestników i zbierz ich w półokręgu otaczającym wyobrażoną scenę.
2. Ustaw na scenie dwa krzesła. Jedno z nich, odwrócone do góry nogami, jest miejscem przeznaczonym dla trudnych emocji, a drugie – dla dobrych uczuć.
3. Zaproś uczestników, by wchodzili pojedynczo na scenę, siadali na wybranym krześle i mówili o ważnych uczuciach, przesiadając się (tyle razy, ile to konieczne) z jednego krzesła na drugie. Możesz wejść na scenę w pierwszej kolejności, żeby zachęcić grupę do podzielenia się emocjami.

II. Rozgrzewka*Kolejność działań*

1. Poproś, by jeden z uczestników zgłosił się na ochotnika.
2. Wytłumacz, na czym polega ćwiczenie. Poproś członków grupy, by otoczyli ochotnika, który siedzi na podłodze z zamkniętymi oczami, skulony, odizolowany od świata. Wszyscy uczestnicy próbują nawiązać kontakt z tą osobą, wypowiadając jej imię na rozmaite sposoby: używając pseudonimów i zdrobnień, stosując różne tony i tembry głosu.
3. Zatrzymaj grę, kiedy uczestnik znajdujący się w centrum akcji zacznie reagować na działania grupy. Poproś, żeby podzielił się swoimi przeżyciami – jakie skojarzenia przychodzą mu na myśl, co dotknęło go najmocniej i dlaczego.
4. Zachęć innych uczestników do zajęcia miejsc pośrodku kręgu, by doświadczyli sytuacji kogoś, kogo się wzywa.
5. Zaproś grupę do spaceru lub biegu wokół sali, podczas którego pozdrowią się nawzajem i odpuzną.

III. Lektura tekstu i praca w parach*Kolejność działań*

1. Rozdaj uczestnikom wydrukowany tekst ze Starego Testamentu (Księga Wyjścia: 3,1–14 i 4, 1–18).
2. Poproś, by każdy przeczytał tekst po cichu, zaznaczając trzy fragmenty, które uzna za najważniejsze dla siebie, najbardziej znaczące.

3. Zaproś grupę do rozpoczęcia wędrówki, odczytując opowieść o Jahwe, który odstonił się przed Mojżeszem jako krzew gorejący. Jedna osoba odczytuje cały tekst, po czym pozostali włączają się, gdy nadejdzie czas odczytania wcześniej zaznaczonych fragmentów.
4. Zaproponuj jeszcze inny sposób lektury tekstu – odczytanie go w parach w formie dialogu. Na wstępie jedna osoba odgrywa rolę Boga, a druga Mojżesza, a potem zamieniają się miejscami.
5. Poproś, by każda para wybrała fragment dialogu, który zainscenizuje i pokaże innym.
6. Zbierz wszystkich uczestników w kręgu i pozwól im wyrazić refleksje i myśli na temat wszystkich zaprezentowanych scen. Spróbuj podsumować dyskusję i skupić się na postawie Mojżesza, jego troskach, dylematach i uczuciach.

IV. Gra grupowa – powrót Mojżesza do domu

Kolejność działań

1. Zaproś uczestników do odegrania sceny, w której Mojżesz wraca do domu po rozmowie z Jahwe: „Od spotkania z Bogiem do spotkania z ludźmi”... Zachęć ich do podzielenia się pomysłami, przeanalizowania stanu ducha Mojżesza, przypomnienia sobie fragmentów Biblii odnoszących się do jego postawy.
2. Daj uczestnikom trochę czasu, żeby wybrali role, przygotowali się do gry na scenie i zgodzili na wstępną sytuację zakładającą wspólne działania.
3. Daj sygnał do rozpoczęcia improwizowanej akcji i pozwól jej swobodnie się rozwijać.
4. Zatrzymaj akcję, gdy dojdzie do podejmowania decyzji i rozwiązywania problematycznych kwestii.
5. Zaproś uczestników, by zasiedli w kręgu i omówili przebieg ćwiczenia. Zapytaj, jak czuła się osoba grająca Mojżesza, jak się czuli jego krewni i inni aktorzy, jakie postawy, bohaterów i trudności odkryła przed nimi gra? Co sprawiło, że Mojżesz przyjął swój los? Do czego doprowadziła jego decyzja?

V. Mapa – Co jest najważniejsze w każdej religii?

Kolejność działań:

1. Umieść pośrodku sali kolorowe chusty. Wyjaśnij, że posłużą jako symboliczne przedstawienia elementów, które można znaleźć w każdej religii. Podkreśl, że grupa powinna odnieść się do historii Mojżesza zgłębianej podczas warsztatów.
2. Wybierz trzy chusty i umieść je, jedną po drugiej, w trzech różnych miejscach. Nazwij każdą z nich, tłumacząc, co przedstawiają. Wyjaśnij również, dlaczego wybierasz właśnie te kawałki materiału, odnosząc się do ich barwy, kształtu, rodzaju tkaniny. Na przykład: ten duży kawałek czerwonego jedwabiu oznacza PRZYWOŁYWANIE (powołanie). W ten sposób postrzegam coś kuszącego, niepokojącego i domagającego się odpowiedzi.
3. Zaproś grupę do skompletowania mapy elementów podstawowych dla wszystkich religii, za twoim przykładem. Zachęć ich do objaśnienia każdego wyboru za pomocą osobistych historii i refleksji.
4. Poproś uczestników, by stanęli tuż obok chusty reprezentującej ten aspekt doświadczenia religijnego, które jest dla nich najważniejsze.
5. Poproś grupę o oczyszczenie przestrzeni i przejście do następnych działań.

VI. Analiza ćwiczeń

Kolejność działań

1. Podziel uczestników na trzy grupy i poproś o omówienie następujących kwestii i odpowiedzi na następujące pytania:
 - „Czy historia Mojżesza ma jakieś znaczenie dla ludzi żyjących w dwudziestym pierwszym wieku?”
 - „Jakich wyborów co do swego losu musiał dokonać Mojżesz i czy mają one wymiar uniwersalny?”
 - „Czy wzbogaciliście swoją wiedzę o własnych wyborach i postawach?”
 - „Czy warto poświęcić własną wygodę i osobiste powodzenie?”.
2. Zbierz uczestników w kręgu. Poproś wszystkie grupy o przedstawienie odpowiedzi i wniosków. Daj uczestnikom trochę czasu na przedyskutowanie poruszonych tematów.
3. Poproś uczestników o podsumowanie doświadczeń z zajęć warsztatowych w kilku zdaniach.

Teksty źródłowe

Biblia, Księga Wyjścia 3,1–14 oraz 4,1–18

LEGENDY ZACHWYCENIA – MISTYCYZM ŻYDOWSKICH CHASYDÓW

Warsztaty całonocne (8 godzin)

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – szacunek dla innych kultur; chęć dowiedzenia się czegoś o innych kulturach; gotowość do powstrzymania się od osądów; docenienie różnorodności kulturowej

Umiejętności – interpretacja kultur i dostrzeganie ich wzajemnych powiązań; krytyczna ocena kulturowych punktów widzenia, praktyk i osiągnięć, łącznie z kulturą własną; elastyczność poznawcza

Wiedza – samoświadomość kulturowa; znajomość kultury żydowskiej, zwłaszcza wartości i tradycji chasydzkich

Adresaci

Ten scenariusz może być wykorzystywany w grupach homogenicznych (religijnie lub kulturowo) bądź w grupach mieszanych. Najlepsze wyniki osiąga się jednak w grupie chrześcijańskiej, której członkowie bardzo niewiele wiedzą o chasydyzmie. Scenariusz porusza również drażliwe kwestie, takie jak antysemityzm. Wprowadzenie do chasydzkiego mistycyzmu otwiera drzwi do kultury żydowskiej.

Cele

- Przedstawienie uczestnikom ważnej części tradycji i kultury żydowskiej (chasydyzm) i pozwolenie, by utożsamili się z postaciami i sytuacjami stworzonymi na podstawie dzieł literackich wyrażających chasydzkiego ducha
- Rozbudzenie w uczestnikach większej otwartości na odrębną tożsamość kulturową i osobistą, zachęcenie ich do wprowadzenia tej postawy w życie
- Podsyćcie refleksji uczestników, jeśli chodzi o postawę wobec Żydów i judaizmu; skłonienie do dyskusji na temat stereotypów i uprzedzeń związanych z postawami antysemitycznymi

Efekty uczenia się

Po pomyślnym zakończeniu warsztatów uczestnicy powinni uzyskać:

- Wiedzę o chasydyzmie oraz pełniejszy obraz zróżnicowanych nurtów judaizmu
- Głębsze zrozumienie żydowskich tradycji religijnych dzięki spotkaniu z wyobrażonym cadykiem – żydowskim mistrzem duchowym
- Bardziej otwartą postawę w stosunku do „odmienności” opartą na odkrywaniu wartości wspólnych dla różnych religii i kultur
- Pogłębioną zdolność refleksji nad problematycznymi kwestiami i dyskusji o nich z innymi osobami

Struktura działań

- I. Krąg integracyjny
- II. Rozgrzewka
- III. Ekspresja plastyczna
- IV. Informacje o chasydyzmie
- V. Lektura tekstu i praca w parach
- VI. Krzesło cadyka
- VII. Podsumowanie i działania twórcze

Opis działań**I. Krąg integracyjny***Kolejność działań*

1. Zbierz wszystkich uczestników w kręgu. Umieść pośrodku stertę kolorowych chust.
2. Poproś pierwszego ochotnika, by wybrał kilka chust, wrócił na miejsce i porozmawiał o swoich uczuciach, przypisując każdemu z nich wybraną chustę. Wszyscy uczestnicy kolejno powtarzają to działanie, wyjaśniając również wybór barwy i kształtu materiału. Osoba prowadząca może sprecyzować, że każdy wybiera, na przykład, tylko trzy chusty i mówi o trzech najważniejszych doznawanych w tej chwili uczuciach.

II. Rozgrzewka*Kolejność działań*

1. Zaprosz uczestników do tańca i powiedz im, by zechcieli wyrazić ruchami atmosferę muzyki. Wcześniej przygotuj i odegraj taneczną muzykę chasydzką.

2. Po chwili poproś grupę o utworzenie kręgu. Niech krąg rozszerza się i zawęża, nawet zmienia kierunki. Ludzie mogą wchodzić do środka kręgu pojedynczo, parami albo w małych grupkach i tańczyć. Zachęć uczestników do spontanicznego i radosnego tańca.
3. Zatrzymaj ćwiczenie, gdy taniec uczestników stanie się mniej żywiołowy. Daj im chwilę na ochłonięcie i przejdź do następnej części zajęć.

III. Ekspresja plastyczna

Kolejność działań

1. Zaprosz uczestników do wspólnej działalności twórczej. Wręcz każdemu duży arkusz papieru (rozmiar A0: 841x1184 cm albo B1:707x1000 cm) i zaproponuj szeroki wybór farb, pędzli, pisaków, kawałków gąbki. Wcześniej napisz na każdym arkuszu papieru trzy słowa: Żyd, judaizm, Izrael.
2. Poproś uczestników, by zastanowili się nad powyższymi słowami, tworząc obrazy, plakaty, malunki przedstawiające ich uczucia, osobiste doświadczenia oraz wiedzę związaną z podanymi tematami. Daj grupie mniej więcej pół godziny na ukończenie zadania.
3. Przygotuj przestrzeń do wystawy i zaprosz wszystkich uczestników, by umieścili tam swoje dzieła. Niech obejdą salę i popatrzą na obrazy stworzone przez członków grupy.
4. Poproś uczestników, by krótko zaprezentowali swoje prace innym. Zachęć ich do objaśnienia najważniejszych elementów graficznych, kolorów i kształtów, ich znaczenia i symbolicznych skojarzeń. Niech grupa omówi poruszone kwestie, podzieli się opowieściami i refleksjami.
5. Umieść wszystkie prace z boku, aby były „świadkami” dalszych działań.

IV. Informacje o chasydyzmie

Osoba prowadząca przedstawia chasydyzm jako odpowiedź na „uczony” judaizm, oparty na trzymaniu się litery prawa. Jako alternatywa chasydyzm był sposobem praktykowania religii przez zwykłych, niewykształconych ludzi pod duchowym przywództwem cadyków, którzy dawali przykład, jak należy żyć. Warto podkreślić, że chasydyzm nie ma nic wspólnego z męczeństwem. Trzyma się z dala od sentymentalizmu i ostentacyjnie emocjonalnego podejścia. Propaguje radość, dzięki której duch zbliża się ku pierwiastkowi boskiemu. Jako źródło informacji dla grupy można wykorzystać *Opowieści rabina Nachmana* autorstwa Martina Bubera.

Kolejność działań

1. Zapytaj uczestników, czy rozpoznali muzykę, przy której tańczyli podczas rozgrzewki. Czy wiedzą, z jakiego środowiska kulturowego pochodzi? Jeżeli nie wymienią chasydyzmu, podsuń im właściwą odpowiedź.
2. Zapytaj grupę o skojarzenia z tym terminem i zanotuj je na tablicy flipchart.
3. Wprowadź podstawowe informacje o chasydyzmie, umieszczając kilka ważnych danych historycznych na tablicy.
4. Zwróć uwagę grupy na różnicę między suchą informacją a życiem. Odczytaj na głos następujący tekst Jiří Langera (*Dziewięć bram do tajemnic chasydów*): „Pewnego razu poproszono rabina o opowiedzenie historii. Historia – rzekł rabin – powinna zostać opowiedziana w taki sposób, aby sama w sobie przyniosła prawdziwy pożytek. I przytoczył następującą opowieść:

Mój dziadek był kulawy. Raz poproszono go, by powiedział coś o swoim nauczycielu. Zaczął mówić o tym, jak pobożny Baalszem zwykł tańczyć i skakać, kiedy się modlił. Opowiadając, sam wstał i dał się ponieść własnej opowieści, tak że zaczął skakać i tańczyć zupełnie jak jego mistrz. I od tamtej chwili nie był już kulawy. Tak właśnie powinno się opowiadać historie”.

5. Zachęć uczestników do podzielenia się opowieściami i przykładami sytuacji życiowych, na które wpłynęło bezpośrednio przeżycie religijne.

V. Lektura tekstów i praca w parach

Kolejność działań

1. Rozdaj przygotowane teksty, pochodzące z książki Martina Bubera *Opowieści chasydów*. Poproś uczestników o przeczytanie ich po cichu; daj im na to tyle czasu, ile potrzebują. Teksty są bardzo krótkie, składają się przeważnie z kilku zdań, możesz więc wybrać dziesięć opowiadań.
2. Poproś, by każdy wybrał dwie opowieści szczególnie sobie bliskie lub poruszające. Niech każdy poinformuje innych o swoim wyborze. Dwie osoby, które wybiorą przynajmniej jedną wspólną opowieść, powinny utworzyć parę.
3. Poproś każdą parę, by zdecydowała się na jedną opowieść i przygotowała jej inscenizację. Forma prezentacji jest dowolna, może to być pantomima, żywa rzeźba lub gra zawierająca dialogi.
4. Zaproś każdą parę po kolei, by zaprezentowała swoją scenę i zainicjuj analizę i dyskusję po każdej prezentacji. Ma to duże znaczenie, ponieważ wybrane teksty są bardzo głębokie i zawarte w nich metafory dysponują szerokim materiałem interpretacyjnym. Zapytaj widzów, którą opowieść zobaczyli i jak ją zrozumieli. Czy pojmują, co aktorzy chcieli pokazać?
5. Po omówieniu wszystkich scen zapytaj, czy poszczególne prezentacje miały jakieś wspólne cechy.

VI. Krzesło cadyka

To ćwiczenie jest wersją „gorącego krzesła”. Polega na przygotowaniu ważnego pytania do samego siebie i odpowiedzi na nie przy wykorzystaniu techniki odwrócenia ról. Zazwyczaj zadajemy pytanie komuś, kto jest autorytetem. W tej szczególnej sytuacji musimy sami odpowiedzieć w imieniu tej osoby. Powinniśmy wejrzeć w głąb siebie i spojrzeć na problem z jego/jej punktu widzenia. Nasze autorytety to często ludzie, z którymi nie możemy się spotkać osobiście, a dzięki temu ćwiczeniu nawiążemy z nimi pewną formę dialogu.

Kolejność działań

1. Przypomnij grupie, jaką rolę odgrywali w społecznościach chasydzkich duchowi przywódcy – cadykowie. Opowiedz o pielgrzymkach do nich, prośbach i pytaniach kierowanych w poszukiwaniu pomocy i rady co do tego, jak postępować w życiu albo jak sobie poradzić z konkretnym problemem.
2. Ustaw krzesło pośrodku pomieszczenia i podkreśl jego szczególny charakter w widoczny sposób (na przykład, zawieszając na nim barwną chustę). To jest miejsce cadyka. Postaw naprzeciw niego drugie krzesło. Poproś uczestników, by obeszlą salę i pomyśleli o jednym pytaniu, które chcieliby zadać cadykowi.
3. Przygotuj także krzesła dla widzów. Kiedy uczestnicy przemyślą swoje pytania, rozdaj im arkusze papieru i przybory do pisania. Poproś, by zapisali pytania.

4. Poproś o dwóch ochotników, którzy wcielą się w rolę cadyka i pierwszej osoby proszącej go o radę. Zachęć ich do odegrania sceny powitalnej i zadania pytania. W tym momencie potrzebna jest zamiana ról. Aktorzy zamieniają się miejscami i gość, siadając na krześle cadyka, odpowiada na własne pytanie. Następnie aktorzy ponownie zamieniają się miejscami i odgrywają scenę pożegnalną (dziękując sobie nawzajem i mówiąc „do widzenia”).
5. Poproś innych członków grupy o odwiedzenie cadyka i dostosowanie się do zasad przedstawionych przez pierwszego gościa.
6. Zbierz wszystkich uczestników w kręgu otaczającym krzesło cadyka. Zapytaj, jak się czuli podczas odwiedzin u cadyka i co odkryli podczas tego ćwiczenia.

VII. Podsumowanie i działania twórcze

Kolejność działań

1. Zgromadź ponownie prace graficzne wykonane przez grupę na początku zajęć warsztatowych. Poproś uczestników o odszukanie własnych prac. Każda osoba znajduje wygodne miejsce w sali i dopełnia swoje dzieło nowymi obrazkami, słowami i symbolami.
2. Poproś uczestników o urządzenie wystawy wszystkich prac, przy wykorzystaniu całej przestrzeni.
3. Zaproś grupę do odwiedzenia wystawy i poproś każdą osobę, aby krótko omówiła swoją pracę, gdy inni do niej podejść. Zachęć uczestników do objaśnienia dokonanych zmian i odniesienia się do doświadczeń z całej sesji.
4. Poproś uczestników o odpowiedź na pytania podsumowujące: „Co te zajęcia zmieniły w twoim postrzeganiu świata? Czy zaszło coś ważnego? Jeżeli dowiedzieliście się czegoś o chasydyzmie, napiszcie o tym”.
5. Zbierz uczestników w kręgu i zaproś ich do końcowego tańca. Puść muzykę chasydzką. Może to być utwór wykorzystany już na początku sesji albo inny fragment muzyczny.

Teksty źródłowe

Martin Buber, *Opowieści chasydów*

Martin Buber, *Opowieści rabina Nachmana*

Jiří Langer, *Dziewięć bram do tajemnic chasydów*

SŁOWO I DROGA – SPOTKANIE Z RUMIM (MAULANĄ, CZYLI „MISTRZEM”)

Warsztaty całonocne (8 godzin)

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – szacunek dla innych kultur; ciekawość innych kultur; docenienie różnorodności kulturowej

Umiejętności – umiejętność interpretacji kultur i dostrzegania ich wzajemnych relacji; empatia; elastyczność poznawcza

Wiedza – ukierunkowana na kulturę, zwłaszcza znajomość sufickich wartości i tradycji

Adresaci

Scenariusz może być wykorzystywany w grupach homogenicznych religijnie i kulturowo oraz w grupach mieszanych. Najlepsze rezultaty przynosi jednak w grupach złożonych z osób, które zapoznały się z historią i kulturą islamu jedynie w ograniczonym zakresie, np. za pośrednictwem telewizji lub innych mediów.

Cele

- Doświadczenie, jak to jest należeć do kręgu kultury islamskiej, poprzez identyfikację z postacią z fragmentu poematu *Masnawi* Rumiego
- Podkreślenie uniwersalności poezji jako środka wyrazu we wszystkich kulturach
- Rozwinięcie krytycznego i obiektywnego sposobu rozumienia własnej kultury i kultur islamskich, ukazanie podobnego charakteru ludzkich dylematów przez analizę, omówienie i odwołanie do doświadczeń uczestników w zakresie poezji europejskiej i perskiej
- Pobudzenie ciekawości i zainteresowania innymi tradycjami religijnymi i kulturowymi

Efekty uczenia się

Pomyślne zakończenie warsztatów pozwoli uczestnikom uzyskać:

- Wiedzę na temat sufizmu, ważnego nurtu w islamie, jego obraz przedstawiony przez Rumiego i znajomość fragmentu *Masnawi*
- Głębsze zrozumienie islamu dzięki zetknięciu z jego mistycznymi aspektami i przeżycie odczuć i emocji, jakie wywołuje
- Nowe, empatyczne podejście do wyznawców islamu dzięki zagłębieniu się w ich kulturową i religijną tożsamość
- Szersze zrozumienie ich uczuć i postaw wobec poezji oraz przekonań obecnych zarówno w ich własnej, jak i w innych kulturach

Struktura działań

- I. Puls
- II. Rozgrzewka
- III. Mapa – poezja i proza
- IV. Informacje o Rumim
- V. Lektura tekstu i gra
- VI. Omówienie i ocena

Opis działań

I. Puls

Kolejność działań

1. Powitaj uczestników i zaproś ich do zajęcia miejsc w kręgu.
2. Zapytaj uczestników: „Jak się dzisiaj czujecie? Z jakim nastawieniem przystępujecie do zajęć?”. Wskaż kolejność zabierania głosu, np. zgodnie z ruchem wskazówek zegara. Można też wyznaczyć pierwszą mówiącą osobę i poprosić, by to ona wskazała kolejną. Wszyscy uczestnicy powinni mieć możliwość wypowiedzenia się.

II. Rozgrzewka

Kolejność działań

1. Uczestnicy stoją. Poproś, by zbliżyli się do siebie i powitali, lecz nie w sposób tradycyjny (przez podanie ręki czy kiwnięcie głową), tylko inaczej, na przykład dotykając się łokciami, trącając biodrami, kładąc dłoń na czyimś ramieniu itp.
2. Podczas całego ćwiczenia w tle gra muzyka. Poproś uczestników, aby poszukali w niej inspiracji do swoich działań. Muzyka powinna być związana z Rumim, tzn. irańska lub wykorzystująca irańskie instrumenty muzyczne: daf, nej, tanbur, setar, tar, rebab, tonbak.
3. Poproś, by uczestnicy stanęli w kręgu oddaleni od siebie na odległość ramienia.
4. Wydadaj im następujące polecenia: „Spróbujcie obracać się w rytm muzyki w kierunku przeciwnym do ruchu wskazówek zegara. Unieście prawe ręce i obróćcie się na lewej nodze”. (Prowadzący powinien zademonstrować ten ruch. Ćwiczenie to nawiązuje do *semy* – tańca wirujących derwiszy. W tle gra muzyka.)
5. Po chwili należy zatrzymać taniec. Prowadzący mówi: „Zatrzymajcie się i skrzyżujcie ramiona i nogi. Czas ochłonać”.

III. Mapa – poezja i proza

Kolejność działań

1. Wyznacz przestrzeń ograniczoną dwiema białymi chustami położonymi na podłodze. Wyjaśnij uczestnikom, że jedna chusta symbolizuje prozę, a druga poezję. Poproś, by przespacerowali się między tymi chustami i wokół nich i spróbowali odtworzyć w pamięci przeżycia związane z poezją i prozą.
2. Poproś, by uczestnicy znaleźli w sali przedmioty kojarzące się z duchem poezji lub prozy i położyli je w miejscach, które najlepiej oddają ich uczucia i postawy wobec tych rodzajów literackich.
3. Gdy uczestnicy wybiorą miejsca, zapytaj, dlaczego stanęli właśnie tam i jakie przedmioty wykorzystali, by opisać poezję i prozę. Pozwól im na swobodne wypowiedzi.

IV. Informacje o Rumim

Prowadzący przedstawia postać Rumiego. Podawane informacje powinny podkreślić znaczenie tego poety i mistyka dla sufizmu. Jest rzeczą niezwykle istotną, by zaznaczyć, że jego najważniejsze, podstawowe myśli zostały wyrażone za pośrednictwem poezji.

Kolejność działań

1. Przedstaw niezwykłą osobowość Rumiego. Nie zaczynaj od faktów biograficznych, raczej przytocz kilka jego myśli, np. „Ten świat jest tylko pianą pełną dryfujących szczątków. Mimo to dzięki przyptywom i odpływom fal, nieustannym, miarowym ruchom morza, piana ta nabiera swoistego piękna. Lecz to piękno jest czymś pożyczonym skądinąd. Fałszywą monetą, która mami oko blaskiem” (fragment z notatnika *Fihi Ma Fihi*).
2. Postaraj się wciągnąć uczestników w rozmowę. Odpowiadaj na wszystkie pytania dotyczące twórczości Rumiego, jego życia i stylu poetyckiego. Warto podkreślić, że pierwotnie dzieła

zostały napisane w języku perskim w XIII wieku i że Rumi był muzułmaninem; pochodził z kraju zamieszkanego przez przedstawicieli wielu kultur i religii. Zapytaj uczestników: „Jak myślicie, kto przybył na pogrzeb Rumiego? Uczestniczyli w nim muzułmanie, grekokatolicy, Ormianie, Persowie i Żydzi”.

V. Lektura tekstu i gra

Kolejność działań

1. Rozdaj wszystkim kartki z wydrukowanym tekstem. Jest to fragment poematu *Masnawi*, Księga II, *O tym, jak Mojżesz spotkał pasterza*, wersy 1720–1791. Poproś, by uczestnicy przeczytali tekst w ciszy.
2. Zapytaj uczestników o postaci przedstawione w poemacie i ich cechy charakterystyczne. Uczestnicy skupiają się na porównaniu głównych bohaterów – Mojżesza i pasterza; odpowiadają na pytania dotyczące różnic między nimi dwoma, ich relacji z Bogiem, ich postaw.
3. Poproś, by uczestnicy przygotowali jedną wspólną scenę, w której zagrają wszyscy. Scena ma być oparta na poemacie. Wyjaśnij, że ich zadaniem jest spontaniczne odegranie historii opisanej w tekście. Niech nie używają w dialogach wersów Rumiego słowo w słowo, lecz je sparafrazują, zachowując pierwotny sens. Można wykorzystać wszelkie przedmioty znajdujące się w sali. Każdy powinien wybrać sobie rolę. Wyznacz uczestnikom jedynie kilka minut na przygotowania, żeby nie snuli zbyt wielu teorii na temat scenariusza.
4. Poleć uczestnikom, by wyszli ze swoich ról i zajęli miejsca w kręgu.

VI. Omówienie i ocena

Kolejność działań

Zapytaj uczestników: Jak się czuliście w swoich rolach? Co przeżyliście? Co odsoniła wam gra? Czego się dowiedzieliście? Czy dostrzegacie jakieś podobieństwa między drogą Rumiego a chrześcijaństwem? Jaka rolę odgrywa w sufizmie wolność i miłość? Czego dowiedzieliście się o sobie? Dokończcie zdania: „Islam jest...”, „Jeśli zetknę się z obcą kulturą, spróbuję...”.

Teksty źródłowe

Jalal ad-Din Muhammad Rumi, *Masnawi*, Księga II, *Mojżesz i pasterz*, wersy 1720–1791.

Strony internetowe:

<http://www.dar-al-masnavi.org/n.a-II-1720.html>

<http://www.dar-al-masnavi.org/n.a-II-1750.html>

<http://www.dar-al-masnavi.org/n.a-II-1765.html>

<http://www.dar-al-masnavi.org/n.a-II-1772.html>

CZŁOWIECZEŃSTWO I BRATERSTWO: PRZYPOWIEŚĆ O MIŁOSIERNYM SAMARYTANINIE

BRATERSTWO I CZŁOWIECZEŃSTWO: BIBLIODRAMA I KREATYWNE PISANIE OPOWIEŚCI

KOMUNIKACJA MIĘDZYKULTUROWA I MIĘDZYRELIGIJNA: BIBLIODRAMA I RÓŻNE ŚRODKI EKSPRESJI

Zajęcia prowadzone były w różnych miejscach spotkań dostosowanych do potrzeb uczestników. Począwszy od stycznia 2012 roku, grupy warsztatowe organizowano i prowadzono do listopada 2012, w sumie przez 100 godzin. Czas trwania warsztatów był zróżnicowany, w zależności od konkretnej grupy i kontekstu. Prowadzenie zajęć w trybie ciągłym przez tygodnie lub miesiące okazało się niemożliwe z uwagi na trudności z uzyskaniem zgłoszeń uczestników. Program warsztatów stworzyło i wdrażało dwoje głównych prowadzących.

Björg Árnadóttir – edukatorka osób dorosłych od trzydziestu lat. Nauczycielka sztuk plastycznych, prowadziła również badania nad mediami radiowo-telewizyjnymi i edukacją; jej program badawczy kładzie nacisk na edukację artystyczną oraz program nauczania. Większą część jej drogi zawodowej stanowiła praca niezależnej nauczycielki i wykładowczynie, uczącej przede wszystkim przedmiotów twórczych oraz samodoskonalenia, w których często porusza się kwestie międzywyznaniowe i międzykulturowe. Przez kilka lat kierowała Centrum Edukacji dla Osób Dorosłych, zajmującym się między innymi edukacją imigrantów.

Bibliodrama jest mile widzianym dodatkiem do mojego nauczycielskiego zestawu narzędzi. Wykorzystuję ją w dwóch celach: oprócz tego, że stosuję metody i tematy zaczerpnięte z bibliodramy jako uzupełnienie innego sposobu nauczania, prowadzę zajęcia bibliodramatyczne w kontekście międzywyznaniowym i wielokulturowym.

Kiedy sama zaczęłam uczyć bibliodramy po ukończeniu kursu wprowadzającego, miałam mieszane uczucia co do tej metody, bliskiej memu sercu, a jednocześnie dla mnie obcej. Trudno mi było dostosować to, czego się dowiedziałam w środowisku międzynarodowym, do sytuacji w Islandii, gdzie religia stanowi swego rodzaju temat tabu w rozmowach.

Niefortunnym skutkiem ubocznym kryzysu finansowego w Islandii jest zatanianie dialogu międzykulturowego, istnieje jednak pilna potrzeba nawiązania go na nowo, powstrzymania narastających uprzedzeń w stosunku do

wszystkiego, co obce. Mamy możliwość uczenia się na błędach w sprawach imigracyjnych od innych narodów, gdyż dopiero teraz zaczyna się u nas tworzyć wielokulturowe społeczeństwo. Bibliodrama ma to do siebie, że potrafi poruszyć dyskusyjne kwestie natury etycznej i egzystencjalnej w sposób swobodny, nawet żartobliwy. Bibliodramatyczne omówienia bywają zarazem wnikliwe i zabawne, indywidualne i całościowe.

Halldór Reynisson – protestant/luteranin. Pastor i wychowawca w Ewangelicko-Augsburskim Kościele Islandii. Od trzech lat zaangażowany w następujące działania: praca edukacyjna, w tym seminaria, warsztaty, konferencje dla pracowników kościelnych dotyczące głównie pracy z młodzieżą i edukacji osób dorosłych (rozwój, inspiracja, rekolekcje); organizacja i przeprowadzanie uroczystości żałobnych, prelekcje na temat żałoby i straty, prowadzenie grup wsparcia dla pogrążonych w smutku; działalność duszpasterska.

Cała koncepcja bibliodramy, gdy mi ją przedstawiono, przemówiła do mnie w dwojaki sposób:

Po pierwsze, uznałem, iż jest to dobra metoda, aby ludzie z różnych środowisk, wierzący i niewierzący, dzielili się przemyśleniami na temat dawnych tekstów i historii dotyczących naszego judeochrześcijańskiego dziedzictwa (być może również naszego staroskandynawskiego pochodzenia) i odkrywali lub odnajdywali na nowo, czy są osobami religijnymi czy nie, widoczne i ukryte znaczenie tych historii. Wspólnym mianownikiem jest to, iż wiele z tych opowieści stanowi klucz do zrozumienia dziejów zachodniej kultury. Czasami wierzący postrzegają te historie/teksty jako coś tak świętego, że nie wolno kwestionować ani roztrząsać ich znaczenia (niekiedy wielowarstwowego, nagromadzonego przez wieki). Owe dawne teksty są jednocześnie literaturą i przestaniem – kontr–literaturą w tym sensie, iż niosą treści egzystencjalne bądź religijne. Jako takie, mogą wiele nas nauczyć o historii i kulturze, poza tym, że pomagają nam zastanowić się nad naszym istnieniem, niezależnie od orientacji religijnej.

Po drugie, stwierdziłem, iż metoda dialogu między przedstawicielami różnych wyznań poprzez lekturę i wspólną teatralizację tekstów sakralnych poszczególnych religii to fascynujący sposób zbliżania ludzi do siebie. Celem jest lepsze zrozumienie istniejących różnic dzięki wspomnianym tekstom, lecz także poszukiwanie wspólnej mądrości i tego, co teksty te mówią o wspólnej człowieczej doli.

Program zrealizowano z sześcioma różnymi grupami składającymi się z uczestników z Reykjavik Academy (niezależni naukowcy), Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, dorosłych edukatorów, imigrantów, uchodźców, samotnych matek, młodzieży, podopiecznych ośrodków leczenia uzależnień oraz oficjalnych przedstawicieli Kościołów mniejszościowych i organizacji osób niewierzących. Grupy liczyły od 6–7 do 12–14 uczestników.

CZŁOWIECZEŃSTWO I BRATERSTWO: PRZYPOWIEŚĆ O MIŁOSIERNYM SAMARYTANINIE

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – szacunek i otwartość wobec innych kultur, gotowość do wstrzymania się z osądami i docenienia różnorodności kulturowej

Umiejętności – łączenie z sobą kultur i religii przez zgłębianie Złotej Zasady różnych systemów wyznaniowych, okazywanie empatii wobec ludzi odmiennego pochodzenia etnicznego, wyznających inną religię i mających inny status społeczny, zdolność krytycznej oceny kulturowych punktów widzenia

Wiedza – ukierunkowana na daną kulturę znajomość sytuacji społecznej w regionie Judei (obecnie Izrael/ Palestyna) w czasach Jezusa, ogólnokulturowa znajomość Złotej Zasady Postępowania, poznanie, czym jest miłosierdzie i empatia

Adresaci

Scenariusz może zostać wykorzystany w grupach homogenicznych religijnie i kulturowo oraz w grupach mieszanych. Najlepiej sprawdza się w grupach wielokulturowych lub wielowyznaniowych.

Cele

Empatia, szacunek i tolerancja dla osób o innym pochodzeniu i sposobie myślenia, odszukiwanie podobieństw w odmiennych religiach oraz zrozumienie, iż nie należy osądzać i inaczej traktować ludzi na podstawie ich pochodzenia etnicznego lub pozycji społecznej

Efekty uczenia się

Pomyślnie zakończone zajęcia warsztatowe pozwolą uczestnikom uzyskać:

Szczegółową wiedzę na temat jednej z kluczowych opowieści w historii chrześcijaństwa, o Dobrym Samarytaninie; głębsze zrozumienie pojęć takich jak miłosierdzie, empatia i braterstwo oraz pogłębioną wiedzę o podobnych wartościach w innych religiach

Struktura działań

- I. Puls
- II. Rozgrzewka
- III. Odgrywanie historii: „Dobry Samarytanin”
- IV. Tło historyczne opowieści
- V. Zamknięcie i omówienie ćwiczenia

Opis działań

I. Puls (20 minut)

Warsztaty zaczynają się od kręgu integracyjnego, aby podzielić się myślami, emocjami i doświadczeniami od czasu ostatnich zajęć.

Kolejność działań

1. Prowadzący ustawia krzesła w kręgu. Zaprasza uczestników do zajęcia miejsc. Kiedy prowadzący i uczestnicy usiądą w kręgu, zobaczą się nawzajem – to ustawienie sprzyja kontaktom. Żadne krzesło w kręgu nie jest wyróżnione, wszystkie są równe.
2. Pytanie do uczestników: „Jak się dzisiaj czujecie? Co czujecie w związku z tym warsztatem?”. Pytanie może przybrać inną formę, lecz powinno zostać skierowane ku odkryciu wewnętrznych światów uczestników. W tym przypadku każdy uczestnik wybiera chustę, która określa jego aktualny stan ducha, uczucia i myśli związane z ostatnimi zajęciami warsztatowymi oraz oczekiwania wobec tych zajęć, które właśnie się rozpoczynają. Prowadzący kładzie chusty pośrodku kręgu integracyjnego; chust powinno być więcej niż wynosi liczba uczestników. Niektórym osobom łatwiej mówić o swoich myślach i odczuciach, gdy posługują się jakimś przedmiotem, innym natomiast sprawia to trudności, ponieważ ich myśli w żaden sposób nie wiążą się z przedmiotami, stopniowo jednak zaczynają rozumieć celowość wykorzystania inspirującego materiału.

II. Rozgrzewka: Ruch – mowa ciała (45 minut)

Podczas rozgrzewki grupa zapoznaje się z tematami obecnymi w biblijnej opowieści o synu marnotrawnym: człowieczeństwo i braterska miłość.

Kolejność działań

1. Uczestnicy tworzą grupy złożone z 2 do 4 osób. Prowadzący rozdaje kartki z cytatami, po jednym na każdej. Cytaty wyrażają Złotą Zasadę dziewięciu różnych religii. Należy je dostosować do liczby grup.
2. Grupy dyskutują nad cytatem i wyrażają jego treść w postaci ludzkiej rzeźby. Należy przyrządzić się po kolei każdej rzeźbie. Inni uczestnicy zadają osobom tworzącym rzeźbę (dotykając lekko każdej z nich z osobna) pięć pytań, aby lepiej zrozumieć mowę ich ciała. Po obejrzeniu wszystkich rzeźb jedna osoba z każdej grupy odczytuje głośno cytaty i podaje, skąd zostały zaczerpnięte.
3. Uczestnicy siadają w kręgu i omawiają Złotą Zasadę oraz powody, dla których jest ona tak ważna w wielu religiach. Dyskusja służy przygotowaniu uczestników do interpretacji przypowieści o miłosiernym Samarytaninie.

Złota Zasada Postępowania – cytaty

„Nie nakładaj na nikogo brzemienia, którego nie chciałbyś dźwigać sam i nie życz nikomu tego, czego nie życzylbyś sobie samemu”.

Baha'u'llah, Pokłosie pism

„Nie traktuj innych w sposób, jaki wobec siebie uznałbyś za bolesny”.

Budda, Udana-warga 5.18

„Wszystko, co byście chcieli, żeby wam ludzie czynili, i wy im czyńcie”.

Biblia chrześcijańska, Mateusz 7.12

„Żaden z was prawdziwie nie wierzy, dopóki nie żyje innym tego, czego życzylby sobie”.

Islam. Hadity an-Nawawi 13

„Staraj się traktować innych tak, jak sam chciałbyś być traktowany, a znajdziesz najkrótszą drogę do szlachetności”.

Konfucjanizm. Mencjusz VII.A.4

„Człowiek nie powinien zachowywać się wobec innych w sposób, który dla niego samego jest przykry. W tym tkwi sedno moralności. Wszelkie inne działania wynikają z samolubnych pobudek”.

Hinduizm. *Mahabharata, Anusasana Parva* 113.8

„Ktoś, kto sięga po ostry kij, żeby dźgnąć nim pisklę, powinien najpierw wypróbować go na sobie i poczuć, jak to boli”.

Wierzenia afrykańskie, przystowie plemienia Joruba (Nigeria)

„Co nienawistne tobie, nie czyn tego swemu bliźniemu; oto cała Tora. Reszta jest komentarzem; idź i ucz się”.
Judaizm. Talmud, Shabbat 31a

„Byłem niegdyś młody, kroczyłem samotnie
I zagubiłem się w drodze;
Lecz znalazłem drugiego i wzbogacił mnie,
Bo radością człowieka jest człowiek”.

Mitologia skandynawska. *Hávamál* 47 (z *Eddy Poetyckiej*)

III. Odgrywanie opowieści: Przypowieść o miłosiernym Samarytaninie (jedna godzina)

Tekst wykorzystywany podczas tych zajęć jest jedną z kluczowych opowieści Nowego Testamentu. Określenia „dobry Samarytanin” używa się w wielu językach jako metafory oznaczającej kogoś, kto pomaga nieznanemu. Dlatego również wykorzystywały je w nazwie różne organizacje dobroczynne.

Miejszem, w którym rozgrywa się opowieść, jest droga z Jerozolimy do Jerycha. Droga jest uważana za niebezpieczną dla podróżnych, ponieważ znajdują się przy niej doskonałe kryjówki dla rozbójników. Jakiś człowiek podróżuje samotnie tą drogą. Wpada w ręce zbójców, którzy zostawiają go pobitego, okradzionego i bliskiego śmierci. Drogą przechodzi kapłan. Ignoruje jednak wołanie o pomoc i podobnie postępuje podążający tą drogą Lewita. Ci ludzie są przedstawicielami zinstytucjonalizowanej religii. Samarytanin jedzie tą samą drogą i widzi rannego człowieka. W przeciwieństwie do kapłana i Lewity należy do pogardzanej grupy (może takiej, jak w naszych czasach imigranci?). Samarytanin poczuł litość. Posadził nieznanego na swoim osle i zawiózł do gospody. Przed odjazdem zostawił gospodarzowi pieniądze i poprosił o opiekę nad rannym. Powiedział też, że jeśli opieka będzie kosztować więcej, zwróci należność w drodze powrotnej.

Kolejność działań

1. Osoba prowadząca prosi uczestników o przeczytanie tekstu i prosi jedną osobę o powtórzenie go, aby się upewnić, że wszyscy poznali opowieść.
2. Tworzenie sceny: należy użyć chust lub innych przedmiotów, by wyznaczyć ścieżkę przebiegającą przez opowieść. Prowadzący jako pierwszy wyznacza drogę uczestnikom, aby zrozumieli podstawowy sens działań. Sceny na drodze:
 - Szlak podróżnego
 - Świątynia
 - Kryjówka zbójców
 - Sceneria napadu
 - Podróż Dobrego Samarytanina
 - Gospoda.
3. Prowadzący prosi, by ochotnicy zgłosili się do odegrania postaci. Technika „drogi” oznacza, że improwizacja odbywa się równocześnie we wszystkich sceneriach, aczkolwiek bieg wydarzeń odzwierciedla drogę podróżnika i Dobrego Samarytanina. Uczestnicy odgrywają wszystkie

części opowieści. Tym razem wszyscy otrzymują role. Jeżeli ról jest mniej niż uczestników, należy stworzyć nowe. Oto role (sugestie nowych ról w nawiasach):

Podróżnik (z ostem)

Kapłan

Lewita (może być więcej niż jeden kapłan i Lewita)

Zbójcy (liczba zależy od rozmiarów grupy)

Dobry Samarytanin (i jego osioł)

Właściciel gospody (oraz jego rodzina i służący)

Głos Bólu (i głosy innych odczuć) przemawiający do aktorów

Zwierzęta, drzewa lub pomniki natury.

4. Wykonawcy zajmują miejsce na scenie. Można teraz użyć w charakterze kostiumów chust wykorzystanych wcześniej w kręgu integracyjnym. Prowadzący prosi aktorów o rozpoczęcie improwizacji. Niech improwizują przez chwilę zanim uczestnik, który reprezentuje podróżnego, wyruszy w drogę. Prowadzący pyta każdego z aktorów, kogo przedstawiają, o ich imiona, pozycję społeczną i uczucia, których obecnie doświadczają. W trakcie improwizowanej gry należy kilkakrotnie zatrzymać akcję w przełomowych chwilach, stosując „technikę zastygania” („stop-klatki”) i zapytać, co poszczególne postaci czują i przeżywają. (Technika zastygania oznacza, że dotyka się lekko ramienia osoby, do której chce się zwrócić i cała akcja zamiera na czas rozmowy.)
5. Rozpoczyna się przedstawienie. Tylko jedna scena jest odgrywana naraz. Wykonawcy przesuwną się na swoje miejsca w trakcie jazdy podróżnego. Należy zastosować „technikę zastygania” w ważnych chwilach, by zatrzymać uczestników i porozmawiać z nimi.
6. Prowadzący prosi uczestników o wyjście z ról i uwolnienie się od wszelkich relacji, jakie nawiązali w trakcie gry.
7. Prowadzący musi być przygotowany na to, iż któraś z osób zechce odegrać znaczącą rolę, co może spowodować jej duże emocjonalne zaangażowanie. Gdy to nastąpi, należy przywrócić równowagę podczas rozmowy z uczestnikiem

IV. Tło historyczne opowieści o miłosiernym Samarytaninie do przedstawienia uczestnikom

Znaczna część zapisanych nauk Jezusa z Nazaretu składa się z przypowieści. Najczęściej są to prosto przedstawione sytuacje z codziennego życia, zastosowane jako środki nauczania o kwestiach duchowych. Zazwyczaj uważa się, że wyrażają jedną myśl, lecz niektórzy autorzy chrześcijańscy dostrzegli w nich analogie, w których każdy szczegół zawiera ukryte znaczenie.

Ta przypowieść opisuje sytuację w Judei w czasach Jezusa jako wielokulturowe społeczeństwo złożone z różnych grup religijnych i etnicznych. Byli tam Żydzi, Grecy, Rzymianie oraz lud zwany Samarytanami, od nazwy Samaria oznaczającej dawną stolicę Północnego Królestwa Izraela, zanim zostało podbite przez Asyryjczyków w VIII wieku p.n.e.

Istnieją różne interpretacje pochodzenia Samarytan. Oni sami twierdzili, że pochodzą od plemion Efraima i Manassesza z północnego Izraela, lecz źródła żydowskie podają, iż byli potomkami ludzi, których Asyryjczycy osiedlili w Samarii w miejsce wywiezionych Hebrajczyków.

Tak czy inaczej, w czasach Jezusa reprezentowali odmienną grupę społeczną i religijną, choć ich religia była podobna do judaizmu. Istniał jednak między tymi grupami konflikt i nie potrafiły nawiązać porozumienia – dwie grupy społeczne pogardzające sobą nawzajem. Dlatego jest czymś niezwykłym, że Jezus, będąc Żydem i zwracając się do współbraci w wierze, czyni bohaterem opowieści pogardzanego Samarytanina. Podkreśla w ten sposób, że liczy się dobry uczynek, a nie pochodzenie społeczne lub religijne, bądź status społeczny.

V. Zamknięcie i omówienie ćwiczenia (jedna godzina)

Ostatni etap procesu poświęcony jest refleksji i dyskusji nad wspólnymi doświadczeniami oraz tym aspektem gry, które uczestnicy uznają za adekwatne do własnego życia.

Kolejność działań

1. Prowadzący prosi uczestników, by omówili wspólne doświadczenie w małych grupach. Powinni zastanowić się nad aspektami, które wydają im się zbieżne z ich własnym życiem. „Czy grana przeze mnie postać odzwierciedliła moją osobę? Czy ukazała mnie jakaś inna postać?”.
2. Uczestnicy zbierają się w kręgu, by omówić główne tematy sesji. Pytania pobudzające dyskusję: „Czy przekonania i wartości kulturowe odgrywają istotną rolę w okazywaniu dobrośądzkiej życzliwości i miłosierdzia? Kto w twojej społeczności jest Dobrym Samarytaninem?”.

Teksty źródłowe

Przypowieść o miłosiernym Samarytaninie. Nowy Testament, Ewangelia Św. Łukasza, 10:25–37

BRATERSTWO I CZŁOWIECZEŃSTWO: BIBLIODRAMA I KREATYWNE PISANIE OPOWIEŚCI

Przedstawione tu metody nauki przez twórczość mogą właściwie zostać wykorzystane przy wszystkich historiach w obrębie programu bibliodramy. Ćwiczenie z twórczego pisania pojawia się jako dodatkowa forma warsztatów po tradycyjnych warsztatach bibliodramatycznych.

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – szacunek i otwartość wobec innych kultur, gotowość do wstrzymania się z osądami i docenienia kulturowej różnorodności

Umiejętności – zdolność interpretacji kultur i znajdowania powiązań między kulturą a religią, dostrzeganie współczesnych wartości w dawnych opowieściach

Wiedza – ukierunkowana na kulturę, w jakiej powstała opracowywana opowieść, ogólna znajomość wartości zawartych w opowieści

Adresaci

Scenariusz może zostać wykorzystany w grupach homogenicznych religijnie i kulturowo oraz w grupach mieszanych

Cele

Pogłębienie empatii, szacunku i tolerancji w grupie osób o różnym pochodzeniu i sposobie myślenia, co przedstawia opowieść wybrana do opracowania

Efekty uczenia się

Pomyślnie zakończone zajęcia warsztatowe pozwolą uczestnikom uzyskać:

Szczegółową znajomość opracowywanej opowieści, głębsze zrozumienie poznawanych wartości oraz zrozumienie wartości ważnych dla współczesnego społeczeństwa i porównanie ich z tymi wyznawanymi przez dawne i odległe społeczności

Opis działań**I. Puls (25 minut)**

Zajęcia warsztatowe zaczynają się jak zwykle od kręgu integracyjnego, aby osiągnąć spokój ducha i podzielić się myślami, uczuciami i doświadczeniami zyskanymi od ostatnich zajęć. Tym razem krąg jest nieco inny, ponieważ uczestnicy powinni zebrać się wokół stołu, zaopatrzeni w długopisy i papier. Uprzedź ich, że te zajęcia będą inne. Jeżeli ktoś z jakiegoś powodu obawia się pisania, zadbaj o to, by poczuł się swobodnie, na przykład zapewniając go, że nie będzie musiał odczytywać na głos tego, co napisze, jeśli nie zechce.

Kolejność działań

1. Rozdaj wszystkim kartki pocztowe jakiegokolwiek rodzaju. Poproś, żeby napisali o swoich oczekiwaniach związanych z zajęciami.
2. Poproś uczestników o podzielenie się zapiskami przez ich odczytanie lub opowiedzenie o nich.

II. Rozgrzewka (35 minut)

Celem tego ćwiczenia jest w istocie rozgrzanie i rozbudzenie pisarskich umiejętności uczestników przed napisaniem głównej opowieści będącej przedmiotem warsztatów.

Kolejność działań

1. Powiedz uczestnikom, że przeczytasz im trzy krótkie frazy. Mogą to być zdania przytoczone poniżej lub inne, które wybierzesz:
 - „Proszę, skosztujcie – powiedział, podsuwając nam rybę o dziwnym zapachu. – To miewsowy przysmak”.
 - „Spojrzałem na swoje odbicie i pomyślałem, jak bardzo się zmieniłem od chwili przeprowadzenia się tutaj”.
 - „Nie modłę się do Boga, by moje kłopoty zniknęły, modłę się tylko, by dał mi siłę do ich przewyciężenia”.
2. Przeczytaj na głos pierwsze zdanie i poproś uczestników, by je zanotowali i dopisali ciąg dalszy. Po czterech minutach przerwij pisanie, uczestnicy nie muszą kończyć całości. Powtórz to samo przy drugim i trzecim zdaniu.

3. Poproś uczestników o odczytanie lub przedstawienie pierwszej narracji. Powtórz to samo z dwiema pozostałymi.
4. Po podzieleniu się tekstami dopełniającymi wszystkie trzy zdania otwórz dyskusję na temat międzykulturowych i międzywyznaniowych treści zawartych w krótkich historiach. Pamiętaj o wyrażeniu uznania dla podjętych prób i podkreślaj każdą literacką zaletę tekstów.

III. Odgrywanie bibliodramy: pisanie opowieści

Ponieważ uczestnicy pracowali już nad opowieścią podczas poprzedniego spotkania, mają ją świeżo w pamięci. Tutaj powtarzają swoją pracę nad Dobrym Samarytaninem, lecz tym razem przy wykorzystaniu innej metody.

Kolejność działań

1. Wyjaśnij uczestnikom, że mają napisać krótkie opowiadanie oparte na przypowieści o Dobrym Samarytaninie (lub jakiegokolwiek innej historii, nad którą grupa pracowała). Opowiadania mają być osadzone w dzisiejszych czasach. Narysuj na białej planszy kilka ludzkich sylwetek, tyle, ile ma wystąpić w opowiadaniu, na przykład: podróżny, Dobry Samarytanin, kapłan, zbójca, właściciel gospody.
2. Poproś uczestników o wspólne ustalenie podstawowych faktów, takich jak: imiona, wiek, rasa, pochodzenie etniczne, miejsce zamieszkania, sytuacja rodzinna postaci w dzisiejszych czasach. To, jak wiele szczegółów zostanie określonych przez całą grupę, zależy od jej gotowości do podejmowania wspólnych decyzji, najczęściej jednak uczestnicy dobrze się przy tym bawią. Zapisz informacje na białej planszy.
3. Rozdziel postaci między uczestników. Więcej niż jeden uczestnik może pisać o tej samej postaci. Poproś, by napisali indywidualnie albo w małych grupach (osób, które piszą o tej samej postaci) współczesną wersję opowieści. Każde opowiadanie przedstawia punkt widzenia jednego z bohaterów. Autorzy wykorzystują ustalone szczegóły, lecz poza tym piszą swobodnie. Oprócz wyznaczonych postaci mogą pojawić się jeszcze inne.

IV. Zamknięcie i omówienie ćwiczenia

Ostatnia część zajęć jest jak zwykle poświęcona refleksjom nad tym, co zostało zrobione.

Kolejność działań

1. Uczestnicy są zaproszeni, by zasiąść w kręgu.
2. Uczestnicy po kolei odczytują na głos swoje opowieści. Po każdym omówieniu następuje dyskusja na temat moralu (a nawet walorów literackich) każdej historii. Warsztaty zamyka dyskusja w małych grupach o tym, co wydawało im się głównym wątkiem opowiadań. Co one nam mówią o wartościach w obecnych czasach? Czy istnieje różnica między współczesną a dawną moralnością?

Tekst źródłowy

Jakakolwiek historia, nad którą grupa pracuje

Uwagi

Twórcze pisanie stanowi alternatywny sposób pracy z tekstami i ich kontekstem międzykulturowym. Odmienne języki uczestników mogą stworzyć problem w dzieleniu się zapiskami. Ludzie często wolą pisać we własnym języku, nawet gdy w grupie używają języka wspólnego dla wszystkich. Zamiast głośnego odczytywania tekstów spisanych w rodzimym języku, uczestnicy mogą powtórzyć historię na nowo w języku znanym wszystkim.

KOMUNIKACJA MIĘDZYKULTUROWA I MIĘDZYRELIGIJNA: BIBLIODRAMA I RÓŻNE ŚRODKI EKSPRESJI

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – ciekawość i chęć wzajemnego zrozumienia w obrębie grupy. Gotowość docenienia różnic kulturowych

Umiejętności – słuchanie i tworzenie wzajemnych relacji z przedstawicielami innych kultur i religii, odkrywanie informacji o innych kulturach i przekazywanie wiedzy o nich. Krytyczna ocena kulturowych punktów widzenia, włącznie z własną kulturą

Wiedza – kulturowa samoświadomość i uświadomienie sobie, na czym polegają nawiązywane relacje; ogólna znajomość kultury, zwłaszcza interakcji kulturowych, społecznych i indywidualnych

Adresaci

Scenariusz może być wykorzystywany w grupach homogenicznych religijnie i kulturowo oraz w grupach mieszanych. Najlepsze efekty osiąga się w grupach wielokulturowych i wielowyznaniowych.

Cele

Zainspirowanie dialogu na temat różnorodności międzykulturowej i międzywyznaniowej, aby wspomóc pozytywne i pozbawione uprzedzeń podejście do różnorodności rasy ludzkiej; umieszczenie uczestników w scenariuszu przypominającym zagmatwaną wielokulturową sytuację, w której osoby odmiennego pochodzenia zmuszone są dojść do wspólnego wniosku i stworzyć konkretne dzieło; popieranie stosowania twórczych metod edukacji międzykulturowej

Efekty uczenia się

Pomyślnie zakończone zajęcia warsztatowe pozwolą uczestnikom uzyskać:

Pogłębioną wiedzę ogólną zaczerpniętą z różnych zadań przydzielonych uczestnikom; większe umiejętności dochodzenia do wspólnego rozwiązania w wielokulturowej grupie; tworzenie dzieła intelektu z opracowywanego materiału; zdolność prezentowania efektów i objaśniania procesu działań; wzmoczoną zdolność łączenia różnych przedmiotów i pojęć w znaczący sposób oraz przekazywania doświadczeń innym osobom; zdolność do pracy nad złożonymi projektami z ludźmi pochodzącymi z różnych środowisk

Struktura działań

- I. Puls
- II. Rozgrzewka
- III. Odgrywanie bibliodramy: ćwiczenie z różnymi środkami ekspresji
- IV. Zamknięcie i omówienie ćwiczenia
- V. Materiały źródłowe – inspiracje

Opis działań

I. Puls (20 minut)

Kolejność działań

1. Przed rozpoczęciem zajęć ułóż przedmioty służące jako źródło inspiracji w sposób przyciągający uwagę, tak, by wyglądały zachęcająco dla uczestników. Przedmiotami tymi mogą być książki o religiach i innych kulturach, wybrane materiały do tworzenia sztuki, proste instrumenty muzyczne czy rekwizyty teatralne.
2. Ustaw krzesła w kręgu. Powitaj uczestników i zaprosz ich do zajęcia miejsc. Kiedy uczestnicy z osobą prowadzącą siedzą w kręgu, mogą widzieć się nawzajem – ten układ sprzyja kontaktowi. Nie wyróżnia się żadnego miejsca w kręgu, wszyscy są sobie równi.
3. Zapytaj uczestników: „Jakie jest dzisiaj twoje samopoczucie? Co czujesz w związku z tymi zajęciami?” Pytanie może przybrać inną formę, powinno jednak zmierzać do odstonięcia wewnętrznego świata uczestników.
4. Te zajęcia warsztatowe nie powinny być pierwszymi w ramach bibliodramy, ponieważ różnią się od innych warsztatów. Wyjaśnij uczestnikom, że zostają zaproszeni do alternatywnej bibliodramy. Zapytaj, czy są gotowi do opuszczenia swojej „bezpiecznej strefy bibliodramatycznej”. Ten scenariusz zakłada inne podejście, ponieważ nie zawiera historii podlegających dramatyzacji i analizie. Zamiast tego pojawiają się ludzie, przedmioty i pomysły związane z międzywyznaniowym i międzykulturowym działaniem, z którymi pracuje się za pośrednictwem sztuki i poszukiwań.

II. Rozgrzewka – ćwiczenie (20 minut)

Kolejność działań

Poproś uczestników, by przeszli przez salę, zwracając uwagę na siebie nawzajem. Kiedy już odbędą kilka spacerów, zacznij dyskretnie wręczać kartki papieru, każdemu po jednej. Na kartkach zapisane są różne uczucia i uczestnicy wyrażają je na prośbę prowadzącego miną, głosem lub ruchami ciała. Trzy do pięciu osób ma do czynienia z tym samym uczuciem, a celem ćwiczenia jest nakłonienie uczestników do znalezienia osób, z którymi dzielą to uczucie. Gdy już każda osoba znajdzie partnera, należy ogłosić, że te właśnie grupy pracują razem podczas kolejnego ćwiczenia.

III. Odgrywanie bibliodramy: ćwiczenie z różnymi środkami ekspresji (100 minut)

Kolejność działań

1. Poproś uczestników, by usiedli w kręgu, podczas gdy wyjaśnisz im, na czym polega ćwiczenie. Członkowie grup trzy- lub pięcioosobowych (wyznaczonych w trakcie rozgrzewki) powinni w miarę możliwości siedzieć blisko siebie.
2. Na arkuszach papieru zapisanych jest kilka słów, siedmioma różnymi kolorami. Każdy kolor oznacza jedną kategorię tematyczną. Można wybrać kategorię inną niż przedstawiona w tym miejscu. Kategorii może być więcej lub mniej. Im więcej, tym bardziej skomplikowane staje się ćwiczenie. W tym przypadku istnieje siedem kategorii: stereotypowe oceny, inspirujące fragmenty, kolory, przedmioty związane z religią, muzyka, osoby, metody uzyskania dobrego samopoczucia.
3. Poproś wszystkie grupy o zebranie notatek w siedmiu kolorach. Jedna grupa może, na przykład, przeczytać następujące notatki:
 - „Wszyscy Turcy są napaleni na niebieskookie blondynki”
 - „Pomóż mi nigdy nie osądzać innego człowieka, dopóki nie przejdę mili w jego mokasy-nach” (modlitwa indiańska)
 - Purpura (fiolet)
 - Łowca snów
 - Połączenie jazzu i rocka
 - Anna Frank
 - Wyznawana wartość religijna.
4. Wyjaśnij grupom działanie: mają stworzyć dzieło sztuki albo studium przedmiotu. Zapisanych wyrazów nie powinno się pojmować zbyt dosłownie – uczestnicy mogą swobodnie korzystać z wszystkich materiałów! Uczestnicy powinni szukać ukrytego i odmiennego znaczenia słów, odnaleźć je i połączyć w znaczącym dziele sztuki albo pracy badawczej. Efekt ćwiczenia jest nieprzewidywalny. Może przybrać formę muzyczną, sztuk wizualnych, wykonań widowiskowych, literatury, raportu bądź prezentacji – albo wykonania multimedialnego.
5. Po upływie pół godziny upewnij się, że wszystkie grupy zmierzają do rozwiązania kwestii. Jeśli to konieczne, podsuń pomysły i słowa zachęty.

IV. Zamknięcie i omówienie ćwiczenia (100 minut)

Część poświęcona zamknięciu i omówieniu jest w tym ćwiczeniu bardzo ważna. Należy zadbać o to, by wyznaczyć odpowiednią ilość czasu na prezentacje, przedstawienia i dyskusje.

Kolejność działań

1. Sprawdź prezentacje przygotowane przez uczestników. Znajdź odpowiednią przestrzeń i dostarcz potrzebny sprzęt do ich przedstawienia. Po prezentacji każdej grupy zainicjuj dyskusję na jej temat. Na koniec, kiedy członkowie poszczególnych grup wyjaśnią, co mieli na myśli, tworząc swoje prace, zachęć uczestników zebranych w kręgu do ponownego omówienia wszystkich powstałych form.
2. Na zakończenie poproś uczestników o omówienie w mniejszych grupach, jaki to ćwiczenie może mieć wpływ na międzykulturowy charakter działań bibliodramatycznych. Czy nieco cha-

otyczna atmosfera ćwiczenia sprawiła, iż uczestnicy poczuli się niepewni, jak to się czasami zdarza w sytuacjach zderzeń międzykulturowych? Jak sobie z tym radzili?

V. Materiał – źródło inspiracji

Stereotypowe cytaty:

- Polacy są najgłupszymi ludźmi na świecie.
- Wszyscy Turcy pożądamy niebieskookich blondynek.
- Wszyscy Żydzi łakną pieniędzy.
- Węgrzy wydają bardzo denerwujące dźwięki, które nazywają swoim językiem.
- Wszyscy Islandczycy są wikingami.

Inspiracje międzykulturowe i międzywyznaniowe:

- W tych wszystkich kulturach ludzie są w zasadzie tacy sami; jedzą tak jak my, ubierają się tak jak my, więc muszą też myśleć jak my.
- Boże, daj mi siłę, abym pogodził się z tym, czego zmienić nie mogę, odwagę, abym zmienił to, co zmienić mogę i mądrość, abym potrafił odróżnić jedno od drugiego (Reinhold Niebuhr).
- Kiedy pajęczyny splotą się razem, potrafią skrępować lwa (przysłowie etiopskie).
- Pomóż mi nigdy nie osądzać innego człowieka dopóki nie przejdę mili w jego mokasynach (modlitwa indiańska).
- „Miłość cierpliwa jest, łaskawa jest. Miłość nie zazdrości, nie szuka poklasku, nie unosi się pychą. Nie dopuszcza się bezwstydu, nie szuka swego, nie unosi się gniewem, nie pamięta złego. Nie cieszy się z niesprawiedliwości, lecz współweseli się z prawdą. Wszystko znosi, wszystkiemu wierzy, we wszystkim pokłada nadzieję, wszystko przetrzyma. [...] Tak więc trwają wiara, nadzieja, miłość – te trzy: z nich zaś największa jest miłość” (Biblia, 1 List do Koryntian 13:4–7).

Kolory:

Niebieski, fioletowy, czerwony, biały, złoty

Drogi do wewnętrznego bytu lub dobrobytu:

Medytacja, spowiedź, obrzęd religijny, modlitwa, program 12 kroków

Przedmioty związane z religią:

Łapacz snów (amulet), poświęcona hostia, wielobarwny płaszcz, święty kwiat lotosu, koło modlitewne

Osoby funkcjonujące w światowej kulturze:

Gandhi, Hitler, Anna Frank, Czyngis Chan, Nelson Mandela

Muzyka nurtu fusion:

Jazz połączony z rockiem, reggae, muzyka afro-kubańska, folk punk, rock, elektroniczna muzyka latin house

Uwagi

To ćwiczenie można wykonać w bardzo krótkim czasie, skłaniając uczestników do szybkiego myślenia i zachowania, lecz także do dłuższego zastanowienia. Jeśli czas zajęć jest ograniczony, można skrócić puls i rozgrzewkę, zwłaszcza jeżeli uczestnicy już się znają.

Turcja

RUMI: CZTERECH LUDZI, KTÓRZY NIE ROZUMIELI SIĘ NAWZAJEM

RUMI: DRZEWO NIEŚMIERTELNOŚCI

RUMI: JAK GŁUCHY ODWIEDZIŁ CHOREGO

W ramach projektu zorganizowano w Turcji trzy różne grupy warsztatowe (dwie w Stambule i jedną w Bursie). Zajęcia odbywały się co tydzień od stycznia do września 2012 roku. Sesje w Stambule trwały po 3,5 godziny każda, sesje w Bursie 5–6 godzin. Za opracowanie i przeprowadzenie programu warsztatów odpowiedzialne były dwie osoby.

Şafak Ebru Toksoy – studiowała doradztwo i psychologię na poziomie licencjackim i magisterskim. Pracowała przez piętnaście lat jako psycholog doradca w sektorze edukacyjnym. W tym czasie pomagała również nauczycielom i dyrektorom szkół. Od pięciu lat jest psychologiem doradcą i psychoterapeutką pracującą głównie z osobami dorosłymi przy wydziale medycznym (psychiatria) Uniwersytetu Kocaeli. Zajmuje się przede wszystkim urazami psychicznymi i wychodzeniem z traumy. W szczególności interesuje się czynnikami kulturowymi, wartościami i poglądami wpływającymi na myśli i zachowania jednostek i grup. Od 1999 roku zajmuje się szkoleniami w zakresie Analizy Transakcyjnej z trenerami Międzynarodowych i Europejskich Towarzystw Analizy Transakcyjnej. Stosuje metody i podejścia potwierdzone w dziedzinie psychoterapii.

Aslı Yeşil – studiowała psychologię na poziomie licencjackim i uzupełniła ją studiami magisterskimi nad problemem urazów psychicznych. Od siedmiu lat pracuje jako konsultantka i terapeutka w sektorze służby zdrowia. Od 2009 roku zajmuje się szkoleniami w zakresie psychodramy i nagrodzono ją tytułem „koterapeutki”. Obserwuje wpływ kulturowego i społecznego systemu wartości na indywidualne doświadczenia. Jest zainteresowana wpływem położenia geograficznego na różnice tożsamości kulturowej i na to, jak się zmieniają z upływem czasu.

Na początku zadawałyśmy sobie pytania: „Czy zdołamy zjednoczyć odmienne tożsamości?”, „Czy zgromadzimy wystarczającą liczbę uczestników?”. Niepokoiliśmy się, że stworzenie wspólnej płaszczyzny dla wyrażenia różnic będzie niełatwym zadaniem z powodu istniejących uprzedzeń. Ponadto przed naszymi działaniami bibliodrama nie była zbyt szeroko znana ani stosowana w Turcji.

Pierwszą sesję grupową rozpoczęliśmy ze zrozumiałym niepokojem i ciekawością. Uczestnicy pochodzili z różnych środowisk etnicznych i reprezentowali odmienną tożsamość duchową. Oczywiście ta wspólna płaszczyzna powstała dzięki zróżnicowaniu kulturowemu i duchowemu jednostek, i była otwarta na dobre i złe niespodzianki. Uważamy, że wykorzystanie Masnawi Rumiego złagodziło ten problem, obejmując całą grupę i ułatwiając wszystkim kontakt, ponieważ każdy z uczestników wiedział, kim jest Rumi, zapoznał się z jego humanistyczną filozofią i pierwszą wspólną płaszczyznę zbudowano dzięki tekstowi.

Podczas późniejszych sesji uczestnicy chcieli usłyszeć i przeżyć różne teksty odzwierciedlające ich poglądy religijne. Dlatego zaczęliśmy wprowadzać fragmenty Koranu, Tory i Biblii, poznając je poprzez technikę bibliodramy.

Uczestnicy zajęć w Stambule pochodzili z różnych środowisk: byli wśród nich chrześcijanie, wyznawcy judaizmu i muzułmanie o ormiańskich, kurdyjskich i/lub tureckich korzeniach. Uczestnicy w mieście Bursa pochodzili z różnych części kraju i należeli do różnych grup zawodowych. Byli wśród nich, między innymi: aktorka, doradca psychologiczny, psycholog, nauczyciel, położna, trener, rzemieślnik, specjalista od public relations oraz artyści.

Skład i dynamika obu grup działających w Stambule oraz osiągnięte rezultaty okazały się w znacznym stopniu porównywalne. Trzecia praca grupowa zrealizowana w Bursie była wyjątkowa z uwagi na kontekst: miała na celu uświadomienie kulturowych elementów składowych uczestników pochodzących z różnych rejonów Turcji i należących do różnych grup zawodowych. W tych ramach cel polegał na podkreśleniu wzbogacającego potencjału różnic, innego niż potencjał różnic wywołujących konflikty. Grupa z Bursy osiągnęła znaczące rezultaty, gdy uczestnicy uświadomili sobie wzajemne uprzedzenia i potrafili rozwinąć umiejętność prowadzenia dialogu. Ponadto poznali własne korzenie kulturowe i zrozumieli, że można to wykorzystać dla ich osobistego, a także społecznego rozwoju.

Głównym celem warsztatów było umożliwienie uczestnikom wykorzystania doświadczeń bibliodramatycznych jako metody pozwalającej zrozumieć osoby innych zawodów, z innego środowiska kulturowego i o innych poglądach oraz społeczności, w jakich żyją. Należy dodać, że dzięki przeżyciu bibliodramy uczestnicy powinni byli uzyskać szersze informacje na temat różnych kultur i wartości funkcjonujących w ich społecznościach, w wyniku czego rozwinęły w sobie tolerancję i znajomość technik bibliodramatycznych do wykorzystania w życiu prywatnym i zawodowym.

CZTERECH LUDZI, KTÓRZY NIE ROZUMIELI SIĘ NAWZAJEM – RUMI (MAULANA)

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – szacunek i akceptacja dla odmienności, zainteresowanie i ciekawość innych kultur, wrażliwość na potrzeby innych, poszukiwanie sposobów rozwiązywania konfliktów, wszechstronne postrzeganie istoty ludzkiej

Umiejętności – zrozumienie i zdolność interpretacji różnych procesów komunikacji międzykulturowej, empatia, wykorzystanie procesów komunikacyjnych zogniskowanych na rozwiązywaniu sytuacji konfliktowych

Wiedza – ukierunkowana na kulturę, zwłaszcza znajomość wartości i tradycji sufizmu

Adresaci

Scenariusz może być wykorzystywany w grupach kulturowo homogenicznych oraz heterogenicznych. Wydaje się jednak szczególnie przydatny w pracy z grupami osób wywodzących się z różnych kręgów kulturowych i wyznających różną wiarę.

Cele

- Uświadomienie uczestnikom, jak duże znaczenie ma słuchanie się nawzajem i wzajemne zrozumienie
- Przeżycie i zgłębienie różnych możliwości słuchania, zrozumienia i współdziałania
- Poznanie znaczenia wrażliwości i świadomości potrzeb drugiej osoby w kontaktach międzyludzkich i międzykulturowych
- Dostrzeżenie wspólnych cech właściwych człowieczeństwu
- Zachęcenie uczestników do bliższego poznania, przeżycia i przemyślenia sufizmu i tradycji islamskiej

Efekty uczenia się

Pomyślnie zakończone zajęcia warsztatowe pozwalają uczestnikom:

- Zrozumieć znaczenie komunikacji w relacjach międzyludzkich i międzykulturowych
- Głębiej zrozumieć przyczyny i sposoby rozwiązywania konfliktów w relacjach międzyludzkich i międzykulturowych
- Zrozumieć uniwersalną koncepcję istoty ludzkiej poprzez dostrzeżenie faktu, iż ludzie mają podobne zainteresowania i potrzeby niezależnie od wszelkich kulturowych, językowych i duchowych różnic
- Nabrać bardziej zaangażowanego i otwartego podejścia do innych kultur i wyznań

Struktura działań

I. Krąg integracyjny – Puls

II. Rozgrzewka i informacje o Rumim

III. Odegranie opowieści *Czterech ludzi, którzy nie rozumieli się nawzajem*.

Lektura tekstu i teatralizacja

IV. Zakończenie i omówienie ćwiczenia

Opis działań

I. Krąg integracyjny – Puls

Kolejność działań

1. Osoba prowadząca wita grupę uczestników i zaprasza do zajęcia miejsc na krzesłach ustawionych wcześniej tak, by tworzyły krąg. Należy zadbać o to, by wszystkie krzesła miały ten sam kształt i żadne nie było wysunięte w przód bądź w tył poza kolistą linię. Siedzenie w kręgu pozwala uczestnikom widzieć się nawzajem i ułatwia komunikację w grupie.
2. Osoba prowadząca rozpoczyna od zadawania grupie następujących pytań: „Jak się czujesz?“, „Z jakimi myślami i odczuciami przystępujesz dzisiaj do zajęć w grupie?“. Wszyscy uczestnicy uzyskują możliwość zabrania głosu w odpowiedzi na zadawane pytania. Prowadzący powinien bardzo uważać, by nie ingerować w wypowiedzi uczestników i nie komentować ich słów. Powinien również zadbać o to, by członkowie grupy słuchali się nawzajem i nie przerywali sobie. Po wypowiedziach uczestników osoba prowadząca zaprasza grupę do udziału w następnym etapie zajęć – rozgrzewce.

II. Rozgrzewka

Kolejność działań

1. Pośrodku sali zostają położone w przypadkowy sposób kawałki materiału (chusty) o różnych kolorach i wzorach.
2. W tle gra muzyka instrumentalna.
3. Osoba prowadząca prosi uczestników, by słuchali muzyki i słuchając jej wyrażali swoje uczucia poprzez ruch i taniec, w dowolny sposób, lecz bez słów, z użyciem chust leżących pośrodku.
4. Po tym ćwiczeniu, trwającym około 10–12 minut, muzyka cichnie i prowadzący prosi uczestników, by usiedli. Mogą odpocząć przez kilka minut.
5. Następnie prowadzący zaprasza członków grupy do kolejnego ćwiczenia, mówiąc: „W dalszym ciągu naszych dzisiejszych działań zapoznamy się z opowieścią z poematu *Masnawi – Czterech ludzi, którzy nie rozumieli się nawzajem*.”

III. Odgrywanie opowieści *Czterech ludzi, którzy nie rozumieli się nawzajem*

Kolejność działań

Lektura:

Osoba prowadząca powierza zadanie odczytania opowieści ochotnikowi wybranemu spośród uczestników. Ochotnik czyta tekst innym członkom grupy takim tonem głosu, by wszyscy usłyszeli opowieść (jeżeli uczestnicy odczuwają taką potrzebę, tekst może zostać odczytany ponownie).

Teatralizacja:

1. Po odczytaniu opowieści prowadzący proponuje członkom grupy odegranie jej poprzez wybór którejś z występujących w historii ról: postaci, przedmiotów, miejsc, dźwięków, czasu itd.

- Uczestnicy mogą wcielić się w każdą rolę, w jaką zechcą, wykorzystując przygotowane wcześniej obiekty (kolorowe tkaniny, papier, kostiumy, kredki, świece itp.).
2. Pytając uczestników o imiona lub na czym polega ich rola, prowadzący stwarza sytuację, w której cała grupa słyszy, jakie role zostaną odegrane. Następnie rozpoczyna się teatralizacja.
 3. Podczas odgrywania scen teatralnych osoba prowadząca:
 - Wspomaga uczestników i zachęca ich do wcielania się w różne role.
 - W trakcie improwizacji, ilekroć wzrośnie poziom emocji lub wywiążą się dyskusje, pojawią się różnice zdań, poruszenie, wahania bądź zahamowania, prowadzący zatrzymuje działania i stwarza uczestnikom warunki konieczne do uświadomienia sobie, co przeżywają w danej chwili. Aby osiągnąć ten cel, zadaje następujące pytania: „Co się teraz dzieje?”, „Co czujecie?”, „Co myślicie?”. Po wysłuchaniu odpowiedzi uczestników prowadzący zaprasza grupę do kontynuowania gry. Interwencje takie pozwalają uczestnikom głęboko wniknąć w role, które powołują do życia.
 - Każda teatralizacja wiąże się z procesem obejmującym elementy pierwotnej opowieści oraz grające w niej osoby. Dlatego prowadzący chętnie wita każdą próbę wyrażenia samych siebie przez uczestników w rolach, które odgrywają. Przez cały ten czas obserwuje proces.
 4. Na zakończenie gry prowadzący poleca uczestnikom, by wyszli ze swoich ról, odsunęli je na bok i zaprasza ich, by usiedli w kręgu.

IV. Zakończenie i omówienie ćwiczenia

Podczas tego ostatniego etapu sesji cała grupa omawia i ocenia wspólne działania, dostrzegając związki między działaniami w grupie a rzeczywistością zewnętrzną. Osoba prowadząca wspomaga ogólną ocenę, w której zostają uwzględnione emocje, myśli i zachowania.

Kolejność działań

1. Przede wszystkim omawia się przeżycia związane z odegraną rolą. Aby osiągnąć ten cel, prowadzący zadaje następujące pytania: „Jak czuliście się w swoich rolach?”, „Co przeżyliście?”. Następnie pyta o doświadczenia z życia codziennego uczestników: „Czy przeżycia z odgrywanych scen łączą się z waszym codziennym życiem?”, „Z czego sobie w związku z tym zdaliście sprawę?”.
2. W dalszym ciągu sesji zostają omówione podobieństwa, różnice i skojarzenia związane z doświadczeniami z odgrywanych scen w porównaniu z rzeczywistością. Na koniec prowadzący zadaje pytanie: „Co sobie uświadomiliście podczas tej sesji, jeżeli chodzi o kwestie porozumienia między wami a innymi?” Po wysłuchaniu odpowiedzi uczestników praca w grupie dobiega końca.

Teksty źródłowe

OPOWIEŚĆ Czterech ludzi, którzy nie rozumieli się nawzajem

Pewien człowiek zapłacił czterem innym za pracę, którą dla niego wykonali. Jeden z tych ludzi był Turkiem, drugi Arabem, trzeci Irańczykiem, czwarty Grekiem. Irańczyk doradził kolegom, żeby za

zarobione pieniądze kupili „engür”. Arab wyraził sprzeciw, mówiąc: „Nie, nie ma mowy! Ja chcę kupić ineb, a nie żaden engür. Turek włączył się do rozmowy: „To moje pieniądze. Nie potrzebuję ani ineba, ani engüra. Chcę mieć üzüm”. Na koniec wtrącił się Grek, nakazując pozostałym zapamiętać o tym, co mówili i przekonywał ich, by kupili „istafil”. Choć słowa: engür, ineb, üzüm i istafil oznaczały tę samą rzecz (winogrona), ci czterej ludzie mówiący czterema różnymi językami nie rozumieli się nawzajem i wszczęli kłótnię o to, co mają kupić. Ich kłótnia przerodziła się w bójkę.

Źródło: Akbaş, A. Vahap (2011). Zaczerpnięte z: *Mesnevi*, tom: 2, wersy: 3719–3729, *Mesnevi Stories*, Timaş Publications, Istanbul

DRZEWO NIEŚMIERTELNOŚCI – RUMI (MAULANA)

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – szacunek i aprobata dla różnorodności; ciekawość innych kultur, wyznań i wartości; otwarcie na kontakty i dialog z innymi kulturami i wyznaniem

Umiejętności – zrozumienie i zdolność interpretacji punktów widzenia innych kultur i wyznań, empatia

Wiedza – ukierunkowana na kulturę, zwłaszcza znajomość wartości i tradycji sufizmu

Adresaci

Ten scenariusz może być wykorzystywany w grupach homogenicznych oraz heterogenicznych. Wydaje się jednak bardziej przekonujący w pracy z grupami osób wywodzących się z różnych kręgów kulturowych i wyznaniowych. Może posłużyć do zadania pytań o sens życia i do zrozumienia tej kwestii w świetle relacji między formą a treścią. Ponadto pozwala dostrzec, w jaki sposób przekonania religijne i tożsamość kulturowa wpływają na nasz styl życia i dokonywane wybory.

Cele

- Pobudzenie świadomości „sensu” życia
- Pobudzenie świadomości „formy” w życiu
- Pobudzenie świadomości związku – i sprzeczności – między „sensem” a „formą”
- Uzyskanie informacji o sposobach postrzegania śmierci i nieśmiertelności z perspektywy różnych wyznań i kultur
- Zachęcenie uczestników do przemyślenia i doświadczenia sufizmu i tradycji islamskiej

Efekty uczenia się

Pomyślnie zakończone zajęcia warsztatowe pozwalają uczestnikom:

- Zrozumieć wpływ przekonań i kultury na to, jak żyjemy
- Nabrać głębszego zrozumienia dla czynników takich jak kultura i wiara, które określają sens ludzkiego życia
- Rozwinąć w sobie tolerancję dla odmiennych kultur i przekonań w oparciu o sufizm

Struktura działań

I. Krąg integracyjny – Puls

II. Rozgrzewka i informacje o Rumim

III. Odgrywanie opowieści „Drzewo nieśmiertelności”. Lektura tekstu i gra lub dyskusja

IV. Zamknięcie i omówienie ćwiczenia

Opis działań**I. Krąg integracyjny – Puls**

Należy zastosować te same reguły postępowania, co w pierwszym scenariuszu.

II. Rozgrzewka*Kolejność działań*

1. Osoba prowadząca mówi uczestnikom, że zagra *azan* – wezwanie do modlitwy (mogą temu towarzyszyć kościelne dzwony lub śpiewy).
2. Po wysłuchaniu azanu w milczeniu uczestnicy dzielą się przemyśleniami i odczuciami.
3. Następnie prowadzący odczytuje następujące wersy z poezji Rumiego:
 „Przyjdźcie, przyjdźcie, kimkolwiek jesteście.
 Wędrowiec, wyznawca, miłośnik życia, to nie ma znaczenia
 Nie jesteśmy karawaną rozpacz.
 Przyjdźcie, nawet jeśli tysiąc razy złamaliście przysięgę,
 Przyjdźcie, raz jeszcze, przyjdźcie, przyjdźcie.

 Kiedy umrzemy, nie szukajcie naszych grobów w ziemi,
 Lecz znajdźcie je w sercach mężczyzn”.
4. Po odczytaniu prowadzący informuje: „W dalszym ciągu naszych zajęć przedstawimy opowieść z poematu Masnawi o sensie życia” – i zaprasza uczestników do wysłuchania opowieści.

III. Odgrywanie opowieści *Drzewo nieśmiertelności**Kolejność działań***Lektura:**

Osoba prowadząca wręcza ochotnikowi tekst do odczytania. Uczestnik czyta opowieść dostatecznie głośno, by wszyscy usłyszeli (można ją odczytać po raz drugi, jeśli zaistnieje taka potrzeba).

Gra:

1. Po głośnym odczytaniu opowieści prowadzący informuje uczestników, że mogą zagrać wybrane role ludzi, przedmiotów, głosów/dźwięków, czasu itp. Uczestnicy wykorzystują przygotowane wcześniej materiały (kolorowe tkaniny, papier, chusty, kredki, świece itp.) do wejścia w swoje role.
2. Zadając pytanie: „Jak masz na imię?” albo „Kim jesteś?”, prowadzący upewnia się, czy wszyscy uczestnicy znają wzajemnie swoje role. Następnie rozpoczyna się odgrywanie scen.
3. W trakcie odtwarzania scen osoba prowadząca:
 - Pozostawia uczestnikom możliwość wyboru różnych ról i zachęca ich do jego dokonania.
 - Jeżeli gra wymaga improwizacji, w chwilach, gdy wzrasta poziom emocji i wywiązują się dyskusje, powstają dylematy, poruszenie lub pojawiają się przeszkody, prowadzący przerywa grę i stara się uświadomić uczestnikom, w jakiej sytuacji się znaleźli. W tym celu zadaje pytania: „Co się teraz dzieje?”, „Jak się czujesz?”, „Co myślisz?” itp. Po uzyskaniu odpowiedzi prosi o kontynuowanie gry. Tego rodzaju interwencja pomaga uczestnikom w stworzeniu podstawy do głębszego przeżywania roli.
 - Oprócz tego, co dzieje się w opowieści, każde jej odgrywanie jest procesem, w który uczestnicy włączają również część siebie. Dlatego prowadzący akceptuje każdy sposób, w jaki pragną się wypowiedzieć w swoich rolach. W tym czasie obserwuje zachodzący proces.

Po zakończeniu odtwarzanych scen prowadzący mówi uczestnikom, żeby przestali grać i prosi, by usiedli ponownie w kręgu.

Inny wariant, w przypadku, gdyby zamiast odgrywania opowieści uczestnicy woleli o niej porozmawiać.

Kolejność działań

1. Po odczytaniu opowieści prowadzący pyta uczestników: „Jakie uczucia obudziła w was ta opowieść?”.
2. Uczestnicy dają wyraz swoim odczuciom i myślom.
3. W czasie dyskusji prowadzący zwraca uwagę na różnice i cechy wspólne z punktu widzenia odmiennych wyznań i kultur.

IV. Zamknięcie i omówienie ćwiczenia

Na tym etapie wszystkie doznania z sesji grupowej zostają omówione i porównane z doświadczeniami życia codziennego. Osoba prowadząca dba o to, by uczestnicy oceniali wszystko, czego doświadczyli w kategoriach własnych emocji, myśli i zachowań.

Jeżeli uczestnicy sesji odegrali opowieść:*Kolejność działań*

1. Najpierw omawia się przeżycia związane z rolami. W tym celu prowadzący zadaje następujące pytania: „Co czułaś/czułeś odgrywając rolę?”, „Co przeżywałaś/przeżywałeś?”. Następnie skłania uczestników do podzielenia się doświadczeniami z życia codziennego, pytając: „Czy przeżycia w trakcie gry przypominają któreś z twoich życiowych doświadczeń?”.

2. Później pada pytanie: „Jakie są podobieństwa, różnice i powiązania między tym, co dzieje się w odgrywanych scenach a wydarzeniami z rzeczywistości?”. Na koniec prowadzący pyta: „Które skojarzenie z tej sesji pomoże ci zrozumieć i spełnić twoje własne potrzeby i potrzeby innych ludzi?”. Po wysłuchaniu odpowiedzi prowadzący kończy zajęcia.
- Druga możliwość, w przypadku gdy uczestnicy wolą rozmowę zamiast odgrywania opowieści.

Kolejność działań

1. Osoba prowadząca zaczyna od następujących pytań: „Jakie są twoje dzisiejsze doświadczenia?”, „Co w trakcie tej sesji uświadomiło ci, na czym polega twoje podejście do życia?” i „Czy inni uczestnicy wywarli na ciebie wpływ i czy coś się w tobie zmieniło?”.
2. Uczestnicy odpowiadają na pytania o podobieństwa, różnice i powiązania między tym, co miało miejsce podczas sesji a rzeczywistym życiem. Po wysłuchaniu odpowiedzi prowadzący kończy sesję.

Tekst źródłowy

OPOWIEŚĆ *Drzewo nieśmiertelności*

Pewien mędrzec opowiadał, że w Hindustanie rośnie drzewo o tak cudownych właściwościach, że ten, kto zje jego owoc, będzie żył wiecznie. Usłyszawszy to król wyprawił dworzanina na poszukiwanie owego drzewa. Dworzanin udał się do Hindustanu i przemierzył całą tę krainę, wypytując każdego, kogo napotkał, gdzie można znaleźć to drzewo. Jedni twierdzili, że nic na ten temat nie wiedzą, inni wyśmiewali pytającego, a jeszcze inni udzielali mu fałszywych informacji; w końcu musiał powrócić do swego kraju, nie wypełniwszy misji. Wówczas poszukał ratunku u owego mędrca, który mówił o drzewie, błagając go o bliższe wyjaśnienia, na co mędrzec udzielił następującej odpowiedzi:

*„Zaśmiał się szejk i rzekł: O przyjacielu,
To drzewo wiadomości, o ty wiedzący;
Bardzo wysokie, wspaniałe, rozłożyste,
Woda życia z wszechopływającego oceanu.
Ścigałeś formę, o ty nieświadomy,
Przeto nie jest ci dany owoc z drzewa treści”.*

Źródło: <http://www.sacred-texts.com/isl/masnavi/msn02.htm>

JAK GŁUCHY ODWIEDZIŁ CHOREGO – RUMI (MAULANA)

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – szacunek i aprobata dla odmienności; ciekawość innych kultur; otwarcie na kontakt z innymi kulturami; wrażliwość na potrzeby innych osób

Umiejętności – empatia; zdolność rozumienia i interpretacji różnych wzorców komunikacji międzykulturowej

Wiedza – ukierunkowana na daną kulturę, zwłaszcza wartości i tradycje sufickie

Adresaci

Ten scenariusz może zostać wykorzystany w grupach homogenicznych oraz heterogenicznych. Wydaje się jednak bardziej skuteczny w pracy z uczestnikami o odmiennym pochodzeniu wyznaniowym i kulturowym.

Cele

- Doświadczenie rezultatów odmiennych potrzeb i oczekiwań w relacjach międzykulturowych i międzyosobowych
- Doświadczenie znaczenia wrażliwości i świadomości potrzeb innych ludzi w relacjach interpersonalnych i międzykulturowych
- Uświadomienie sobie, jak formują się uprzedzenia i co z nich wynika w relacjach interpersonalnych i międzykulturowych
- Zachęta, by uczestnicy uzyskali informacje na temat sufizmu oraz tradycji islamskiej i zastanowili się nad nimi

Efekty uczenia się

Pomyślnie zakończone zajęcia warsztatowe pozwalają uczestnikom:

- Zrozumieć znaczenie empatii w kontaktach interpersonalnych i międzykulturowych
- Głębiej pojąć podstawy i rozwiązania takich problemów, jak uprzedzenia, gniew, konflikty itp. w relacjach interpersonalnych i międzykulturowych
- Wykazać bardziej przyjazną postawę wobec innych kultur i wyznań

Struktura działań

I. Krąg integracyjny – Puls

II. Rozgrzewka i informacje o Rumim

III. Odgrywanie opowieści *Jak głuchy odwiedził chorego*. Lektura tekstu i gra

IV. Zamknięcie i omówienie ćwiczenia

Opis działań

I. Krąg integracyjny – Puls

Obowiązują te same zasady tworzenia kręgu, co w pierwszym scenariuszu.

II. Rozgrzewka

Kolejność działań

1. Osoba prowadząca informuje uczestników, że włączy mistyczną muzykę i mówi im, by słuchali jej tak, jak zechcą – stojąc, siedząc, leżąc, tańcząc itd. Następnie puszcza muzykę.
2. Gdy prowadzący uzna, że uczestnicy są należycie skupieni, co zazwyczaj trwa 7–8 minut, przycisza muzykę i w końcu ją wyłącza.
3. Zaraz potem prowadzący zadaje pytanie rozpoczynające się od słów: „Słuchajcie! *Masnawi* (księga napisana przez Rumiego) zaczyna się od tego słowa. Rozpoczęliśmy warsztaty od mistycznej muzyki. Czy potraficie wyrazić jednym słowem, co usłyszeliście?”. Prowadzący wysłuchuje pojedynczych słów odpowiedzi uczestników, nie pytając o nic i nie wygłaszając żadnych uwag, dopóki odpowiedzi brzmia zrozumiale.
4. Później osoba prowadząca mówi uczestnikom: „Będziemy kontynuować nasze zajęcia, zapoznając się z opowieścią o styszeniu i słuchaniu z poematu *Masnawi*” i prosi o zajęcie miejsc.

III. Odgrywanie opowieści *Głuchy odwiedza chorego*

Kolejność działań

Lektura:

Prowadzący daje ochotnikowi tekst do odczytania. Uczestnik czyta tekst dostatecznie głośno, by wszyscy usłyszeli (jeżeli uczestnicy uznają to za konieczne, można odczytać tekst po raz drugi).

Rola:

1. Po odczytaniu opowieści prowadzący informuje uczestników, że mogą odegrać role osób, przedmiotów, głosów/dźwięków, czasu itp. wedle własnego uznania. Uczestnicy podejmują swoje role, wykorzystując przygotowane wcześniej materiały (kolorowe tkaniny, papier, chusty, kredki, świece itp.).
2. Zadając pytanie: „Jak masz na imię?” albo „Kim jesteś?”, prowadzący upewnia się, że wszyscy uczestnicy znają swoje role. Następnie rozpoczyna się odgrywanie scen.
3. Podczas gry osoba prowadząca:
 - Zachęca uczestników do przyjęcia różnych ról.
 - Podczas gry, w trakcie której następuje improwizacja, w chwilach, gdy wzrasta poziom emocji i zdarzają się dyskusje, problemy, poruszenie lub blokada, osoba prowadząca przerywa grę i stara się uświadomić uczestnikom, na czym rzecz polega. W tym celu musi zadać następujące pytania: „Co się teraz dzieje?”, „Jak się czujesz?”, „Co myślisz?” itp. Po wysłuchaniu odpowiedzi uczestników prowadzący zaleca kontynuowanie gry. Taka interwencja pomaga uczestnikom stworzyć podstawy dla głębszego zrozumienia roli.

- Na dodatek do tego, co dzieje się w opowieści, każda gra jest procesem, w który uczestnicy wnoszą coś z samych siebie. Dlatego osoba prowadząca akceptuje każdy sposób odgrywania roli przez uczestnika. Jednocześnie zaś obserwuje proces.
4. Po odegraniu ról prowadzący nakazuje uczestnikom przerwanie gry i prosi, by ponownie usiedli w kręgu.

IV. Zakończenie i omówienie ćwiczenia

Podczas zakończenia i omówienia wszystko, co miało miejsce podczas sesji, zostaje ocenione i powiązane z wydarzeniami z rzeczywistego życia. Prowadzący dba o to, by uczestnicy ocenili każde swoje doświadczenie w kategoriach własnych uczuć, myśli i zachowań.

Kolejność działań

1. Osoba prowadząca rozpoczyna od zadania następujących pytań: „Jak się czuliście podczas gry?”, „Jakie mieliście doświadczenia?”, „Czy przeżycia w trakcie gry odnosiły się w jakiś sposób do rzeczywistych wydarzeń? Jeżeli tak, co sobie dzięki temu uświadomiliście?”. Odpowiadając na te pytania, uczestnicy dzielą się również doświadczeniami życia codziennego.
2. Uczestnicy są pytani o podobieństwa, różnice i powiązania między sesją a rzeczywistym życiem. Na koniec prowadzący pyta: „Co z tej sesji pozwoli ci zrozumieć i zadowolić potrzeby zarówno własne, jak i cudze?”. Po odpowiedziach uczestników prowadzący kończy sesję.

Tekst źródłowy

OPOWIEŚĆ Głuchy odwiedza chorego

Był raz sobie biedny człowiek, który źle słyszał. Pewnego dnia dowiedział się, że jego sąsiad zachorował. Zrobiło mu się bardzo żal sąsiada i postanowił go odwiedzić. Pomyślał sobie jednak: „Jak zrozumiem, co sąsiad mówi, jeśli słabo słyszę? Zwłaszcza że z powodu choroby ciszej mówi... Lecząc odwiedzenie chorego to ważna rzecz. Muszę tam pójść”.

Przez chwilę człowiek ten nie potrafił zdecydować, co dalej robić. Wreszcie przyszło mu na myśl, że mógłby przewidzieć, co chory powie i w ten sposób przygotować się do wizyty. Uznał, że po powitaniu może zacząć od słów: „Mój drogi cierpiący sąsiedzie, jak się czujesz?” Odpowiedź, jak się domyślał, miała brzmieć: „Czuję się dobrze lub bardzo dobrze”. Następnie mógł powiedzieć: „Dzięki Bogu” i zapytać, co sąsiad jadł. Myślał, że sąsiad odpowie, iż spożył sorbet albo zupę z soczewicy. Zamierzał życzyć mu dobrego zdrowia i apetytu, i zapytać, jacy lekarze się nim zajmują. Przypuszczał, że sąsiad wymieni imię lekarza. Zamierzał na to odpowiedzieć: „Jego stopy przynioszą szczęście. Kiedy przychodzi, twoje sprawy zaczynają iść dobrze. Ci, których napotka, zostają uzdrowieni”. W ten sposób, jak uznał, spełni swój sąsiedzki obowiązek.

Człowiek ten poszedł w odwiedziny do chorego sąsiada, mając w pamięci wspomniane pytania i odpowiedzi. Pozdrowił go, po czym zapytał, jak się miewa. Chory był wyczerpany i bardzo cierpiał. Odpowiedział: „Czuję się tak, jakbym już umarł”. Odwiedzający powiedział: „Dzięki Bogu”, przywołując to, co przygotował sobie wcześniej. Chory sąsiad poczuł się zraniony i urażony. „Co to ma znaczyć?”, mruknął, uważając, iż odwiedzający wyraził się złośliwie. Mężczyzna zadał drugie pytanie, co sąsiad jadł. Sąsiad, wytrącony z równowagi pierwszym pytaniem, odparł: „Truci-

znę”. Odwiedzający powiedział na to: „Dobrze, dobrze. Życzę smacznego”. W tym punkcie rozmowy chory sąsiad jeszcze bardziej się rozgniewał. A potem odwiedzający zadał ostatnie pytanie. A mianowicie, który doktor leczył chorego? Chory sąsiad odparł z udręką: „Już wystarczy! Zbliża się tu anioł śmierci!” Odwiedzający uśmiechnął się w odpowiedzi, nieświadom tego, co się dzieje: „Bardzo dobrze. Jego stopy przynoszą szczęście. Poczuj się lepiej i raduj się”. Podczas gdy chory czuł się przytłoczony w tej sytuacji, odwiedzający był zadowolony. Dziękował Bogu, że udało mu się wypełnić sąsiedzki obowiązek.

Źródło: Akbaş, A. Vahap (2011). Zaadaptowane z *Mesnevi*, tom 1, wersy: 3469–3485, *Mesnevi Stories*, Timaş Publications, Istanbul 2011.

Izrael

BIBLIODRAMA O BOHATERACH

Numer 1: RABBI AKIBA I RACHELA

Numer 2: ŚWIĘTA KLARA

Numer 3: RUMI I SZAMS

Sesje warsztatowe w Jerozolimie odbywały się od października 2011 do września 2012 roku i objęły w sumie 60 godzin: szesnaście sesji trwających 2,5–3,5 godziny każda dla jednej stałej grupy, cztery jednorazowe sesje o różnym czasie trwania dla różnych grup oraz specjalne sesje ćwiczeniowe dla osób pragnących wykorzystać tę metodę w innym otoczeniu.

Yael Unterman (główna trenerka) – nauczycielka, pisarka, aktorka i trenerka. Jej doświadczenie opiera się na żydowsko-amerykańskiej szkole bibliodramy, nazywanej w Europie „bibliolog” dla odróżnienia jej od powstałej tam bibliodramy zasadzającej się na tekstach chrześcijańskich. Od 2002 roku prowadzi zajęcia bibliodramatyczne dla osób dorosłych, ogólnoswiatowe ćwiczenia z bibliodramy dla żydowskich nauczycieli i rozliczne wykłady na temat żydowskich tekstów. Podróżuje również po całym świecie z monodramem o Kainie i Ablu, który jest owocem jej pracy nad bibliodramą.

Peta Jones Pellach (trenerka wspomagająca) – dyrektor do spraw działalności edukacyjnej w Elijah Interfaith Institute w Jerozolimie. Wniosła do projektu doświadczenie i biegłość w dziedzinie dialogu międzyreligijnego oraz edukacji osób dorosłych. Specjalizuje się w dostosowaniu materiału teologicznego i filozoficznego sześcioro religii do wykorzystania przez szersze kręgi odbiorców, tworzeniu zasobów edukacyjnych na podstawie artykułów naukowych i szkoleniu osób prowadzących dialog. Jest również żydowską edukatorką posiadającą dogłębną znajomość kanonu żydowskich tekstów sakralnych.

W Izraelu, może w większym stopniu niż gdziekolwiek indziej, religia nie wykorzystuje swego potencjału stania się jednoczącą siłą; na dodatek podziały religijne mają wymowę polityczną. The Elijah Interfaith Institute opiera się na przestance, iż dzielenie się religijną mądrością sprzyja pokojowi. Pojawiła się sposobność zademonstrowania mocy religii jako drogi ku pokojowi za pośrednictwem techniki bibliodramatycznej i wierzyliśmy, że odniesie powodzenie. Sesja szkoleniowa w Polsce w listopadzie 2011 zaoferowała nam bogaty zestaw technik.

Przekonaliśmy się, że bibliodrama zrównuje wszystkich i jest wspaniałą metodą wymiany myśli. Uczestnicy czuli zaufanie do osoby prowadzącej i innych członków grupy. Przedstawiciele każdego wyznania poczuli się dowartościowani, widząc, że „inni” uczestniczą z szacunkiem i głębokim zrozumieniem w lekturze ich świętych pism i nawet sami dostrzegli w nich nowe znaczenia dzięki bibliodramie.

Kiedy wszyscy doświadczyliśmy naszego wspólnego, uniwersalnego człowieczeństwa poprzez sposób, w jaki odbieraliśmy dramatyzm i dylematy, równie interesujące było odkrycie różnych interpretacji, z góry przyjętych osądów i dodatkowej wiedzy wnoszonej do bibliodramy. Co znamienne, nie ma tu ostrych podziałów według ściśle wyznaczonych linii demarkacyjnych wiary – chrześcijanin może podważyć albo wesprzeć dominujący pogląd i to samo może uczynić żyd. Odmienne interpretacje postaci były w znacznie większym stopniu wytworem naszych osobowości i doświadczeń życiowych niż przynależności religijnej. Przyczyniło się to do przetamania barier między nami. Przeżyliśmy również chwile wspólnego śpiewu, śmiechu i emocjonalnej refleksji. Członkowie grupy z Jerozolimy zaczęli darzyć się nawzajem szacunkiem i sympatią. Można powiedzieć, że wszelkie spotkania, nie tylko bibliodramatyczne, trwające wiele godzin, osiągnęłyby ten sam skutek. Lecz okazało się, zwłaszcza podczas późniejszych sesji, iż uczestnicy dzielą się bardzo osobistymi przemyśleniami i wątpliwościami, wyrażają głęboką wiarę i żywotowe uczucia, których nie ujawniliby w innym otoczeniu. Za pośrednictwem tekstu każdy odstąpił swoje człowieczeństwo. Zyskaliśmy wiedzę o naszej wierze i o sobie nawzajem. Wydaje się, że wielu z nas pozostanie z sobą w kontakcie.

Większość członków grupy z Jerozolimy zajmuje stanowiska liderów lub pełni funkcje nauczycieli w obrębie swoich społeczności religijnych i niewątpliwie wykorzysta poznaną metodykę w kontaktach ze studentami i wiernymi, a także w kontekście międzyreligijnym.

Stała grupa w Jerozolimie obejmowała przede wszystkim żydów i chrześcijan, ze sporadycznym udziałem uczestnika muzułmanina. Wszyscy żydowscy uczestnicy mieszkają w Izraelu, przeważnie w zachodniej Jerozolimie. Większość chrześcijan przebywała w Izraelu tymczasowo, w ramach różnych zajęć. Wielu mieszka obecnie w zachodniej Jerozolimie. Cztery jednorazowe spotkania odbyły się z udziałem grup odwiedzających: psychologów z Australii, którzy dotoczyli do jednej sesji z naszą stałą grupą (w większości chrześcijanie lub osoby bezwyznaniowe i dwaj żydzi); międzynarodowej grupy studentów teologii odbywających studia biblijne w Izraelu; grupy rzymskokatolickich studentów teologii z różnych krajów uzupełnionej przez studentów żydowskich (osoby zamieszkałe w Izraelu, a także przebywające z wizytą); dwóch międzynarodowych grup studentów z Konserwatywnej Jesziwy (żydzi) oraz Szkoły Letniej Bat Kol (chrześcijanie), przebywających w Izraelu od 1 do 3 miesięcy, połączonych w ramach jednej sesji.

BIBLIODRAMA O BOHATERACH

Numer 1: RABBI AKIBA I RACHELA

Streszczenie

Pierwsza z trzech bibliodram na temat Wielkich Ludzi/Bohaterów dąży do zgłębienia pojęcia „wielkości” w każdej z trzech tradycji religijnych, podkreślenia cech wspólnych, a także różnic. Pozwala ponadto uczestnikom uzmysłwić sobie, jak oni sami pojmują wielkość. Teksty zostały celowo zaczerpnięte nie z Biblii czy Koranu, lecz z ludowych podań i legend.

Numer 1 jest bibliodramą wykorzystującą różne techniki i podejmującą temat dwojga żydowskich bohaterów: rabbiego Akiby i jego żony.

Poruszane aspekty kompetencji międzykulturowych

Postawy – szacunek dla innych kultur; chęć poznania innych kultur; otwartość na ludzi reprezentujących inne kultury; gotowość do wstrzymania się z wydaniem opinii

Umiejętności – słuchanie osób należących do innych kultur; nawiązywanie kontaktów z przedstawicielami innych kultur; odkrywanie informacji o innych kulturach; empatia; wielostronny punkt widzenia; elastyczność poznawcza

Wiedza – znajomość tekstu ważnego dla Żydów; poznanie żydowskich koncepcji „bohaterstwa”; wiedza o jednym z najważniejszych bohaterów żydowskiej historii, rabbin Akibie i jego równie, choć w inny sposób, „heroicznej” małżonce Racheli

Adresaci

Dorośli, identyfikujący się ze specyficzną tradycją religijną, włączającą żydów i nie-żydów. Zakłada się, że nie-żydzi posiadają znikomą wiedzę na temat Judei w okresie zniszczenia Drugiej Świątyni albo Talmudu i pism rabinów tam opisanych.

Cele

- Podzielenie się z grupą żydów i nie-żydów opowieścią ważną dla żydów, lecz nieznaną osobom nie będącym żydami.
- Przeczytanie tekstu z szacunkiem, nawet jeśli jego fragmenty różnią się kulturowo od wartości i praktyk [niektórych] spośród uczestników; współodczuwanie z postaciami z narracji, przemawiającymi własnym głosem.
- Odkrycie w świętym tekście żydowskim wartości podzielanych przez nie-żydów
- Ukazanie żydom, że nie-żydzi mogą nauczyć ich czegoś o ich własnej tradycji
- Zbadanie koncepcji „heroizmu” i rozpoznanie dwóch punktów: po pierwsze, istnieje wiele wartości i zachowań uważanych za „heroiczne”, a po drugie, niektóre wartości i zachowania są uznawane przez jedną kulturę w większym stopniu niż przez inne

Efekty uczenia się

Pomyślnie zakończone zajęcia warsztatowe pozwalają uczestnikom uzyskać:

Postawy

- Uczestnicy wczują się w położenie bohaterów opowieści, a także Żydów, którzy stanowią dla nich podporę i wzór do naśladowania
- Uczestnicy uświadomią sobie, jak dużą wagę judaizm przywiązuje do skromności i wykształcenia
- Dla Żydów uczestniczących w zajęciach niektórzy z ich bohaterów zostaną „uwiarygodnieni” przez uczestników nie będących Żydami, co wzmocni ich więź z własną tradycją; nie-Żydzi zrozumieją i docenią „heroizm” osób spoza własnej tradycji, nie będąc jednocześnie zmuszonymi do uznania bohaterów za swoich, dzięki czemu staną się bardziej otwarci na kulturową odmienność

Umiejętności

- Uczestnicy poszerzą „zasób” rozmaitych działań służących przetamaniu barier kulturowych
- Uczestnicy nauczą się uważniej słuchać po zmaganiach z tekstem nieznanym i trudnym w odbiorze, czerpiąc wiedzę od innych członków grupy
- Uczestnicy mogą zyskać umiejętność sprawnego komunikowania się, pracując nad znanym sobie tekstem z innymi osobami, dla których ten tekst jest czymś nowym i przyjmując role przewodników i informatorów
- Uczestnicy będą mogli zastosować w praktyce wiele technik zaczerpniętych z bibliodramy

Wiedza

- Uczestnicy zyskają rozszerzone zrozumienie koncepcji „heroizmu” oraz „człowieka sprawiedliwego” w rozumieniu tradycji żydowskiej
- Uczestnicy zapoznają się z opowieściami o rabbim Akibie i Racheli oraz heroicznymi aspektami ich życia

Struktura działań

- I. Rozgrzewka – ćwiczenia
- II. Wprowadzenie do Pobożnej Opowieści
- III. Bibliodrama
- IV. Omówienie

Opis działań

I. Rozgrzewka

Kolejność działań

Wewnętrzny/zewnętrzny krąg: „Czym jest wielkość?”.

Etap 1:

1. Grupa dzieli się na dwa kręgi – wewnętrzny i zewnętrzny. W ten sposób każdy znajduje drugą osobę do pary.

2. Osoby z wewnętrznego kręgu mówią partnerom z zewnątrz, co dla nich określa wielkość istoty ludzkiej – słowem lub wyrażeniem (np. „pokora”). Partner odpowiada w ten sam sposób.
3. Wszyscy w wewnętrznym kręgu przesuwają się o krok w lewo. Powtarzają swoje słowo lub wyrażenie nowemu partnerowi.
4. Czynność ta wykonywana jest kilka razy (w zależności od tego, ile osób liczy grupa) – przesunięcie w lewo, wypowiedzenie słów. Można za każdym razem mówić to samo lub zmienić odpowiedź.

Etap 2:

Tym razem partnerzy muszą w trakcie mówienia wykonać ruch lub gest, aby przekazać swoją wypowiedź. To również należy powtórzyć kilka razy.

Etap 3:

Teraz uczestnicy przesuwają się w stronę nowych partnerów i wykonują jedynie gesty. (Wskazówka: partner odzwierciedla znaczenie gestu.)

Etap 4:

Kręgi łączą się w jedną grupę, a następnie po odliczeniu do trzech cała grupa wspólnie wykonuje gesty.

Etap 5:

Krótkie omówienie.

II. Wprowadzenie do Pobożnej Opowieści

Kolejność działań

1. Przedstawienie krótkiego tła historycznego Talmudu i ważnej roli studiowania Tory dla Żydów: Żydzi i chrześcijanie uważają hebrajską Biblię za świętą księgę. Wiele opowieści z Biblii znajduje się również, niekiedy z mniejszymi lub większymi zmianami, w Koranie. Najważniejszą ze świętych ksiąg, wyjątkową dla Żydów i podkreślającą „jak rozeszły się drogi” judaizmu i chrześcijaństwa, jest Talmud. Ukończony około VI w., stanowi kompilację legalistycznych i etycznych sporów, które ukształtowały żydowskie prawo i obyczaje. Istnieją dwie „wersje” Talmudu, jerozolimskie i babilońskie, z których ta druga uważana jest za pełniejszą i ogólnie (choć nie w każdym aspekcie) bardziej miarodajną. Dysputom o charakterze formalnym towarzyszą opowieści osadzone głównie w okresie Drugiej Świątyni, niektóre krótkie, inne długie i wzbogacone o opisy ważnych wydarzeń lub osób. Rabbi Akiba należy do najwybitniejszych postaci w literaturze talmudycznej. Jest również jednym z najważniejszych współtwórców idei, wartości i praw, na których późniejsi rabini, w tym całe pokolenie jego uczniów, opierają swoje dysputy. Warto wiedzieć, choć nie stanowi to części bibliodramy, że rabbi Akiba jest otaczany czcią przez Żydów, ponieważ przeciwstawił się rzymskiemu zakazowi studiowania Tory i z tego powodu poniósł męczeńską śmierć po okrutnych torturach zadanych przez Rzymian. Porównywał potrzebę studiowania Tory przez Żydów z potrzebą ryb, które muszą żyć w wodzie i nie mogą

przenieść się na suchy ląd, Rzymian zaś porównywał do lisa, który stara się wywabić ryby z ich naturalnego środowiska.

2. Wybór tekstów umożliwi uczestnikom wejście w bibliodramę raczej za pośrednictwem ludowych podań, nie fragmentów Biblii lub Koranu, które mogłyby okazać się nieco bardziej onieśmielające.

III. Bibliodrama

Kolejność działań

Wprowadzenie

1. Dzisiaj przeprowadzimy jedną z trzech bibliodram dotyczących bohaterów z różnych tradycji religijnych. Zwracamy się ku bardzo ważnemu dla Żydów tekstowi o nazwie Talmud. Czy ktoś z obecnych słyszał o Talmudzie?
2. Zapoznamy się teraz z jedną z najbardziej znanych legend o jednym z największych rabinów w żydowskiej historii – rabbim Akibie. Zaczynał bardzo skromnie, jako prosty, niewykształcony pasterz u bogacza. Symbolika pasterza ma duże znaczenie w tradycji żydowskiej, jako że niektórzy spośród największych bohaterów i przywódców byli na początku pasterzami – na przykład Mojżesz i Dawid – i uważa się, że sposób, w jaki człowiek prowadzi swoje owce, wskazuje, jak się spisze jako przywódca ludu. W opowieści, którą przeczytamy, nie pada imię żony Akiby, lecz w dalszych wersach Talmud wskazuje, iż nazywano ją Rachelą.
3. Wykorzystamy dzisiaj kilka różnych technik bibliodramy. Pierwszą z nich będzie „bibliolog”. W tym działaniu usłyszycie pytania skierowane do was tak, jakbyście byli postaciami z opowieści i musicie wymyślić odpowiedzi. Spróbujcie zastanowić się nad odpowiedziami i nie kępcujcie się. Odpowiadajcie zawsze w pierwszej osobie: „ja” i „my”, przemawiając bezpośrednio jako postać.

Etap 1: Bibliolog

1. Odczytanie opowieści do słów: „za zgodą”.
2. Powrót i ponowne odczytanie pierwszego akapitu.
3. Prowadzący zadaje grupie pytania, a uczestnicy odpowiadają jako bohaterowie, na przykład:
– *Ben Kalba Sabua, najbogatszy człowieku w mieście, czy jesteś zadowolony? O czym marzysz?*
– *Pasterzu Akiba, jak żyjesz jako pasterz stad Ben Kalby Sawuy? Lubisz dla niego pracować? O czym myślisz, kiedy jesteś na polach z owcami?*
– *Córko Rachelo, jak wygląda twoje życie? O czym myślisz?*
4. Prowadzący zaprasza grupę do zadawania pytań, mówiąc: „Czy są jakieś inne ważne pytania, które można zadać na tym etapie?”.

Etap 2: Odegranie trzech ról

1. Z przodu zostają ustawione trzy krzesła („przestrzeń sceniczna”).
2. Z grupy zostaje zaproszonych troje ochotników. Wybierają role postaci: Akiby, Racheli i Bena Kalby Sawuy. Otrzymują rekwizyty (chusty itp.) i mają wybrać gesty, które wyrażają charakter postaci.
3. Prowadzący zadaje każdemu dociekliwe pytania („Ile masz lat? Czy lubisz osoby ze swojego

- otoczenia?") i powtarza ich odpowiedzi (używając techniki „dublowania”, tzn. przemawiając w ich imieniu, w pierwszej osobie).
4. Następnie prowadzący mówi:
 - *To poranek dnia, w którym Akiba i Rachela spotykają się i rozmawiają. Na początek pojawia się Ben Kalba Sawua, najbogatszy mieszkaniec miasta. „Pokaż nam, jak się budzisz. Jak się dzisiaj czujesz?”*
 - *„Rachelo, jak wyglądał dzień, gdy się dzisiaj obudziłaś? Jak się czujesz?”*
 - *„Pasterzu Akiba, jak się miewasz? W jakim zdrowiu się rano obudziłaś?”*
 5. Teraz należy przeczytać pierwsze wersy opowieści i pozwolić uczestnikom swobodnie odegrać scenę.
 6. W pewnej chwili prowadzący nakazuje uczestnikom przerwać grę, mówiąc „Stop!” i pyta każdego z nich: „Co odczuwasz w tej chwili? Jakich wewnętrznych myśli nie odślaniasz przed innymi?”. Następnie klaszcze w dłonie, rozpoczynając akcję na nowo.
 7. Odwrócenie się do grupy: „Jeśli chcecie kogoś zastąpić, podejdźcie i dotknijcie osoby, którą chcielibyście zagrać”.
 8. Jeżeli opowieść postępuje naprzód zbyt powoli, należy powiedzieć: „Godzinę później” albo „Dzień później”.
 9. Kiedy zakończy się historia z pierwszego akapitu, należy zapytać odtwórców ról: „Czy możesz nam krótko powiedzieć, co ważnego zdarzyło się właśnie teraz w twoim życiu? Jak się teraz czujesz?”.

Etap 3: Ćwiczenie „W lustrzanym odbiciu upływającego czasu”

1. Odczytanie tekstu do miejsca: „powrócił z 12 000 uczniów”.
2. Prowadzący informuje:
 - *W tym momencie wszystkie postaci z opowieści są o 12 lat starsze. Przypuszczam, że mogły ulec pewnym zmianom. Zapraszam, żebyście wstali i podzielili się na pary.*
 - *Wybierzcie kogoś, kto będzie postacią A i kogoś, kto będzie postacią B.*
 - *Osoba A: Czy możesz poruszać się jak Akiba, uczonego rabin, który ma 12 000 uczniów? Niech pierwsza osoba spojrzy na tę drugą jakby widziała siebie w lustrze i czuła przemijające 12 lat.*
 - *Osoba A: Czy możesz wykonywać gesty Racheli, córki bogacza?*
 - Osoba B występująca jako Rachela, kobieta żyjąca samotnie w ubóstwie i oczekująca powrotu męża. Pierwsza osoba patrzy na drugą jakby widziała siebie w lustrze i czuła upływ tych 12 lat. Druga osoba spogląda na pierwszą jak na starą fotografię i odczuwa upływ tych 12 lat.*
 - *Osoba A, czy możesz poruszać się jak Ben Kalba Sawua, bogacz, który ma wszystko, cokolwiek zechce? Osoba B, czy potrafisz poruszać się jak Ben Kalba Sawua, bogacz, który dostaje wszystko, czego zapagnie? Osoba B: Czy możesz poruszać się jak Ben Kalba Sawua, który odciął córce dochody z posiadłości i od tego czasu jej nie oglądał (córki, ma się rozumieć). Pierwszą osobę ujrzyz w lustrze i poczujesz upływ tych 12 lat. Drugą osobę ujrzyz, gdy spojrzysz na tę pierwszą jak na starą fotografię i poczujesz przemijanie tych 12 lat.*
 - Wszyscy siadają razem w grupie.*
3. Prowadzący mówi: „Czy jako postaci chcecie nam powiedzieć, jak to jest być kimś innym niż 12 lat temu? Czy to smutne, czy radosne?”.

Etap 4: Bibliolog w dwóch grupach

1. Należy przeczytać tekst aż do końca opowieści.
2. Podzielić grupę na dwie części: pytających i odpowiadających.
3. Poprosić grupę pytających, by porozmawiali z odpowiadającymi jak Akiba i Rachela po 12 latach rozdzielenia.
4. Grupa odpowiadających przemawia jako postaci.
5. Prowadzący może się wtrącić, jeśli grupa ma problem z komunikacją albo zapomni zadać jakieś ważne pytania.
(Przykłady: – *Akibo, jakie to uczucie, być rozdzielonym z żoną? Często o niej myślisz? Cieszysz się swoją wiedzą? Rachelo, jakie to dla ciebie uczucie? Z czego się utrzymujesz?*)
6. Następnie grupa pytających proszona jest o rozmowę z odpowiadającymi w scenie rozgrywanej się między starcem, Akibą i Rachelą, kiedy Akiba wraca do domu.
(Przykłady: – *Kim jesteś, starcze? Rachelo, co czujesz, gdy mu odpowiadasz? Akibo, dlaczego się do niej nie odzywasz?*)

Etap 5: Bibliolog w jednej grupie

1. Cała grupa ponownie staje się odpowiadającymi.
2. Prowadzący mówi:
 - *Chciałbym teraz zobaczyć migawkowe zdjęcie emocji Akiby, który odchodzi; wystarczy jedno słowo (np. ulga, duma, zdziwienie)*
 - *Akibo, gdy odchodzisz, czy odwracasz głowę, czy spoglądasz ku przyszłości? (Pokażcie to ruchami głowy).*
 - *Rachelo, co myślałaś, wyruszając na jego spotkanie?*
 - *Sąsiedzi, opowiedzcie nam o Racheli.*
 - *Akibo i Rachelo, jak się czuliście w chwili ponownego spotkania?*
 - *Scena końcowa: Ben Kalbo Savuo, powiedz nam co czułeś podczas tej sceny?*
 - *Kto jeszcze chce teraz coś powiedzieć?*
3. Uwaga: scena z sąsiadami jest bardzo ciekawa. Jeżeli wystarczy czasu, możecie ją rozegrać na sposób bibliodramatyczny, na przykład żeby członkowie grupy stali się sąsiadami, porozmawiali i poplotkowali swobodnie między sobą. Mogą również zagrać osoby towarzyszące Akibie.

Etap 6: Krótkie omówienie

1. Osoby z kręgu wymawiają swoje prawdziwe imiona.
2. Prowadzący: – *Co cię poruszyło w tej opowieści? Jaki to był dla ciebie proces?*
(Dodatkowa możliwość): *Dokończcie zdanie: „Czułem/czułam siłę, kiedy..” i „Trudno mi było, kiedy..”*
– *Co przekazuje ta żydowska opowieść na temat wielkości?*

Teksty źródłowe

Talmud Babiloński, Traktat Ketubot 62b

Rabbi Akiba był pasterzem u Bena Kalby Sawuy, którego córka dostrzegła skromność i szlachetność

młodzieńca. Zapytała go: „Gdybym zaręczyła się z tobą, czy poszedłbyś na studia w akademii?”,
Odpart na to: „Tak”. Zaręczyli się potajemnie i odesłała go. Gdy ojciec się dowiedział, wypędził ją z domu i zaprzysiął, że odtąd w żaden sposób nie wspomże córki.
Akiba poszedł na studia i przez dwanaście lat uczył się w akademii. Powrócił z 12 tysiącami uczniów. I usłyszał starca mówiącego do niej: „Jak długo będziesz żyła jako pozorna wdowa?”,
– Jeżeli on mnie posłucha, znajdzie następne 12 tysięcy! – odparła.
Na to Akiba rzekł: „A zatem działamy za obopólną zgodą”.
Studiował przez następne 12 lat i powrócił z 24 tysiącami uczniów. Jego żona, dowiedziawszy się o tym, chciała wyruszyć mu na spotkanie, lecz sąsiedzi powiedzieli: „Pożycz jakiś strój i okryj się (przyzwoicie)”. Odparła na to: „Święty zna ducha bestii”.
Zbliżywszy się do niego, upadła na twarz i ucałowała jego stopy. Jego uczniowie odpychali ją na bok, lecz on powiedział: „Zostawcie ją w spokoju! Wszystko, co posiadamy, należy do niej”.
Jej ojciec usłyszał, że do miasta przybył jakiś wielki mąż i pomyślał: „Pójdę do niego; może on unieważni moje ślubowanie”. Gdy przybył, Akiba zapytał go: „Czy złożyłbyś przysięgę, gdybyś wiedział, że to wielki człowiek?” Tamten odparł: „Nawet po jednym wersie albo przykazaniu halachy!”.
Wówczas rzekł Akiba: „Ja nim jestem!”. Ben Kaiba Sawua upadł na twarz, ucałował jego stopy i oddał mu połowę swojego majątku.

BIBLIODRAMA O BOHATERACH

Numer 2: ŚWIĘTA KLARA

Streszczenie

Druga z trzech bibliodram na temat Wielkich Ludzi/Bohaterów dotyczy chrześcijańskiej bohaterki, Świętej Klary i wykorzystuje do tego działania, podczas których uczestnicy mają okazję zmienić swoje miejsce/rolę w grze. Scenariusz przedstawiony tutaj ma skróconą formę; pełną wersję można znaleźć na stronie: [http://bibliodramatic.net/main/document/document.php?cidReq=INTER&curdirpath=/Bibliodrama scenarios/Scenarios from Israel](http://bibliodramatic.net/main/document/document.php?cidReq=INTER&curdirpath=/Bibliodrama%20scenarios/Scenarios%20from%20Israel) .
Aby zobaczyć adresatów międzykulturowej bibliodramy, cele i efekty uczenia się, zobacz pełny scenariusz na stronie internetowej.

Struktura działań

- I. Rozgrzewka – ćwiczenia
- II. Wprowadzenie w Pismo Święte
- III. Bibliodrama
- IV. Processing (analiza procesu)
- V. Omówienie

Opis działań

I. Rozgrzewka

Kolejność działań

Krążenie

1. Grupa ustawia się w kręgu.
2. Jeden z uczestników wykonuje ruchy, które wyrażają „jak się czuje w tej chwili”.
3. Osoba po prawej stronie naśladuje ruchy, które w ten sposób przenoszą się przez cały krąg.
4. Kiedy ruch wreszcie powraca do pierwszej osoby, następna zaczyna nowy.
5. Należy to robić, aż każdy uczestnik będzie miał swój ruch.

Mój osobisty bohater

1. Uczestnicy dzielą się na pary.
2. Każdy opowiada o kimś, kogo poznał osobiście i jest jego bohaterem albo dokonał jakiegoś wielkiego czynu, przez 5–10 minut.

II. Wprowadzenie do Świętych Opowieści

Kolejność działań

1. Przedstawienie w skrócie tła historycznego oraz pojmowania świętych w sensie teologicznym. Prowadzący może przekazać część lub całość tła historycznego bibliodramy.
2. Warto nakreślić zarys otoczenia (początek XIII wieku) i wspomnieć, że miano „świętego” ma szczególne znaczenie dla rzymskich katolików. Święta Klara została kanonizowana niedługo po śmierci, co oznaczało, że jej cnotliwe życie oraz cuda, których dokonała, zostały oficjalnie zatwierdzone przez Kościół.

Reszta tła historycznego jest dostępna w całości na naszej stronie internetowej.

III. Bibliodrama

Kolejność działań

Wprowadzenie:

Dzisiaj nadal będziemy badać teksty o treści religijnej, które nie są częścią Biblii ani Koranu. Dzisiejsza opowieść dotyczy świętej Klary.

Etap 1: Lektura

Grupa odczytuje na głos historię świętej Klary.

Etap 2: Wskazówki

Prowadzący mówi:

— Dzisiejsza sesja jest bibliodramą typu bibliologicznego poruszającą między innymi kwestie „ich” i „nas”. W tej bibliodramie jedna grupa wyznaniowa – w tym przypadku chrześcijanie – będzie odpowiadać na pytania zadane przez innych. Niech chrześcijanie usiądą po jednej stronie sali, a inni po drugiej. Nie-chrześcijanie będą zadawali pytania chrześcijanom jako bohaterom opowieści,

a chrześcijanie odpowiedzą jako grane postaci. Na przykład: „Klaro, jak to było, kiedy dorastałaś?”

- Kiedy osoba pytająca poczuje, że chce zacząć udzielać odpowiedzi, może przejść na drugą stronę i odpowiadać – powinna jednak zostać tam do końca. Ważne, by przekazać chrześcijanom: nie zamierzamy kierować na was uwagi w krępujący sposób. Natomiast zapraszamy was do nawiązania bliskiego kontaktu z własną opowieścią i zapraszamy innych, by się do was przyłączyli, jeżeli zechcą. Niech więc teraz wszyscy zajmą swoje miejsca i nie-chrześcijanie mogą zacząć zadawać pytania. Gdy ktoś zapragnie przejść na drugą stronę i zacząć odpowiadać, niech przesunie swoje krzesło i dołączy do chrześcijan.

Etap 3: Bibliolog

Grupa wykonuje polecenia i rozdziela się. Prowadzący prosi o zadawanie pytań związanych z akapitem 1. Następnie przechodzi do akapitu 2 i tak dalej, aż do zakończenia opowieści. Co dziesięć minut prowadzący przypomina nie-chrześcijanom, że mogą dołączyć do chrześcijan i udzielać odpowiedzi, jeśli zechcą.

(Przykłady pytań w sytuacjach, gdy grupa ma problem z kontynuacją:

- *Klaro, jak wyglądało twoje dorastanie? Czy łączy cię bliska więź z matką? Co myślisz o ojcu? Czy sądzisz, że byłabyś tym, kim jesteś, gdybyś nie dorastała w bogatej rodzinie? Albo: Co w twoim życiu sprawiło, że jesteś właśnie tym, kim jesteś?*
- *Jakie emocje odczuwałaś spotykając świętego Franciszka? Czy to było dziwne uczucie, poznać kogoś ubogiego? Co dla ciebie oznaczały jego słowa?*
- *Biskupie Guido: opowiedz nam o Klarze ze swojego punktu widzenia.*
- *Matko na końcu historii, dlaczego się przyłączyłaś?*
- *Ojciec na końcu historii, jesteś sam, zupełnie sam w swoim bogatym domu. O czym myślisz?*
- *Prowadzący może zapytać na zakończenie:*
- *Klaro, jakie to było dla ciebie uczucie, wziąć udział w tego typu bibliodramie? Co czujesz wobec chrześcijan w tej sali? Co czujesz do nie-chrześcijan?.*

Etap 4: Processing (analiza procesu)

1. Powrót do zamkniętego kręgu.
2. Każdy po kolei wypowiada swoje prawdziwe imię (wychodzenie z roli).
3. Należy ustawić pięć krzeseł z przodu i na każdym położyć inną chustę.
4. Prowadzący wyjaśnia, że krzesła reprezentują Klarę, Franciszkę, matkę Klary, ojca Klary oraz biskupa.
5. Prowadzący zaprasza uczestników, by kolejno zajmowali krzesła.
6. Uczestnicy mogą: (a) usiąść na krześle i wypowiedzieć jako postać z opowieści słowa, które uczestnik/uczestniczka wypowiedzieliby również w rzeczywistym życiu; albo (b) stanąć za krzesłem i przemówić do postaci znowu jako swoje prawdziwe ja.

Przykład wersji (a): uczestnik siada na krześle ojca Klary i mówi: „Staram się panować nad wszystkimi, którzy mnie otaczają”.

Przykład wersji (b): uczestnik staje za krzesłem ojca Klary i mówi do „niego”: „Nie życzę sobie, by ludzie tacy jak ty panowali nade mną”.

Etap 5: Omówienie

Prowadzący:

- *Co poruszyło was w tej historii? Przez jaki proces przeszliście w trakcie tej historii?*
- *Jaki wizerunek wielkości ujrzeliśmy tutaj? Czy przemówił do was?*
- *Jak to wyglądało dla grupy chrześcijan? A dla drugiej grupy?*
- *Dlaczego niektóre osoby przeszły na drugą stronę i jak się wtedy czuły? A osoby, które nie przeszły?*
- *Czy możemy podzielić się z innymi swoimi opowieściami? Czy mają głębokie znaczenie?.*

Teksty źródłowe

Święta Klara z Asyżu (adaptacja różnych źródeł)

Święta Klara urodziła się jako Chiara, najstarsza córka zamożnego Favorina (Favarone) Sciffi, hrabiego Sasso-Rosso i jego żony Ortolany, pobożnej kobiety, która odbyła pielgrzymki do Rzymu i Ziemi Świętej. Choć Klara była piękna i zaplanowano dla niej korzystne zamążpójście, nie okazywała zainteresowania ziemskimi dobrami przynależnymi jej z racji szlacheckiego urodzenia... Dalszy ciąg tekstu można znaleźć na naszej stronie internetowej.

BIBLIODRAMA O BOHATERACH

Numer 3: RUMI I SZAMS

Streszczenie

Trzecia bibliodrama poruszająca temat Wielkich Ludzi/Bohaterów: trzyczęściowy warsztat podejmujący ogólny temat bohaterów oraz dwóch konkretnych bohaterów muzułmańskich, Rumiego i Szamsa. Scenariusz przedstawiony tutaj ma skróconą formę; pełną wersję można znaleźć na stronie: [http://bibliodramatic.net/main/document/document.php?cidReq=INTER&curdirpath=/Bibliodrama scenarios/Scenarios from Israel](http://bibliodramatic.net/main/document/document.php?cidReq=INTER&curdirpath=/Bibliodrama%20scenarios/Scenarios%20from%20Israel) .

Aby zapoznać się z oczekiwanymi kompetencjami międzykulturowymi, adresatami, celami oraz efektami uczenia prosimy o przyjrzenie się pełnej wersji scenariusza na stronie internetowej.

Struktura działań

- I. Gra – „Odgadnij, kto jest bohaterem”**
- II. Wprowadzenie do Świętych Opowieści**
- III. Bibliodrama**
- IV. Processing – analiza trzyczęściowego cyklu warsztatów o bohaterach i tematu nr 3**

Opis działań

I. Gra – „Odgadnij, kto jest bohaterem”

Kolejność działań

1. Wszyscy proszeni są o wybranie bohatera lub bohaterki z pism i legend związanych z ich wiarą (albo, jeżeli nie znają takich bohaterów, mogą wybrać osobę z kręgu kulturowego).
2. Uczestnicy zapisują na kartkach kilka zdań w pierwszej osobie, opisujących postać, lecz bez ujawniania zbyt wiele mówiących szczegółów. Na przykład, gdy bohaterem jest Mojżesz: „Przewadziłem mój naród przez wiele lat. Moje życie zaczęło się wśród obcego ludu, a moja matka nie była rodzoną matką. Przebyłem w życiu długą drogę. Mój brat i siostra byli również ważnymi osobami. Jestem pełen pokory”.
3. Z przodu ustawione zostają dwa krzesła – jedno z nich można przykryć chustą. Każdy uczestnik po kolei podchodzi i siada na przykrytym krześle, po czym odczytuje powoli, linijka po linijce to, co napisał.
4. W każdej chwili w trakcie czytania osoba, która uważa, że odgadła, podchodzi i siada na drugim krześle. Zadaje pytanie zaczynające się od: „Jakie to było uczucie, kiedy...” albo „Co myślałeś, kiedy...”, komunikując w ten sposób, że wie na pewno, kim jest bohater. Na przykład w przypadku Mojżesza pytanie może brzmieć: „Jakie to było uczucie, gdy znajdowałeś się na Górze Synaj?”.
5. Jeśli pytający odgadł błędnie, pierwsza osoba odpowiada „Nie” i ta druga osoba wraca na swoje miejsce.
6. Jeśli domysł jest trafny, pierwsza osoba udziela stosownej odpowiedzi („Doznawałem euforii przez czterdzieści dni, nie pamiętam tego wyraźnie”) i wówczas druga osoba może zadać następne pytanie lub dwa (ewentualnie: grupa również może zadać kilka pytań). Każda odstona dotycząca bohatera/bohaterki może trwać około 3–10 minut, w zależności od tego, ile czasu prowadzący przewiduje na tę technikę.
7. Na koniec prowadzący otwiera dyskusję, podczas której uczestnicy mówią, co czuli wypowiadając się w imieniu swojego bohatera/bohaterki i słuchając pozostałych, reprezentujących różne wyznania. Można zacząć od zaproszenia uczestników, by rozpoczęli od zdania: „To było dla mnie przejmujące, kiedy...”. Taki początek pomoże im skupić się na najbardziej istotnych momentach.

II. Wprowadzenie do Świętych Opowieści

Kolejność działań

Przedstawienie krótkiego tła historycznego dla postaci Rumiego i Szamsa.

Tło historyczne w pełnej wersji znajduje się na naszej stronie internetowej.

III. Bibliodrama

Kolejność działań

Wprowadzenie:

Dzisiaj zajmiemy się dalszym zgłębianiem tekstów religijnych niebędących Biblią ani Koranem.

Przywołujemy postać człowieka ważnego dla Irańczyków, Turków, Afgańczyków i innych muzułmanów z Azji Środkowej, a także dla muzułmanów z Półwyspu Indyjskiego, którzy od siedmiuset lat wysoko cenią jego duchowe dziedzictwo.

Etap 1: Przyswajanie tekstu

Zacznemy od techniki pomocnej przy zapoznawaniu się z zupełnie obcym tekstem:

1. Pierwsza część opowieści o Rumim i Szamsie zostaje odczytana na głos (tekst jest dostępny na naszej stronie internetowej).

Uwaga: Tekst jest długi i można go skrócić – na przykład kończąc na słowach „ty wiesz lepiej”. Dłuższa wersja może zostać odegrana w ramach pełnej bibliodramy, podczas której uczestnicy wybiorą role Rumiego, Szamsa, uczniów, przekupniów z targowiska itp.

2. W trakcie czytania tekstu zachęca się uczestników, by wybrali słowo lub krótkie zdanie, które ich uderzyło, wydaje im się ciekawe lub ważne. Na przykład, z tekstu przytoczonego poniżej (Rumi i Szams) ktoś może wybrać „buntownik religijny” albo „nikt nie przemawiał od serca”.
3. Po zakończeniu czytania tekstu każdy z uczestników siedzących w kręgu wypowiada głośno w dramatyczny sposób wybrane słowo lub zdanie, które następnie powtarza cała grupa, dodając więcej dramatyzmu. Na przykład, jeśli uczestnik mówi: „buntownik religijny”, grupa odpowiada głośno i dobitnie: „BUNTOWNIK RELIGIJNY!”.
4. Kiedy już wszyscy się wypowiedzą, prowadzący zwraca się do grupy: „A teraz, gdy policzę do trzech, wszyscy wymówimy nasze kwestie równocześnie. Raz, dwa, trzy!”. Cała grupa odzywa się jednocześnie.

Etap 2: Bibliolog

1. Prowadzący odczytuje ponownie pierwszy akapit. Prosi grupę o odpowiedź na pytania z punktu widzenia Szamsa, na przykład:
 - *Szamsie, jak wygląda twoje życie?*
 - *Dlaczego postanowiłeś żyć w ten sposób?*
 - *Czy zawsze, od dzieciństwa, byłeś taki?*
 - *Czy żyje ci się ciężko, czy jesteś szczęśliwy?*
 - *Jak wyglądają twoje spotkania z prostymi ludźmi i z uczonymi?*
 - *Kiedy siedzisz nocą przy świecy, o czym myślisz?*

(Prowadzący zaprasza grupę do zadawania jeszcze innych pytań.)

2. Prowadzący odczytuje tekst do końca.
3. Dwaj ochotnicy wcielają się w Rumiego i Szamsa i siadają na dwóch krzesłach z przodu.
4. Uczestnicy zadają pytania na temat postaci. Dwaj bohaterowie mogą również rozmawiać z sobą.
5. Następnie prowadzący pyta: „Czy jeszcze ktoś pragnie nam coś powiedzieć?”
6. Wyjście z ról: „Niech każdy z kręgu wymówi swoje prawdziwe imię, żeby wyjść z bibliodramy”.

Etap 3: Omawianie tekstu w parach

1. Grupa dzieli się na pary i odpowiada na pytanie: „Czy w życiu jestem Rumim czy Szamsem? Dlaczego?”.
2. Omówienie w podstawowej grupie.

3. Prowadzący: „Co was poruszyło w tej opowieści?”, „Jaki proces przeżyliście w jej trakcie?”.
(Inna możliwość): – *Omówienie przez dokończenie zdania: „Wywarło na mnie silne wrażenie, kiedy...” oraz „To było dla mnie trudne, kiedy...”*
– *Jakie przesłanie na temat wielkości przekazuje ta muzulmańska opowieść? Co myślimy o tych bohaterach?*

IV. Processing – analiza trzyczęściowego cyklu warsztatów o bohaterach i tematu nr 3

Kolejność działań

Etap 1: Rozmowa bohaterów

1. Pośrodku zostają ustawione trzy krzesła. Każde reprezentuje jedną opowieść i występujących w niej bohaterów: świętą Klarę, rabbiego Akibę i Rachelę, Rumiego i Szamsa.
2. Prowadzący pyta uczestników, jakie rozmowy mogły mieć miejsce między wielkimi postaciami w każdej z opowieści.
3. Uczestnicy zostają zaproszeni, by siadali kolejno na krzesła reprezentującym danego bohatera i przemawiali do drugiego krzesła; np. św. Klara może powiedzieć do żony rabbiego Akiby: „Tak jak ja, oddałaś całe swoje doczesne bogactwo za poszukiwania duchowe”.
4. Jeżeli na drugim krzesle siedzi już inna osoba, odpowiada. Jeśli nie, ktokolwiek z uczestników może podejść i odpowiedzieć.

Etap 2: Znamiona wielkości

1. Uczestnicy na pytanie prowadzącego przypominają sobie, jakie cechy świadczące o wielkości dostrzegli w każdej z opowieści.
2. Wymieniając poszczególne cechy, wybierają chusty przedstawiające dane cechy i wieszają je na oparciach krzesel.
3. Następnie prowadzący pyta uczestników, jaką wybitną cechę pragnęliby w sobie rozwinąć. Wszyscy występują naprzód i biorą chusty symbolizujące te cechy.

Teksty źródłowe

Rumi i Szams

Działo się to w połowie trzynastego wieku. Przez wiele lat religijny buntownik o imieniu Szams z Tabrizu podróżował z miasta do miasta, zadając podchwytliwe pytania każdemu napotkanemu uczonemu. Poszukiwał nauczyciela, lecz u nikogo nie znajdował odpowiedzi na swoje pytania. Wszyscy cytowali księgi i pisma, żaden jednak nie przemawiał od serca, z własnego doświadczenia. Szams pragnął dotrzeć poza księgi do serca Boga, przez serce człowieka. Dokądkolwiek się udał, ludzie nazywali go szaleńcem, bluźniercą, a on litował się nad nimi...

Dalszy ciąg tekstu można znaleźć na naszej stronie internetowej.

IV.

Aleksander Schejbal

PODSUMOWANIE: KORZYŚCI Z UDZIAŁU W WARSZTATACH PILOTAŻOWYCH BASICS

Rozszerzenie wiedzy o sobie i znajomości podstawowych źródeł własnej kultury i/lub przekonań

Po tej opowieści zacząłem mieć wątpliwości. Czy mogę obstawać przy własnych pomysłach, gdy wokół pojawia się tak wiele innych? Myślę, że to nie takie proste.

Rozszerzenie wiedzy o innych religiach i kulturach

Poznajemy, a co ważniejsze, doświadczamy tego, co ma głębokie znaczenie dla osób wyznających inną religię i inne odmiany tej samej religii.

Uświadomienie sobie uprzedzeń i stereotypów osadzonych we własnej percepcji innych wyznań

Dotychczas nie zdarzyło mi się niczego analizować tak dogłębnie. Okazało się, że pozory mylą, a słowa, którymi określam świat ducha, są niewystarczające.

Rozwijanie zdolności do podejmowania dialogu międzykulturowego i międzywyznaniowego

Zajęcia pozwalają nam nawiązać dialog w obliczu istotnych różnic, poznać się nawzajem i wypracować wspólne rozwiązania prowadzące do otwarcia się na różnicowanie i odmienność.

Bardziej otwarta i tolerancyjna postawa wobec innych

Nie każdy myśli tak samo o pewnych sprawach. Słuchanie myśli innych osób otwiera umysł. „Inność” nie musi być czymś, co dzieli.

Program zajęć warsztatowych BASICS przeprowadzony w różnych środowiskach kulturowych i religijnych w Polsce, na Węgrzech, Islandii, w Turcji i Izraelu zaowocował opracowaniem kompendium scenariuszy opartych na bibliodramie, mających na celu rozwijanie dialogu międzywyznaniowego i umiejętności nawiązywania relacji międzykulturowych. Scenariusze te zostały przedstawione w niniejszej publikacji w wersji skróconej. Każdy z nich uwzględnia aspekty relacji międzykulturowych, które można poruszyć w bibliodramie o charakterze międzyreligijnym i/lub międzykulturowym, wymienia konkretne cele związane bezpośrednio z tymi aspektami i wyraźnie określa efekty uczenia się możliwe do osiągnięcia w trakcie warsztatów opartych na proponowanych scenariuszach.

Sprecyzowanie efektów jest kwestią podstawową w przygotowywaniu działań edukacyjnych, zarówno w obrębie edukacji formalnej, jak i nieformalnej. Autorzy scenariuszy wykorzystali wszelkie możliwości, by zachęcić potencjalnych użytkowników do zastanowienia nad proponowanymi w poszczególnych scenariuszach efektami

uczenia się i skupienia na tych spośród nich, które odnoszą się do konkretnych grup oraz kontekstu edukacyjnego. Aby „zmierzyć” zakres uzyskanych umiejętności, prowadzący warsztaty powinni zastosować metodę oceniania uwzględniającą jakiś „wskaźnik” podstawowego poziomu grupy rozpoczynającej bibliodramę o charakterze międzykulturowym jako punkt odniesienia dla zmian zachodzących w uczestnikach pod względem nowego podejścia, umiejętności bądź wiedzy związanej z uwzględnionymi w zajęciach warsztatowych aspektami relacji międzykulturowych. Układ typowej sesji bibliodramatycznej obejmuje dwie fazy, które można wykorzystać w takim badaniu: puls na etapie początkowym i omówienie na końcu zajęć warsztatowych. Scenariusze nie zawierają gotowych zestawów pytań – sami trenerzy muszą je zadać i dostosować do konkretnego kontekstu zajęć (zróżnicowane zdolności komunikacyjne uczestników, różne cele edukacyjne, zmienna dynamika grupy itp.). W każdym razie jest rzeczą bardzo istotną, by zebrać opinie uczestników na temat wartości działań edukacyjnych w formie umożliwiającej ocenę.

Metodę taką zastosowano podczas warsztatów pilotażowych BASICS, co pomogło nam opracować, wypróbować i udoskonalić scenariusze zajęć przedstawione w niniejszej książce. Na obecnym etapie chcielibyśmy podzielić się niektórymi opiniami uczestników projektu o umiejętnościach nawiązywania relacji międzykulturowych, które uzyskali dzięki warsztatom opartym na bibliodramie. Aby przedstawić całościowe podsumowanie wyników, musieliśmy zmierzyć się z trzema istotnymi utrudnieniami towarzyszącymi każdej próbie zrozumienia wartości bibliodramy jako narzędzia międzywyznaniowego i/lub międzykulturowego kształcenia. Po pierwsze, bibliodrama obejmuje wiele różnych sposobów podejścia, metod i technik, tych dobrze znanych w systemie edukacyjnym, jak odgrywanie ról postaci przywoływanych ze źródeł literackich, lecz także tych bardziej kontrowersyjnych, jak żarty sytuacyjne oparte na wątkach zaczerpniętych z religijnych ksiąg. Po drugie, wykorzystanie tych metod w znacznym stopniu zależy od umiejętności prowadzącego i tak zwanej „dynamiki grupy”, która może przekroczyć granice racjonalnej, obiektywnej analizy. Po trzecie, bibliodramatyci deklarują, iż zajmują się „duchowymi aspektami poznawania” i postrzeganiem „podstawowych ludzkich wartości”, które niełatwo przełożyć na konkretne postawy, umiejętności czy wiedzę przedstawioną jako rezultat działań edukacyjnych.

Proponujemy zatem podążenie empirycznym szlakiem i na zakończenie przedstawiamy krótki zapis uwag i opinii osób, które skorzystały z zajęć warsztatowych BASICS. Z bogatego zasobu spostrzeżeń, uwag i refleksji przekazanych przez uczestników w ankietach i rozmowach wybraliśmy i sklasyfikowaliśmy te, które odnoszą się do konkretnych osiągnięć edukacyjnych zajęć w ich aspekcie międzykulturowym.

Rozszerzenie wiedzy o sobie i znajomości podstawowych źródeł własnej kultury i/lub przekonań

To osiągnięcie daje się zauważyć nie tylko jako rezultat bibliodramy przeprowadzonej w grupie uczestników oderwanych od religijnych korzeni swojej kultury. Co ciekawe, uwidacznia się również w grupie osób wykształconych, obeznanych z treścią ksiąg, które wpłynęły na ich przekonania i system wartości. Bibliodrama podsuwa możliwość dokładnego zbadania religijnej narracji, co pomaga „wejść” w poszczególne sytuacje oraz postaci opisane w tego rodzaju tekstach, gdyż zawiera w sobie pewne podstawowe wyobrażenia. Cel ten można osiągnąć również dzięki czytaniu, choć rzadko pojawiają się odczucia równie silne jak te, które opisali uczestnicy warsztatów BASICS:

Możesz wkroczyć głębiej w swoją tożsamość, poznać siebie w atmosferze akceptacji i otwartości, doświadczycy pewnych rzeczy „na własnej skórze”.

To fascynujące, czego można się dowiedzieć, słuchając Żydów, ta historia nigdy nie ukazała mi się w taki sposób. Stary Testament jest dla mnie czymś w rodzaju korzeni. Skłonił mnie do pytań o Boga i dlaczego Bóg właśnie tak rządzi światem.

Kiedy wychodzę, zaczynam kwestionować moje wartości i przekonania. Myślę, że wszyscy jesteśmy częścią jakiejś całości. Jeśli uświadamiamy sobie i uznajemy wzajemnie nasze istnienie na tyle, na ile tylko możemy, to potrafimy też odnaleźć w tym sens.

Wyszliśmy poza grę i opowieść, nawiązując kontakt z własnym życiem. Taki jest rezultat wybranej metody odgrywania ról.

Po tej opowieści zacząłem mieć wątpliwości. Czy mogę obstawać przy własnych pomysłach, gdy wokół pojawia się tak wiele innych? Myślę, że to nie takie proste.

Rozszerzenie wiedzy o innych religiach i kulturach

Podobnie bibliodrama o charakterze międzywyznaniowym pomaga „wejść” w inne religijne opowieści, z uwzględnieniem tych właściwie nieznanymi uczestnikom. Jest to szczególnie istotne w przypadku zgłębiania tekstów uważanych za święte przez innych członków wielokulturowego społeczeństwa nękanego nieuniknionymi napięciami i konfliktami. Warsztaty bibliodramatyczne mogą w szczególny sposób posłużyć międzykulturowemu zbliżeniu przedstawicieli odmiennych religii lub wierzeń. Bibliodrama jako taka ujawnia swój potencjał w pełni jako sposób dotarcia do bezpośredniej wiedzy o poglądach i wartościach cenionych przez innych:

Poznaję inne religie przez opowieści, co jest dla mnie nowością i naprawdę mnie wzbogaca. Ponadto fakt, iż nasza grupa jest tak zróżnicowana, sprawia, że wzajemne relacje stają się czymś szczególnym i pozwalają mi poznać za pośrednictwem bibliodramy inne kultury i religie w sposób, który za każdym razem jest dla mnie zaskoczeniem!

Szczególnie ważny okazał się wymiar poznawczy w odniesieniu do innych kultur i ich postrzegania przez pryzmat stereotypów – interesujące zderzenie z Biblią i Koranem...

Jako Żyd oczywiście niewiele wiedziałem o chrześcijańskim i muzułmańskim sposobie postrzegania świętych ksiąg i teraz czuję się o wiele swobodniej, gdy spotykam „obcego”.

Konieczność odgrywania osoby mającej inne doświadczenia i pochodzącej z innego środowiska może naprawdę otworzyć człowiekowi oczy.

Poznajemy, a co ważniejsze, doświadczamy tego, co ma głębokie znaczenie dla osób wyznających inną religię i inne odmiany tej samej religii.

Nieczęsto zdarzają się tak otwarte i przyjazne dyskusje na tak wielu płaszczyznach. Zajrzałem w myśli ludzi, z którymi w innych okolicznościach nie miałbym okazji się zetknąć.

Uświadomienie sobie uprzedzeń i stereotypów osadzonych we własnej percepcji innych wyznań

Bezpośrednie zetknięcie z innymi źródłami religijnymi samo w sobie prowadzi do korekty stereotypowego postrzegania i uprzedzeń. Bibliodrama oferuje jednak znacznie więcej niż bezpośrednie przyswajanie wiedzy. Wiele technik bibliodramatycznych pozwala dostrzec kontrowersyjne tematy z innego punktu widzenia, a nawet doświadczyć ich znaczenia. Na tym etapie możemy zrozumieć dodatkowe znaczenie tej metody, kładącej nacisk na „empiryczny tryb nauczania”:

Uświadomiłem sobie, że patrzyłem na wiele spraw z ograniczonej perspektywy.

To wspinały sposób nawiązania kontaktu i poznania ludzi z innych kultur, a także określenia szczerej relacji, która umożliwia dostrzeżenie podobieństw i różnic z niestereotypowego punktu widzenia.

Uważałem się za osobę, która nie ulega zewnętrznym wpływom. Zaskoczyło mnie to, jak łatwo dostosowałem się do zasad obowiązujących w grupie. Teraz lepiej rozumiem, jak i dlaczego ludzie podporządkowują się przyjętym zasadom.

Byliśmy na górze w synagodze z Żydami, odczytywaliśmy fragment Nowego Testamentu, a oni okazali wielki szacunek, współczucie i zrozumienie. Naprawdę sprawiali wrażenie, jakby rozumieli na głębszym poziomie to, co się dzieje.

W moim systemie wychowania doktryna chrześcijańska przeczyła logice i rozsądkowi, a tutaj po sesji zyskuje się szacunek dla treści, którą widzą w niej chrześcijanie.

Dotychczas nie zdarzyło mi się niczego analizować tak dogłębnie. Okazało się, że pozory mylą, a słowa, którymi określam świat ducha, są niewystarczające.

Podczas poprzedniej sesji myślałem o tym, czym jest zrozumienie. Podczas tej sesji myślałem, jak nie żywić uprzedzeń i cenić zarówno siebie, jak i własne otoczenie. Z pewnością jeszcze to przemyślę.

Rozwijanie zdolności do podejmowania dialogu międzykulturowego i międzywyznaniowego

Umiejętność nawiązywania dialogu uwarunkowana jest nie tylko poziomem wiedzy rozmówców na temat przedmiotu dyskusji. W znacznym stopniu na tę zdolność wpływa zaangażowanie emocjonalne i wzajemne nastawienie w trakcie spotkania. Warsztaty bibliodramatyczne mogą stać się bezpiecznym miejscem międzywyznaniowego/

/międzykulturowego spotkania i otwartą przestrzenią pozwalającą na pokojową konfrontację odmiennych poglądów na życie:

Próby osobistego zrozumienia tekstu wyznaczają wspólny cel, dzięki któremu różnorodność w grupie prowadzi do jej wzbogacenia.

Ćwiczenia (bibliodramatyczne) prezentują różne metody angażowania się w dialog, również w formie niewerbalnej, poprzez wyraz artystyczny, oferując w ten sposób wiele rozmaitych perspektyw spotkania innej osoby.

Zawsze interesowała mnie rozmowa z innymi ludźmi, lecz mój umysł się zamykał, a teraz mogę mówić o tym, co czuję i chętnie wystucham opinii innych.

Bardzo interesujące doświadczenie – dostrzec różnicę między własnym sposobem postrzegania a jego przyjęciem przez grupę. Odkryłem u członków grupy wiele wspólnych cech, pomimo dzielących nas różnic, odmiennych doświadczeń i punktów widzenia.

Należę do chrześcijańskiej wspólnoty wyznaniowej zaangażowanej w kwestię pojednania i widzę to (bibliodramę) jako sposób poznawania się różnych ludzi na głębszym poziomie.

Nie podoba mi się traktowanie poglądów religijnych jako tabu. Odprężam się, gdy w grupie dyskutuje się otwarcie i bez zakazów na różne tematy w atmosferze wzajemnego szacunku.

Zajęcia pozwalają nam nawiązać dialog w obliczu istotnych różnic, poznać się nawzajem i wypracować wspólne rozwiązania prowadzące do otwarcia się na zróżnicowanie i odmiennność.

Bardziej otwarta i tolerancyjna postawa wobec innych

Warsztaty bibliodramatyczne, zwłaszcza program długoterminowy, taki jak cykl pilotażowy BASICS, stwarza sposobność zbliżenia się do innych uczestników. Występuje to niewątpliwie w innych programach edukacyjnych, w których ludzie spotykają się regularnie przez dłuższy czas. Spotkania bibliodramatyczne skupiają się jednak na wątkach o dużym znaczeniu emocjonalnym dla uczestników, dlatego w trakcie sesji nawiązują oni bardzo bliskie kontakty, które pomagają nawiązać prawdziwe przyjaźnie oraz poczuć wzajemne zrozumienie i szacunek, zwłaszcza gdy uczestnicy odkrywają rzeczy, które ich łączą pomimo różnic w sferze wyznania:

To [warsztaty bibliodramatyczne i ich otoczenie] bardzo pomaga, ponieważ tworzy przyjazną atmosferę i pozwala uczyć się od siebie nawzajem.

Widzę sprawy w skali światowej, wątki i pytania wspólne nam wszystkim. To inspirujące i ekscytujące, uzyskać szacunek, zrozumienie i otwartość od osób innej wiary.

Słuchanie innych pozwala mi rozważyć na nowo przyjęte wcześniej pojęcia. Można dostrzec różnice i podobieństwa, nawiązać dialog w grupie, zaczynając od tych pojęć.

Zajęcia budzą ciekawość i otwarte spojrzenie na inne religie, a także zachęcają do poszukiwania wspólnych wartości.

Spoglądając przez filtr życiowych doświadczeń, to samo wydarzenie może wpłynąć na jedną osobę pozytywnie, na inną zaś negatywnie. Często nie wiemy tego wcześniej, lecz możemy się dowiedzieć dzięki nawiązaniu kontaktu.

To było zupełnie inne doświadczenie, poznać te sprawy w kontaktach grupowych (jako cudzoziemcy w obcym kraju, z akceptacją lub odrzuceniem imigrantów), a potem myśleć o nich indywidualnie.

Nie każdy myśli tak samo o pewnych sprawach. Słuchanie myśli innych osób otwiera umysł. „Inność” nie musi być czymś, co dzieli.

Poświęciliśmy tyle czasu na rozmowy o ludzkich uczuciach, że pod koniec spotkania widziałam po prostu ludzi. A kilka godzin wcześniej, idąc na zajęcia, myślałam tylko: będę w pomieszczeniu pełnym chrześcijan. Sądzę, że to właśnie bibliodrama pozwoliła mi zobaczyć nie chrześcijan, a ludzi. Stało się to o wiele łatwiej i szybciej, niż gdybyśmy prowadzili teologiczną dyskusję.

Opinie uczestników warsztatów BASICS uzyskane we wszystkich krajach partnerskich są entuzjastyczne i pozytywne. Zebraliśmy jednak również interesujące pytania, które zachęcają do dalszych badań wspólnej płaszczyzny bibliodramy i kształcenia międzykulturowego i międzywyznaniowego. W tym celu stworzyliśmy interaktywną platformę, by dzielić się spostrzeżeniami na temat wartości scenariuszy BASICS wdrażanych w różnych kontekstach kulturowych i religijnych.

Zapraszamy na naszą stronę www.bibliodramatic.net, gdzie można uzyskać dostęp do większego zasobu źródeł oraz kontaktów w zakresie bibliodramy międzykulturowej i międzywyznaniowej.

V. MATERIAŁY MULTIMEDIALNE PROJEKTU

Krzysztof Tusiewicz FILMOWE ZMAGANIA Z BIBLIODRAMĄ

Projekt BASICS zakładał powstanie publikacji w dwóch wersjach – jako książki i filmu, dokumentujących proces i osiągnięcia warsztatów pilotażowych. Na potrzeby filmu mogłem zarejestrować działania warsztatowe w Polsce (seminarium instruktażowe dla trenerów) i na Islandii (międzykulturowe spotkanie uczestników pilotażu), ale wyzwaniem okazała się nie ilość zarejestrowanych grup, a wybór metody porządkowania i klasyfikacji sfilmowanego materiału.

Po pierwsze musiałem mieć pewność co do słuszności podstawowego pomysłu, czyli rejestracji i publikacji tak ulotnych i często osobistych zdarzeń mających miejsce w czasie sesji bibliodramy. Jestem przekonany, że warto te zdarzenia utrwalac filmowo, pomimo ryzyka ich ograniczonej czytelności dla widza i kontrowersyjnych reakcji, jakie mogą wywołać. Narracja filmowa pozwala bowiem pokazać rzeczywiste emocje i interakcje w grupie, kluczowe dla doświadczenia bibliodramatycznego. Po drugie trzeba było zdecydować, czy film ma instruktażowo pokazywać proces, czyli towarzyszyć szczegółowo całej sesji, czy może powinien w skrócie oddać międzykulturową atmosferę całego projektu.

Rejestrując, a później montując film miałem świadomość, że wybór sytuacji i ich zestawienie jest wyborem subiektywnym. Widz, który po raz pierwszy styka się z bibliodramą poprzez filmową publikację, może mieć wrażenie przypadkowości zdarzeń i ich nadmiernej ekspresji. Wynika to z faktu, że kamera częściej towarzyszyła dynamicznym scenom dramowym, niż refleksyjnym omówieniom. Częściej zwracała uwagę na dosadne podsumowania, niż na spokojne momenty pracy grupowej. Taka jest specyfika tego medium. Chcąc doświadczyć bibliodramy, trzeba być jej aktywnym uczestnikiem. Ten film pokazuje jedynie fragmenty procesu, jego zewnętrzny wymiar.

Szczególnym wyzwaniem było zarejestrowanie oddziaływań międzykulturowych. Miały one miejsce w trakcie warsztatów, ale często pojawiały się też spontanicznie poza nimi. Myślę, że ich efekty widoczne były przede wszystkim w codziennym życiu uczestników zajęć, którzy swoje doświadczenia warsztatowe zamieniali na praktyczne działania w edukacyjnej pracy.

Końcowa wersja filmu to w pewnym stopniu kompromis, który uwzględnia wszystkie, wyżej wymienione pomysły. Film składa się z trzech części. Część pierwsza pokazuje proces bibliodramatyczny, a część druga – proces bibliologu. Obie mają charakter instruktażowy, mają pomóc edukatorom podejmującym tematykę międzykulturową w praktycznym zastosowaniu technik bibliodramy. Część trzecia, składająca się z wywiadów z uczestnikami sesji na Islandii, jest świadectwem faktycznego oddziaływania projektu na osoby biorące w nim udział. Ta część pokazuje ich także w działaniu – ujawnia żywe emocje, zaangażowanie w grę, dynamikę pracy grupowej i specyficzny charakter przeżycia bibliodramatycznego.

Film, podzielony na mniejsze rozdziały, dostępny jest na platformie www.bibliodramatic.net

PLATFORMA KOMUNIKACYJNA BASICS

Zapraszamy do odwiedzenia platformy BASICS stworzonej na potrzeby edukatorów i profesjonalistów działających na polu bibliodramy, edukacji dorosłych i dialogu międzykulturowego. Zamieszczone są tam materiały prezentujące techniki bibliodramy i bibliologu – scenariusze zajęć zawierające opisy działań warsztatowych i pomysły na pracę z grupą.

Platforma jest również płaszczyzną komunikacji, służącą wymianie doświadczeń pomiędzy edukatorami i trenerami. Może z niej korzystać każdy zainteresowany problematyką międzykulturowości i dialogu międzyreligijnego. Zawartość platformy jest dostępna bez opłat, po zalogowaniu.

www.bibliodramatic.net

VI. PARTNERZY PROJEKTU BASICS

Bielskie Stowarzyszenie Artystyczne Teatr Grodzki (Polska) – koordynator projektu działa od 1999 roku, gromadząc artystów, pedagogów i przedsiębiorców społecznych pracujących na rzecz grup dotkniętych i zagrożonych społecznym wykluczeniem. Stowarzyszenie realizuje programy artystyczne i edukacyjne, prowadzi działalność wydawniczą i szkoleniową a także wdraża inicjatywy z zakresu ekonomii społecznej, zatrudniając osoby niepełnosprawne i prowadząc warsztat terapii zajęciowej.

www.teatrgrodzki.pl

Egyházfórum (Węgry) od ponad dwudziestu lat działa na rzecz duchowego i religijnego rozwoju węgierskiego społeczeństwa. Jako niezależna organizacja podejmuje inicjatywy o charakterze eksperymentalnym, prowadzi działalność wydawniczą, promocyjną i szkoleniową. Propaguje wykorzystanie bibliodramy w nowoczesnych programach edukacyjnych i katechetycznych.

www.egyhaszforum.hu

Reykjavík Akadémían (Islandia) jest instytucją akademicką, założoną w 1997 roku i gromadzącą niezależnych badaczy reprezentujących różne dyscypliny wiedzy. Członkami Akademii są zarówno osoby prywatne, jak i instytucje oraz korporacje. Björg Árnadóttir, działająca w ramach Akademii, jest edukatorką specjalizującą się w nauczaniu dorosłych, kreatywnym pisaniu i dialogu teologicznym.

www.akademia.is

Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi (Turcja) to ważna instytucja badawcza o znaczącym doświadczeniu w dziedzinie tworzenia i wdrażania programów szkoleniowych. Obejmują one między innymi zagadnienia postaw religijnych i światopoglądowych oraz możliwości ich wykorzystania w terapii traumy i urazów spowodowanych klęskami żywiołowymi.

tip.kocaeli.edu.tr

Placówka Kształcenia Ustawicznego EST (Polska) powstała w roku 1994, prowadzi kursy i szkolenia nastawione na kształcenie kompetencji kluczowych: kursy języków obcych, kursy komputerowe oraz szkolenia rozwijające umiejętność komunikacji interpersonalnej i interkulturowej. Placówka specjalizuje się w ewaluacji projektów międzynarodowych.

www.est.edu.pl

The Elijah Interfaith Institute (Izrael) to międzynarodowa organizacja działająca na rzecz budowania pokoju pomiędzy różnymi religiami, poprzez działania edukacyjne, badawcze i promocyjne, organizację konferencji oraz przedsięwzięcia inicjowane w lokalnych społecznościach. Unikalny program Instytutu realizuje dialog międzywyznaniowy na najwyższym poziomie, gromadząc przywódców religijnych i uznanych badaczy z całego świata.

www.elijah-interfaith.org

BIBLIOGRAFIA

- Heiner Aldebert, *Spielend Gott kennenlernen*, EB-Verlag, Hamburg 2001
- Andrea und H.Hermann Brandhorst, Heinrich Fallner, Else Natalie Warns (Hg.), *Bibliodrama als Prozess. Leitung und Beratung*, EB Verlag Der Brandt, Berlin 2012
- Kenneth Cragg, *A Certain Sympathy of Scriptures. Biblical and Quranic*, Sussex Academic Press, May 2004
- Human Rights and Religion*, Edited by Liam Gearon, Sussex Academic Press, November 2002
- Antje Kiehn u.a., *Bibliodrama*, Stuttgart 1987
- Björn Krondorfer, *Body and Bible: Interpreting and Experiencing Biblical Narratives*, Trinity Press International, Philadelphia 1992
- Ellen Kubitzka, Tim Schramm, *Bibliodrama als lebendiger Gottesdienst*, Hamburg Schenefelt 2003
- Shimon Levy, *The Bible As Theatre*, Sussex Academic Press, 2000
- Gerhard Marcel Martin, *Sachbuch Bibliodrama*, Kohlhammer, Stuttgart 1995
- Elisabet Naurath, Uta Pohl-Patalong, *Bibliodrama. Praxis – Theorie – Reflexion*, Verlag Kohlhammer, Stuttgart 2002
- Peter Pitzele, *Our Fathers' Wells: A Personal Encounter With the Myths of Genesis*, Harpercollins; 1st edition, May 1995
- Peter Pitzele, *Scripture Windows: Toward a Practice of Bibliodrama*, Alef Design Group, Los Angeles 1997
- Klaus-Werner Stangier, *Jetzt: Bibliodrama im Spannungsfeld von Psychodrama und Liturgie*, In Szenario Verlag, Köln 1997

STRONG INTERNETOWE

- <http://www.theewc.org/content/resources/intercultural.competence/#models>
- <http://www.coe.int/t/dg4/autobiography/>
- <http://www.culturalpolicies.net/web/intercultural-dialogue-resources.php>
- <http://www.intercultural-europe.org/site/>
- <http://bibliodrama.com/index.htm>
- <http://www.yaelunterman.com/bibliodrama/>
- <http://www.interactiveimprov.com/bibliodramawb.html>
- <https://sites.google.com/site/davetatem/>
- <http://www.c-b-f.org/deiverbum/Bulletin/BDV%20667-e.pdf>
- <http://www.bibliodrama-ebn.eu/>

SPIS TREŚCI

I. BIBLIODRAMA W KONTEKŚCIE DIALOGU MIĘDZYRELIGIJNEGO: DOSKONALENIE SZTUKI ROZMOWY	3
II. DLACZEGO BIBLIODRAMA I DIALOG MIĘDZYKULTUROWY?	7
III. WARSZTATY PILOTAŻOWE I SCENARIUSZE ZAJĘĆ	17
– Węgry	18
HISTORIA JÓZEFA	20
BYCIE KIMŚ OBCYM – NAOMI I RUT	23
MIŁOSIERNY SAMARYTANIN	27
– Polska	31
PRZYJĄĆ SWÓJ LOS – MOJŻESZ I KRZEW GOREJĄCY	33
LEGENDY ZACHWYCENIA – MISTYCYZM ŻYDOWSKICH CHASYDÓW	36
SŁOWO I DROGA – SPOTKANIE Z RUMIM	40
– Islandia	44
CZŁOWIECZEŃSTWO I BRATERSTWO: PRZYPOWIEŚĆ O MIŁOSIERNYM SAMARYTANINIE	46
BRATERSTWO I CZŁOWIECZEŃSTWO: BIBLIODRAMA I KREATYWNE PISANIE OPOWIEŚCI	50
KOMUNIKACJA MIĘDZYKULTUROWA I MIĘDZYRELIGIJNA: BIBLIODRAMA I RÓŻNE ŚRODKI EKSPRESJI	53
– Turcja	57
RUMI: CZTERECH LUDZI, KTÓRZY NIE ROZUMIELI SIĘ NAWZAJEM	59
RUMI: DRZEWO NIEŚMIERTELNOŚCI	62
RUMI: JAK GŁUCHY ODWIEDZIŁ CHOREGO	66
– Izrael	70
BIBLIODRAMA O BOHATERACH	
Numer 1: RABBI AKIBA I RACHELA	72
Numer 2: ŚWIĘTA KLARA	78
Numer 3: RUMI I SZAMS	81
IV. PODSUMOWANIE: KORZYŚCI Z UDZIAŁU W WARSZTATACH PILOTAŻOWYCH BASICS	85
V. MATERIAŁY MULTIMEDIALNE PROJEKTU	91
VI. PARTNERZY PROJEKTU BASICS	93